

Status iuridicus Monasteriorum

« Ordinis » Praemonstratensis primitivus

Momentum quaestionis, quomodo Fundator « ordinis » monasteria semel interne ordinata, inter se uniri curaverit, et in quonam systemate unionis ea vivere intenderit, iam H. HEIJMAN indicavit. Negavit tamen, propter defectum fontium, possibilitatem huiusmodi inquisitionis ¹⁾. Cum tamen L. VAN DIJCK, initiando tale examen, relate ad quasdam foundationes periodi aa. 1120-1126, ex documentis pretiosa eruerit indicia circa primitivam positionem iuridicam Abbatibus Generalis O. Praem., practice demonstraverit huiusmodi praeiudicium, etiamsi non semper sine difficultatibus, et saepe nonnullis adhuc incertitudinibus subsistentibus, superari tamen posse ²⁾. Nos quoque cum HEIJMAN concedimus plurimo adminicula laboris, praesertim quoad ius nostrum particulare, adhuc desiderari; plura Chronica monasteriorum in mss. latent; collectiones documentorum iam editae ³⁾ pluribus laborant defectibus ita ut etiam documenta in his collectionibus contenta, non semel seria suscitent dubia circa authenticitatem, datationem, et lectiones ab ipsis adhibitae, saepe nos incertos relinquant.

Rebus sic stantibus, nos, in praesenti, non intendimus de singulis foundationibus singillatim et sub omni respectu agere, quasi « Monasticon iuridicum » conficientes. Ideo plures foundationes ex iis quae in *Monasticon* cfr. N. BACKMUND, Straubing, 1949-1956 enumerantur, post praeivium examen, a limine exclusimus.

¹⁾ H. HEIJMAN, *Untersuchungen über die Prämonstratenser Gewohnheiten*, Tongerlo, 1928, p. 114.

²⁾ Cfr. *Les origines du pouvoir de l'Abbé Général de l'Ordre de Prémontré* (1120-1177), Roma, 1951, ms.

³⁾ C. L. HUGO, *Annales*, I-II, *Probationes*, Nanceii, 1734-1736; J. LEPAIGE, *Bibliotheca Praemonstratensis Ordinis*, Parisiis, 1633, maiorem partem colligunt documentorum Ordinem respicientium.

Pro quibusdam enim, etiamsi certo de earum existentia constet, nullum potuimus invenire documentum coevum, publicatum, sicut pro Mariënweerd, Váaradhegyfok.

Pro aliis existunt quidem chartae possessionis confirmatoriae, imo et nonnullae bullae posterioris temporis, quae tamen nec in narratione aliquid afferunt relate ad nostram periodum mentione dignum, prout pro Justémont, Riéval, St. Marie-au-Bois, Laval Dieu, Wanze, Sept-Fontaines en Thiérache, St. André-au-Bois, Chartreuve, l'Etoile.

Tantum bullae pontificiae habentur posterioris temporis, pro Marcheroux, St. Croix de Buris (Metz), Windberg, Roth, Roggenburg, Middelburg, Heilisse, Poehlde.

Plures sunt fundationes, plerumque ex adoptione vel substitutione communitatum monachorum vel canonicorum saecularium, imo et regularium, ortae, quarum tamen pulchram documentationem, propter incertum tempus transitus ad « ordinem » Praemonstratensem, praeterire debemus. Tales sunt Mont-Cornillon, St. Feuillen, Braine, Sélincourt.

Ex affiliatione quidem coenobiorum canonicorum regularium ortum habent etiam Steinfeld, Cuissy et St. Josse-au-Bois, quorum transitus ad dictum « ordinem » aequè incerti temporis est. Propter peculiarem positionem tamen, quam cito obtinuerunt in Ordine, specialem merentur considerationem.

Iuvat similiter prae notare, has fundationes non omnes plenam neque perfectam formam iuridicam iam primo actu fundationis obtinuisse. Imo, plures ex eis sat diu « in actu nascendi » versatas esse, vel natas quidem, sed sub tutela et absoluta dependentia alicuius communitatis sui iuris vixisse, et interdum nonnisi post decennium ad perfectam aetatem pervenisse. Unde incertitudines annorum fundationis, confirmationis, pertinentiae, etc.

Sed, etiamsi fundatio maioris partis monasteriorum iam nostra periodo undique peracta fuerit, instrumenta relativa, saepenumero, posteriore tantum tempore confecta fuerunt. Cum autem natura sua ad facta referantur praecedentia, et, de facto plura eorum haud raro in narratione pretiosas contineant notitias, eis tamquam fontibus genuinis usi sumus, etiamsi posterioris datationis sint. Pro recta vero interpretatione eorum, aliquando etiam ad Chronica coeva, tamquam utilia adminicula, recurrere opportunum iudicavimus. E pluribus autem documentis, praesertim pontificiis, eiusdem tenoris, typica tantummodo selegimus, quae coeterum, tum numero tum momento,

sufficientia aestimamus, ut legitimas efformemus de triplici relatione conclusiones, in quarum luce integram positionem iuridicam omnium monasteriorum primigeniam, etiam in ordine ad suscipiendum regimen commune, licet adhuc in via institutionis, clariorem reddi speramus.

1. Status iuridicus monasteriorum primitivus in ordine ad iurisdictionem Ordinarii loci

Post decretum Urbani II (1088-1099), in posterum, nec clericis nec monachis vel quibuscumque personis, inde a Paschali II (1099-1118), sub poena excommunicationis ⁴⁾, ecclesiarum et rerum ecclesiasticarum possessiones acquirere licuit, inconsultis locorum episcopis ⁵⁾. Institutum ecclesiarum vel monasteriorum propriarum, ubi viguerit, post Concordatum Wormatiense (1122), etiam quoad ecclesias inferiores, magis magisque declinare coepit. Ecclesiae et monasteria, magna ex parte, e manibus laicorum in manus transferri curantur Episcoporum et monasteriorum. Sic paulatim nova forma evoluta est instituti ecclesiarum propriarum, iure tamen canonico moderata. Ius dominii rerum ecclesiasticarum in iura solvebantur particularia, sicuti ius fundi, praesentationis, decimationis, primitiarum, novalium, etc., saepe diversis adiudicata subiectis. Haec disciplina versus finem saeculi XI, ineunte saeculo XII, ubique tamquam restaurata affirmabatur ita, ut GRATIANUS legitime docere potuerit: *generaliter tam Ecclesia quam res Ecclesiarum in Episcoporum potestate consistere* ⁶⁾. *Ecclesiasticas facultates dispensandi potestatem non habent laici, multo minus Ecclesias ipsas quibilibet ad regendum committere*. Ecclesiarum fundatoribus competit *ius providendi et consulendi, et sacerdotem inveniendi sed non habent ius vendendi vel donandi vel utendi* tamquam propria ⁷⁾. Loco dominii, fundatori eiusque successoribus, agnoscitur ius defensionis et tuitionis, seu quod postea « patronatus » appellabatur ⁸⁾.

Ut praedicta disciplina ubique vim obtinere posset, interventus Episcopi loci etiam in actibus foundationis monasteriorum tamquam

⁴⁾ C. 16. C. XIV, qu. 7.

⁵⁾ C. 2., *ibid.*

⁶⁾ Dicta Gratiani, I pars C. XVI, qu. 7.

⁷⁾ GRATIANUS, post c. 30, *ibid.*

⁸⁾ B. KURTSCHIED, *Historia Juris Canonici, Historia Institutorum*, Romae, 1951, p. 282 s.

necessarius erat praescriptus. Propterea chartae foundationum plerumque ab Episcopis redactae fuerunt, vel si foundationes a laicis factae fuerint, ab Episcopo confirmationem obtinere debuerant.

De observantia huiusmodi disciplinae in foundationibus monasteriorum Praemonstratensium certe e documentis constat. Ne in documentatione huius interventus apud singulas foundationes debito fusius immoremur, adiuncta solummodo foundationis ipsius Praemonstrati breviter referimus.

Particularitates circa historiam foundationis primi coenobii in loco qui dicitur *Praemonstratum* (Prémontré), dioecesis Laudunensis, historicis relinquendo, respectus iuridicus prae oculis habendus est. Idea ipsa *Bartholomaeo de Joux*, episcopo Laudunensi (1113-1151) a historicis adscribitur⁹⁾, qui transacto hieme a. 1120, simul cum *Norberto de Gennepe* (1081-1134), locum aptum ad construendum monasterium designavit¹⁰⁾.

Actus foundationis monasteriique positio iuridica erga Episcopum, in tribus describitur chartis, diversis temporibus ab Episcopo Bartholomaeo relictis, in diplomate nempe: *Cum ecclesia S. Vincentii*, a. 1121¹¹⁾, in charta donationis *Notum fieri volumus*, a. 1121¹²⁾, et in charta *Sanctae rectores Ecclesiae*, a. 1143¹³⁾.

Primo documento quaestio determinatur iuris proprietatis loci Praemonstrati. Locus enim, quondam ad mensam episcopalem Laudunen. pertinens, tempore foundationis, proprietatem erat monachorum ecclesiae S. Vincentii, O. S. B., quam Episcopus ut Norberto tradere posset prius a monachis redemit. Norbertus tamen *alienae rei minime cupidus* (professio vitae apostolicae, ut videtur ratio erat talis mentis), formalem cessionem loci ab abbate et monachis S. Vincentii postulavit¹⁴⁾.

⁹⁾ Cfr. C. DEREINE, *Les origines de Prémontré*, in *Rev. d'Hist. ecclés.*, XLII, 1947, p. 363, ubi apte facta historica circa foundationem Prémontré exponuntur. — De Episcopo Bartholomaeo, cfr. G. MADELAINE, *Histoire de S. Norbert*, Tongerlo, 1928, I, p. 88 s.

¹⁰⁾ Cfr. BALDUINI, *Chronicon Ninovense*, ed. HOLDER-EGGER, in MGH, SS, XXV, p. 527.

¹¹⁾ Ediderunt J. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 373; J. LAUNOY, *Opera omnia*, III/1, p. 451; C. L. HUGO, *La vie de Saint Norbert*, Luxembourg, 1704, p. 138 s. et *Annales*, I; prob. col. V s.

¹²⁾ Ediderunt LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 373 s. (partim); C. L. HUGO, *Annales*, I, prob. col. VII s. (integre); G. MADELAINE, *Histoire de S. Norbert*, II, p. 206 s.

¹³⁾ Ediderunt LEPAIGE, *ibid.*, p. 372 s.; J. LAUNOY, *op. cit.*, p. 452.

¹⁴⁾ Quod a Sancto Bernardo affirmatur: *Primo quidem locus ipse Praemon-*

Vi donationis, integrum territorium in charta circumscriptum, adiectis quibusdam iuribus partialibus (sicut usus, usufructus prati, pascuae, etc.), ab eodem Episcopo concessis, in proprietatem transit Norberti et fratrum Praemonstratensium¹⁵). Territorium, sic acquisitum, nullo oneri materiali obnoxium (uti decimis, etc.), obligatione construendi ecclesiam unice ligatur¹⁶).

Simul cum loco « Praemonstrato », Norberto tradita est etiam ecclesiola S. Ioannis Bapt.¹⁷), cum omnibus quae monachi S. Vincentii ibidem possederunt. Tum monachi tum canonici ecclesiae S. Ioannis Laudunensis, ad quos ius decimae pertinuit, ab Episcopo indemnes reddebantur ita ut Norbertus et successores eius in sancto proposito viventes et iam ecclesiolam in perpetuum possiderent ab omni exactione liberam.

Ab eodem Episcopo alii quoque fundi, terrae scilicet iam prius culturae subiectae, donantur Norberto in proprietatem, ne communitas unice de labore manuum vivere cogeretur. Propositum enim Norberti, paupertatem exercendi radicalem seu reiiciendi omnem formam possidendi in proprium, et fructibus vivendi solummodo novallium seu terrarum quae prima vice coluntur a fratribus¹⁸), tamquam inacceptabile renuit Episcopus¹⁹).

strati, in quo degitis, noster fuit, et nostro munere habuistis. Nam nobis fr. Wido per manum episcopi ante donaverat (Ep. 253 ad Hugonem, abb. Praem., a. 1150, P. L., CLXXXII, col. 454), aperte contradicit huic documento. Solutionem, valde probabilem, contradictionis vide apud C. L. HUGO, *La vie de S. Norbert*, p. 138 ss. Pars quaedam territorii potuerit esse oraliter oblata prius Guidoni, primo incolae loci, ut ibi monasterium construat Cisterciense. Guidone, absque executione propositi, recesso, territorium integre liberum et ab Episcopo redemptum donatum est Norberto. In hoc sensu etiam Fr. PETIT, *Bernard et l'Ordre de Prémontré*, in *Bernard de Clairvaux*, Paris, 1953, p. 294 s.

¹⁵) « In allodium dare », « accipere », idem est ac aliquod praedium in proprietatem, in haereditatem acquirere et possidere. Vide DUFRESNE - DU CANGE, *Glossarium*, vox *Alodis*.

¹⁶) Ecclesia sensu lato pro coenobio, monasterio, abbazia, etc. Hi termini vero promiscue adhibentur in documentis, tam pro communitatibus monachorum quam canonicorum regularium designandis. Cfr. C. DEREINE, art. *Chanoines*, in *Dict. d'Hist. et de Géogr. Ecclés.*, XII, 1953, col. 355.

¹⁷) Cfr. HERMANNUS LAUDUNENSIS, *De miraculis B. M. Laudunensis*, in MGH, SS, XII, p. 656.

¹⁸) Propensio exercendi paupertatem radicalem, reiiciendo formam magnarum proprietatum, communis erat pro monachis reformationis Gregorianae et canonicis regularibus, praesertim in communitatibus eremiticis conviventibus. Cfr. C. DEREINE, art. *Chanoines*, l. c., col. 376; 384.

¹⁹) Cfr. Chartae Bartholomaei, a. 1143, « narratio » (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 373).

Fundatio primi coenobii apud Praemonstratum, et cum hoc, institutio novae Religionis ad Ordinem Canonicorum regularium pertinentis, a. 1121 etiam formaliter ad actum reducta est. Ante vel post redactionem instrumenti — ex datatione chartae non potest propius determinari — Nativitate a. 1121, primi discipuli Norberti iam primam professionem vitae canonicae, iuxta Regulam S. Augustini, emisissent.

Uti monasterium *singulare*, Praemonstratum quoque eandem positionem iuridicam habet erga Episcopum loci, sicut coeterae fundationes posteriores « ordinis », ideoque conspectui generali erit inserendum relationis monasteriorum ad Episcopum. Quod vero ad *novam Religionem* attinet, dicenda ad locum remittimus, ubi de relatione monasteriorum ad auctoritatem internam communis Superioris tractabimus. Sed iam hic praenotandum iuvat, documentorum, quae a suprema auctoritate Praemonstrato concessa sunt, alia Praemonstratum potius ut monasterium *singulare* respicere (privilegia particularia, confirmatio possessionis bonorum, tuitio papalis), alia vero, licet ad Praemonstratum directa fuerint, privilegia continere omnibus monasteriis eiusdem « ordinis » simul sumptis communia. Verumtamen etiam primum genus documentorum omnia monasteria, saltem indirecte, interdum tangere potest ²⁰⁾.

Peracta fundatione Praemonstrati, et interventu episcopali etiam iuridice perfecta, indefessus zelus apostolicus, quo Norbertus, etiam post incoeptam Praemonstrati vitam claustralem, sua itinera praedicationis instituere perrexit, interminabilem seriem novarum fundationum aperuit, in quibus professio canonica, iuxta Regulam S. Augustini et institutionem propriam, mirabili celeritate radicata est.

Ut « mirabilis propagatio ordinis », iuxta normas tunc temporis vigentes, necnon secundum originem diversam fundationum, in formas traducatur iuridicas, interventus Episcopi loci ubique locum habere debuit. Omittendo particularem tractationem erectionis singulorum monasteriorum, ad conspectum nos limitamus monaste-

²⁰⁾ Tria documenta: *Omnipotenti Deo*, 28 iun. 1124 (ed. LEPAIGE, l. c., p. 390); *Apostolicae disciplinae*, Honorii II, 16 febr. 1126 (ed. LEPAIGE, l. c., p. 392); et *Iustis votis assensum*, Innocentii II, 21 apr. 1138 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. XI ss.) ad Praemonstratum, tamquam monasterium singulare, immediate referri possunt. Primum tamen documentum cum sit approbatio a Legatis Calixti II († dec. 1124) concessa, latiore tantum sensu, potest dici pontificium. Fatendum tamen est etiam in duobus primis documentis, difficulter elementa singularia a communibus separari posse.

riorum, quae in varias categorias distributa, foundationis Norbertinae, ratione originis et sub respectu iuridico, strictius obtinuerunt indolem.

a. Inter fundationes, quae ex *acceptatione ecclesiarum propriarum* ortae sunt, sequentes in ordine chronologico enumerari possunt :

Floreffe, quae decursu temporis, tamquam una ex quatuor primis matricibus, locum obtinuit distinctum in regimine Ordinis. « Pater » *Floreffiae* inter primos titulum abbatis suscepit, iuxta quosdam iam a. 1125 ²¹⁾. Postea usus est titulo « Subprioris Ordinis », cui tertium in Capitulis generalibus competeat locus praecedentiae ²²⁾.

Cappenberg ²³⁾, *Varlar* ²⁴⁾, *Ilbenstadt* ²⁵⁾, primae fundationes in Westphalia, omnes tres ex donatione fratrum Godefridi et Ottonis, comitum Cappenbergensium ortae sunt. Ultimae duae tantummodo fuerunt ecclesiae proprie dictae.

Valséry, quae erat ecclesia propria Hugonis Le Blanc, domini loci La Ferté Milon ²⁶⁾.

Grimbergen, ecclesia propria Gualteri nobilis, post infructuosos

²¹⁾ Vide *Anal Praem.*, XXXVIII, p. 50 s. cum notis.

²²⁾ Cfr. G. MADELAINE, *Histoire de S. Norbert*, I, p. 192. Prima documenta relativa sunt: Charta Godefridi, comitis Namurcensis, anni 1121 (ed. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. XLIX); Charta Alberonis, Ep. Leodiensis, a. 1124 (ed. *ibid.*, col. LI); bulla *Rationabilibus postulationibus*, Honorii II, 4 martii 1125 (ed. J. BARBIER, in *Analectes pour servir à l'hist. ecclési. de Belg.*, XII, 1875, p. 35). — *Narratio* documentorum optime cum factis concordat in *Vita A* (l. cit., p. 682) et *Chronicon Ninovense* (MGH, SS, XXV, p. 528) relatis.

²³⁾ Cfr. Charta Theodorici, Ep. Monasteriensis, 31 maii 1122 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. CCCLXVIII); bulla *Ad hoc universalis*, Honorii II, 27 febr. 1125-1126 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. CCCLXIX); *Vita Godefridi, comitis Cappenbergensis* (ed. JAFFE, MGH, SS, XV, p. 516).

²⁴⁾ Cfr. Charta Egberti, Monasteriensis Episcopi, a. 1129 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. DCL); bulla *Desiderium quod ad*, Innocentii II, 27 oct. 1142 (ed. HUGO, *ibid.*, col. DCL); *Acta Sanctorum*, ian, I, p. 844.

²⁵⁾ Cfr. Diploma Adalberti, Moguntini, episcopi, anno 1123 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob. col. DCLXI); Charta confirmationis, Adalberti, anno 1135 (ed. V. GUDENUS, *Codex diplomaticus*, I, Göttingen, 1743, p. 113); bulla *Ad hoc Ecclesiae*, Innocentii, 12 dec. 1139 (ed. crit. REIMER, *Hessisches Urkundenbuch*, Leipzig, 1891, 2 Abt., I, p. 52 ss).

²⁶⁾ Cfr. Charta Lysiardi, ep. Suessionensis, anno 1121 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. DXLV). Testimonio chartae, iuxta quod Henricus iam a. 1121 munere abbatis functus est, non concordant SIGEBERTI GEMBLACENSIS, *Continuatio Praemonstratensis* (MGH, SS, VI, p. 449) et *Vita B* (l. cit., p. 843, n. 77), nisi notitiam ipsarum ad ipsam benedictionem abbatialem restrinxeris.

conatus canonicorum S. Augustini et quorundam monachorum, ut digne servitio eiusdem provideatur, Norberto oblata est ²⁷⁾.

Relate ad praedictas fundationes, e documentis citatis manifestum est, non solum ipsam acceptationem ecclesiarum propriarum de manu laicorum, interventu Episcopi loci, iuxta regulam antiquam ²⁸⁾, legitime advenisse, verum etiam fratres servitium animarum, huiusmodi ecclesiis adiectum, de consensu Episcopi loci suscepisse.

Ex his dictis legitime concludi licet, finem genericum fundationum, servitium nempe Dei in communi, sub canonica professione, quem strenue definire chartae fundationis non negligunt ²⁹⁾, sat cito aspectum quemdam peculiarem acquisivisse, sub quo etiam cura animarum, praesertim sub forma praedicationis et servitii ecclesiarum susceptarum, considerari oportet, non tamen institutionaliter et quasi programmaticae, pro toto « ordine », quasi finis specialis universi Ordinis. Negari tamen nequit, huiusmodi acceptationem ecclesiarum propriarum, viam aperuisse ulteriori specificationi finis generici Ordinis, et, suo modo agendi, iam primos Praemonstratenses, cum coeteris canonicis regularibus, inde ab initio suarum fundationum, promovisse spiritualizationem systematis ecclesiarum propriarum ³⁰⁾.

b. *Ex oblatione fundorum* provenerunt :

Bonne Espérance, quae, initio in villa Ramelgiis, ut simplex allodium inter possessiones ecclesiae Praemonstratensis enumeratur, in quo fratres, sub perfecta obedientia Praemonstrati, vixerunt, postea ab abbate et fratribus Praemonstrati, in liberam abbatiam emancipata est. Ipse fundus tamen ex donatione, Praemonstratensi ecclesiae facta, oritur ³¹⁾.

²⁷⁾ Cfr. Charta Lietardi, Cameracensis ep., anno 1132 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. DCIX), collat. cum *Chronicon Ninov.* (ed. MGH, SS, XXV, p. 528); bulla *Religiosis desideriis*, Eugenii III, 1 maii 1147 (ed. *ibid.*, DCX).

²⁸⁾ Cfr. Dicta GRATIANI post c. 9, C. XVI, qu. 7.

²⁹⁾ *sub professione pauperum Christi, Christo militare... Deo regulariter servire...* (Charta Conradi, ep. Magdeburgensis, a. 1135 pro Gratia-Dei) (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. DCIII); *servire Deo secundum Apostolica Instituta et secundum Regulam B. Augustini sub disciplina et magisterio Norberti* (Charta Theodorici, Monasteriensis, Ep., a. 1122 pro Cappenberg) (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. CCCLXVIII).

³⁰⁾ Cfr. H. E. FEINE, *Kirchliche Rechtsgeschichte auf der Grundlage des Kirchenrechtes von Ulrich Stutz* I. B. *Die Katholische Kirche*, Weimar, 1950, p. 142, nota 6.

³¹⁾ Cfr. Charta Burchardi, Cameracensis episcopi, a. 1127 (ed. C. L. HUGO,

Lac-de-Joux, prima fundatio Norbertina in Helvetia, quae tamen non cum Praemonstrato, sed cum monasterio S. Martini Laudunensis vinculo immediatae filiationis ligabatur ³²⁾; ita et *Parc* ³³⁾. In chartis harum foundationum, aspectus vitae communis magis contemplativus inculcatur.

Ursberg ³⁴⁾ et *Gottesgnaden*, totidem ex donatione fundorum ortae, e contra, semper uti filiae Praemonstrati consideratae fuerunt, licet, tum circa filiationem tum circa characterem huius ultimae, nonnulla surgere possint dubia documenta relativa attente legenti ³⁵⁾.

Ex donatione a personis ecclesiasticis facta, ortae sunt *Oberzell* ³⁶⁾, *Knechtsteden* ³⁷⁾, et *Thenailles*. Haec ultima, prius a Bartholomaeo, Laudunensi episcopo, Norberto oblata, sed eo declinante, decem annis postea, abbati S. Martini Laudunensi donata ³⁸⁾.

Annales, I, Prob., col. CCC); Charta Lietardi, Cameracensis ep., a. 1131 (ed. *ibid.*, col. CCCI); bulla *Apostolicae disciplinae*, Honorii II, 16 febr. 1126 (Praemonstr.) (ed. J. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 392); bulla *Piae postulatio*, Innocentii II, 27 ian. 1137 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. CCCI).

³²⁾ Cfr. Charta Geraldii, Lausanensis ep.; absque indicatione anni (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. III). — HUGO anno 1134 chartam adscribit (*Annales*, I, col. 15 s.).

³³⁾ Cfr. Charta Godefridi, ducis Lotharingiae, a. 1129 (ed. J. VERSTEYLEN, in *An. Praem.*, V, 1929, p. 122 ss.); charta confirm. Alexandri, Leodiensis ep., a. 1131 (ed. *ibid.*, p. 124 ss.); bulla *Desiderium quod ad*, Innocentii II, 17 dec. 1142 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. CCCX).

³⁴⁾ Cfr. Charta Herimanni, Augustani ep., 16 febr. 1130 (ed. C. L. HUGO, *ibid.*, col. DCCVII). Bulla quaedam Innocentii II, de die 12 apr. 1139, indicatur apud C. H. DE LANG, *Regesta sive rerum Boicarum autographa ad ann. usque 1300*, vol. I, Monaci, 1822, p. 153.

³⁵⁾ Cfr. *Chronicon Gratiae Dei* ed. Fr. WINTER, *Die Prämonstratenser des XII Jahrhundert*, Berlin, 1865, p. 330; *Fundatio monasterii Gratiae Dei*, ed. PABST, MGH, SS, XX, p. 688; Charta Conradi, archiep. Magdeburgensis, 4 maii 1135 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. DCIII); bulla *Tunc apostolicae sedi*, Innocentii II, nov.-dec. 1131 (archidiece. Magdeburgen.) (ed. MIGNE, P. L., CLXXIX, col. 167 s.; integre; cum dat. 26 oct. 1131).

³⁶⁾ Cfr. Chartae Embriconis, Herbipolen, ep., a. 1128 et 1130 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. CCCLXXXII ss.); bulla *Apostolicae Sedis*, Innocentii II, 20 febr. 1133 (ed. *ibid.*, col. CCCLXXXIV). Cfr. etiam *Vita A*, l. cit., p. 690 et *Annales Osterhovienses*, MGH, SS, XVII, p. 540.

³⁷⁾ Cfr. Charta Brunonis, archiep. Coloniensis, a. 1134 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. I ss.).

³⁸⁾ Cfr. Charta Bartholomaei, ep. Laudunensis, a. 1135 (ed. *ibid.*, col. DLXXXII), collat. cum HERMANNUS LAUDUNEN., *De miraculis S. Mariae Laudunensis*, ed. d'ACHERY, in *Guiberti abbatis opera omnia*, Parisiis, 1651, p. 550; Bulla *Desi-*

Actus foundationis praedictorum monasteriorum, magna ex parte ex donatione laicorum ortorum, tria complexus est momenta : oblationem, traditionem et confirmationem Episcopi.

Primo, oblata est ecclesia propria vel fundus ad construendum monasterium, cum dote coeterisque proventibus ad sustentationem fratrum destinatis. Oblatio bonorum in honorem Dei et Sanctorum, actu quodam solemni, plerumque in ecclesia cathedrali, praesente Episcopo, facta est. Rationem huiusmodi solemnitis charta donationis Cistercii explicat ³⁹⁾.

Traditio ipsa bonorum oblatorum formam habet alicuius conventionis inter donatorem et donatarium, qua clausulae et modi a fundatore adiecta acceptantur a donatario.

Confirmatio actorum foundationis in scriptis redacta, plerumque simplex ratihabitio factorum praeteritorum habenda esse videtur ; diplomata vero instrumentum probationis constituunt. Non deficiunt tamen casus, in quibus interventus Episcopi, uti verus actus constitutivus considerari potest, quo novum ens iuridicum exsurgit ecclesiasticum, iuribus et privilegiis diversae extensionis ab ipso Episcopo ditatum. Interventus Episcopi loci, fere semper, ex parte fundatorum sollicitatus est, ita saltem documenta referunt, quod progressum quoque demonstrat reformationis Gregorianae, quae fine saeculi XI et initio saeculi XII, tot difficultates ex acceptance ecclesiarum e manibus laicorum, suscitatas vidit ⁴⁰⁾.

c) Sub categoria monasteriorum affiliatorum :

Illas amplectimur foundationes, quae ex communitatum, praesertim clericorum eremiticam vitam ducentium, ad Praemonstratensem « ordinem » transitu ortae sunt, efficaciam demonstrantes conatum reformationis Gregorianae, quae, in instauranda perfec-

derium quod ad, Coelestini II, 29 nov. 1143 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. DLXXXII).

³⁹⁾ *Quia eiusdem loci ecclesiam, quam illuc usque (Raynardus, donator) tenuerat, quae divini tantum iuris est, abbas et reliqui fratres de manu ipsius, quia laicus erat, suscipere minime duxerunt dignum, dimisit eam, atque ab omnimoda eius ulterius possessione renuntians, praedictis fratribus ad Dei servitium dereliquit* (Charta Raynardi, a. 1099, ed. C. HENRIQUEZ, *Menologium, Regula, Constitutiones et privilegia Ordinis Cisterciensis*, Antwerpiae, 1630, p. 92); Cfr. G. SCHREIBER, *Gemeinschaften des Mittelalters*, Münster, 1948, p. 375.

⁴⁰⁾ Exempli gratia vide Controversias inter parthenonem Romaricensem et Canoniam Calmosiacensium (*Primordia Calmosiacensia*, MGH, SS, XII, col. 338-341; bulla *Inter Romaricense*, Paschalis II, 14 febr. 1107, ed. MIGNE, P. L., CLXIII, col. 206).

tione vitae communis clericorum, tot salutare, etiam tardius, protulit fructus.

Plures etenim clerici, qui desiderio reformationis vitae communis abstracti, etiam sub influxu reformationis Gregorianae, antiqua reliquerunt Capitula et, sub canonica professione et habitu clericali, eremiticam vitam agere cupientes, inde a medietate saec. XI innumeras fundaverunt novas communitates regulares, tum quoad subtratatum spirituale conatum tum quoad respectum exteriorem exercitii vitae apostolicae, talem probarunt vim attractivam novae institutionis Norbertinae ut, plures iam in communitatibus, saepe etiam a suprema auctoritate approbatis, constituti, vel in via gradientes adhuc formationis, « ordinem » Praemonstrati vigentem adoptarint. Cum tamen documenta tardius, et raro tantum, de huiusmodi adoptione loquantur, circa tempus affiliationis harum communitatum non pauca remanent dubia.

Inter communitates talis originis enumerari possunt :

Steinfeld, celeberrimum inter coenobia Ordinis in Rhenania et mater uberrima aliarum canoniarum in Europa centrali. Prius communitas erat canonicorum S. Augustini ex Springiersbach, et sub praeposito Evervino de Helfenstein transiit ad « ordinem » Praemonstratensium, probabiliter a. 1135 ⁴¹⁾.

Cuissy, quae tertia filia Praemonstrati in Catalogis, medio aevo confectis, indicatur. Abbas eius inter quatuor primos abbates Ordinis computabatur, quam praerogativam meritis Lucae, primi abbatis, et Capitulorum generalium sanctionibus adscribit C. L. HUGO ⁴²⁾.

⁴¹⁾ Cfr. N. BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense*, Straubing, 1949, I, p. 193. — Argumentum internum ex bulla *Piae postulatio voluntatis*, Innocentii II, 10 dec. 1136 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. DXXII) a HUGO confectum (*ibid.*, not. b), pro transitu a. 1135 evento, nos non convincit. Instituta enim similia (Capitulum generale, paternitatis iura), e quibus HUGO vim sui argumenti trahit, et iam apud Springiersbacenses inveniebantur. Itaque a. 1141, tamquam terminus ante quem, pro certo haberi potest (cfr. Litteras Cap. Gen. ad Henricum Zdik, ep. Moraviae, quas A. ZAK, *De ven. Gerlaco et Godescalco*, in *Analectes de l'Ordre de Prémontré*, X, 1914, p. 58 s., a. 1141 adscribit; Charta Henrici, ep. Olomucensis, a. 1143, ed. A. BOCZEK, *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, Olomucii, 1836, I, p. 217 s.; *Vincentii et Gerlaci Annales, Continuatio Gerlaci abb. Milovicensis*, in MGH, SS, XVII, p. 695 s.). Prima documenta relativa nihil tradunt de pertinentia Steinfeldiae ad « ordinem » Praemonstratensem. Nec Bulla *De sacro vestri collegii statu*, Innocentii II, 12 dec. 1136 (ed. ENNEN, *Annalen des Hist. Vereins für den Niederrhein*, Heft 23, p. 153) de hac relatione aliquid expresse dicit.

⁴²⁾ *Annales*, I, col. 104.

Teste bulla *Proprium est*, iam a. 1134 inter tres abbates numeratur qui vicem agunt correctorum Praemonstrati ⁴³⁾.

St. *Josse-au-Bois* (S. Ioannes in Nemore) (ab a. 1161, Dommartin), origine communitas clericorum eremitarum sub Milone, tardius Episcopo Tarvanensi, constituta, quae iuxta C. DEREINE, non ante a. 1130, « ordini » Praemonstratensi affiliata est ⁴⁴⁾.

Sortem incertitudinis incorporationis dividit cum matrice, prius ratur S. *Firmini*, postea *abbatia S. Ioannis Ambianensis*, quae iuxta traditionem, quam sequitur etiam N. BACKMUND, iam a. 1124 ad « ordinem » Praem. transierit ⁴⁵⁾. Sed supposito tardiore transitu, S. Iudoci in Nemore, ad « ordinem », cuius filia semper habita est, haec traditio vix habere potest solidum fundamentum, coeterum nec documentis extantibus et notis confirmatum ⁴⁶⁾.

Gratia Chronicorum coaevorum plura et certiora scimus de affiliatione Viconii. Teste *Historia Monasterii Viconiensis*, a Gualtero, S. Martini Laudunensis abbate, in « ordinem » suscipitur a. 1129 ⁴⁷⁾. Affiliatio eodem anno confirmata est ab Episcopo Atrebatensi ⁴⁸⁾.

⁴³⁾ Ed. J. RAMACKERS, in *An. Praem.*, XI, 1935, p. 137. — Coetera documenta: Charta Bartholomaei, Laudunensis episcopi, anni 1117 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. LXI), Charta Ludovici VI regis Franciae, a. 1126 (*ibid.*) nihil de relatione Cuissiaci ad Praemonstratum continent. Cfr. etiam *Acta B. Lucae*, ed. C. L. HUGO, *Sacrae Antiquitatis monumenta*, II, p. 4. — *Ep. 79 s. Bernardi* (MIGNE, P. L., CLXXXII, col. 201) versus a. 1130 scripta, forsitan primum testimonium expressum in quaestione. Cfr. etiam Charta Raynaldi, Rhemen. Archiepiscopi, a. 1132 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. LXIII) et Charta Bartholomaei, ep. Laudunensis, a. 1139 (*ibid.*, col. LXIV).

⁴⁴⁾ Cfr. *Les origines de Prémontré*, in *Rev. d'Hist. Eclés.*, XLII, 1947, p. 376, not. 3, et p. 359. Pro a. 1131 militat N. BACKMUND, *Monasticon*, II, p. 548. — Cfr. etiam *Liber de diversis ordinibus et professionibus qui sunt in Ecclesia*, cap. 5, ed. MARTÈNE-DURAND, *Veterum scriptorum etc. amplissima collectio*, IX, col. 1049 ss.; Charta Raynaldi, archiep. Rhemensis, a. 1125 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. DXIV).

⁴⁵⁾ Cfr. C. L. HUGO, *Annales*, I, col. 901 s.; N. BACKMUND, *Monasticon*, II, p. 544.

⁴⁶⁾ Cfr. Charta Guarini, Ambianensis ep., a. 1131 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. DCXC; et DCXCII); bulla *Pia postulatio*, Innocentii II, 30 ian. 1137 (ed. HUGO, *ibid.*, col. DCXCI); *Religiosam vitam*, Alexandri III, 25 maii 1163 (ed. C. L. HUGO, *ibid.*, col. DCXCIV).

⁴⁷⁾ Cfr. SIGEBERTI, *Continuatio Valcellensis*, ed. BETHMANN, MGH, SS, VI, p. 459; *Historia monasterii Viconiensis*, et *Continuatio I*, auctore Nicolao, ed. HELLER, MGH, SS, XXIV, p. 297 s. et 301.

⁴⁸⁾ Charta Roberti, an. 1129 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. DCLXXXII). Acta confirmantur ab Innocentio II, bulla *Quoties illud*, 21 dec. 1138 (ed. *ibid.*, col. DCLXXXIII).

Clairefontaine uti parva congregatio in clericali habitu, sub ductu Alberici, fundatoris coenobii Rodensis, eremiticam vitam agit iam a. 1112. Norbertus, post mortem Alberici, communitatem adoptavit a. 1126, sed locus sub cura Norberti in statu remansit allodii ; et tantum a. 1131 crevit in abbatiam liberam ⁴⁹⁾.

d. *Ex substitutione ecclesiarum collegiatarum* orta sunt coenobia :

Antwerpen, Laon, Osterhofen, Wilten, Magdeburg. Cum transformationes eiusmodi plerumque motu proprio Episcoporum, aliquando non absque querelis antiquorum possessorum, advenerint, instrumenta authentica non deficiunt quibus status iuridicus, in ordine ad Episcopum, horum coenobiorum alteris melius cognosci potest. Hic ad facta translationis seu substitutionis dumtaxat limitamur.

Antwerpen (S. Michael) ex dismembratione quadamtenus ecclesiae collegiatae S. Michaelis originem ducit. Iuxta C. DEREINE, quatuor canonici Collegiatae, sub influxu Norberti, vitam communem ab eo instauratam acceptaverint ⁵⁰⁾. Hildolphus, praepositus dictae Collegiatae, consilio Burchardi, episcopi Cameracensis, motus, ecclesiam sui Capituli et quatuor praebendas cedit in usum fratrum Norberti, simul cum quibusdam iuribus ad curam animarum pertinentibus, quorum exercitium in diplomatibus confirmatoriis arcte circumscripta est ⁵¹⁾.

Post infructuosos conatus, inter quos etiam infaustum tentamen Norberti iam a. 1120 habitum, reformationis canonicorum ecclesiae collegiatae S. Martini in suburbio Laudunensis civitatis, a. 1124 Bartholomaeus, Ep. Laudunensis (Laon), ecclesiam ipsam curae et dispositioni commisit Norberti, qui fratres suos canonicis substituit, secundum suam institutionem viventes ⁵²⁾. Translatio tamen, quoad

⁴⁹⁾ Cfr. *Annales Rodenses*, ed. PERTZ-WATTENBACH, MGH, SS, XVI, p. 705 s.; Chartae Bartholomaei, ep. Laudunensis, a. 1126 et 1131 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. CCCCI et CCCII); bulla *Apostolicae disciplinae*, Honorii II, 16 febr. 1126 (Praemonstrat.) (ed. J. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 392); bulla *Pia postulatio*, Innocentii II, 21 dec. 1138 (ed. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. CCCII).

⁵⁰⁾ Art. *Chanoines*, in *Dict. d'Hist. et de Géogr. Eccles.*, XII, col. 382.

⁵¹⁾ Cfr. Charta Hildolphi, praepositi S. Michaelis antiqui, a. 1124 (ed. GOETSCHALCKX, *Oorkondenboek der Wittheerenabdijs van S. Michiels te Antwerpen*, I, p. 1 s.); Charta Burchardi, ep. Cameracensis, a. 1124 (ed. *ibid.*, p. 3 s.); Charta Lietardi, op. Cameracensis, a. 1135 (*ibid.*, p. 6 s.).

⁵²⁾ Cfr. *Vita A*, l. cit., p. 678; Charta Bartholomaei, a. 1124 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. XLIII).

proprietatem ecclesiae et bonorum adiectorum, videtur, iuxta tenorem chartae Bartholomaei, aliquam restrictionem passa fuisse. Bulla quidem *Apostolicae disciplinae*, Honorii II, a. 1126, etiam ecclesiam S. Martini Laudunensis, inter possessiones enumerat, clausula tamen chartae, ut scilicet locus ille, sicut antea, etiam in posterum in manu remaneat Episcoporum Laudunensium, peculiarem reddidit statum iuridicum monasterii erga Episcopum, quo, praeter iura iurisdictionis, iure communi concessa, specialia iura, ex natura monasterii proprii profluentia, Episcopo Laudunensi reservata fuisse videntur ⁵³).

Osterhofen, ab Ottone, Bambergensi episcopo, consilio Norberti iam Archiepiscopi Magdeburgensis, postquam canonici saeculares exclusi fuerint, albis canonicis mancipata est a. 1128 ⁵⁴).

Clericis « minus regularibus » ecclesiae collegiatae S. Laurentii prope Oeniponten (Innsbruck), Reginbertus, Brixinensis episcopus, ut curae animarum solerter provideat, ex autoritate Innocentii II, Praemonstratenses, de canonia Rothensi vocatos, substituit. En origo canoniae quae hodie *Wiltén* appellatur ⁵⁵).

Ipse fundator « ordinis » ad dignitatem archiepiscopalem evectus, ab animo motus « minus correcta reformandi et statum Magdeburgensis ecclesiae in melius mutandi », translatis ad alias ecclesias canonicis saecularibus, ecclesiam collegiatam *B. M. V. in Magdeburg*, fratribus a Praemonstrato advocatis concedidit. Oppositio ex parte priorum possessorum longam suscitavit controversiam, in qua nec interventus antipapae defecit. Acta Norberti a legitimo Pontifice convalidata fuerunt ⁵⁶). Plura sunt documenta, quibus character

⁵³) Cfr. bulla *Apostolicae disciplinae*, Honorii II, a. 1126 (Praemonstr.) (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 392). Reliqua documenta: bulla *Quoniam sine verae*, Innocentii II, 12 apr. 1131 (ed. *ibid.*, p. 448 s.); *Ad hoc universalis*, Innocentii II, 21 mart. 1138 (ed. *ibid.*, p. 450); *Quoniam sine verae*, Lucii II, 19 maii 1144 (ed. *ibid.*, p. 451); *Quoties illud*, Eugenii III, 6 maii 1147 (ed. *ibid.*, p. 452).

⁵⁴) Cfr. *Fundatio monasterii Osterhofen*, a. 1128, MGH, SS, XV/2, p. 1105 s.; *Annales Osterhovienses*, ed. WATTENBACH, MGH, SS, XVII, p. 540; bulla *Quoniam sine vestrae* (verae), Eugenii III, 23 dec. 1146 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. CCLXXXIII).

⁵⁵) Cfr. Charta Reginberti, a. 1140 (ed. C. L. HUGO, *ibid.*, col. DCLXXXVII); bulla *Venerabilem locorum*, Innocentii II, 30 apr. 1138 (ed. *ibid.*, col. DCLXXXVI).

⁵⁶) Charta Norberti, 29 oct. 1129 (ed. HERTEL, *Urkundenbuch des Klosters U. L. Frauen zu Magdeburg*, p. 3 s.); Charta Norberti, a. 1130 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. CIX); bulla *Quae a fratribus*, Honorii II, 19 dec. 1129 (ed. HERTEL, *ibid.*, p. 4 s.); *Fidelis agricola*, Innocentii II, 2 apr. 1131 (ed. HERTEL, *Nachlese...*, in *Geschichtsblätter*, XIV, 1879, p. 106); *Tunc apostolicae sedi*, Inno-

peculiaris, monasterii scilicet proprii archiepiscopalis, vindicari potest, qui etiam in controversiis cum Praemonstrato fere integro saeculo habitis, tamquam fundamentum absolutae independentiae invocatus est.

Item Norbertus archiepiscopus, amotis monachis O. S. B. disciplina relaxatis, canonicis sui « ordinis » tradidit antiquum monasterium de *Poehlde*, quod iam Otto III, a. 981 sedi archiepiscopali Magdeburgensi donaverat ⁵⁷⁾.

Interventus Episcoporum locorum in praedictis casibus non solum ad solemnitates actuum foundationis limitabatur, sed etiam, praesertim quando de translatione agebatur ecclesiarum vel monasteriorum, exempla offert verae et proprie dictae activitatis reformatoriae, qua Episcopi, ut restaurationi disciplinae regularis efficaciter provideant, plerumque mediis usi sunt consilii et persuasionis, aliquando tamen, post infructuosos conatus, nec ad radicales renuerunt recurrere decisiones, expulsionem irregularium, si opus fuerit, non excepta. Negari tamen nequit, huiusmodi substitutiones saepe rationem practicam habuisse, providendi scilicet servitio animarum huiusmodi ecclesiis adiecto.

Coeteros aspectus quod attinet, positionis monasteriorum, in ordine ad iurisdictionem Ordinariorum locorum, ut ratione tum iuris communis tum iuris particularis, eousque in privilegiis episcopalibus et pontificalibus circumscripti, adaequata habeatur tractatio, plura revera essent dicenda. Non tamen naturam studii praesentis considerantes, ad examen limitamur status iuridici monasteriorum, in quantum aliquid conferre speramus ad cognoscendum praeaviam conditionem constitutionis Ordinis, limites potestatis Episcoporum transcendentis.

Pro illius relationis fundamento in honore semper habitum est *principium*, vigore cuius, monasteria sub potestate episcopali constituta considerabantur.

Quoad *iura temporalia* Episcopi loci, quae ab antiquis sub

centii II, 26 oct. 1131 (ed. integra MIGNE, P. L., CLXXIX, col. 167); epistola Analecti II: *Lator praesentium*, 18 maii 1130 (ed. C. L. HUGO, *La vie de S. Norbert*, p. 363); *Significavit nobis*, Alexandri III, 1177-1181 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. CXXI collat. cum variante apud LUDEWIG, *Reliquiae manuscriptorum*, 1720-1741, II, p. 335).

⁵⁷⁾ Tantum bullam *Quotiens illud*, Innocentii II, 20 apr. 1138 apud C. L. HUGO invenimus (*Annales*, II, Prob., col. CCCLXXXV), tenoris prorsus communis, ideoque Poehlde iam inter fundationes exclusas enumeravimus.

« lege dioecesana » considerabantur, monasteria, iure communi, ob favorem religionis, immunitate gaudebant. Ratione tamen curae animarum ⁵⁸⁾, vel ex primaeva fundatione ⁵⁹⁾, plures subierunt impositiones ordinis materialis legitimas.

Verum est quidam, facta semel et approbata ab Episcopo fundatione, actum erectionis generatim plenam secum tulisse recognitionem iuris possidendi bona iam oblata aut nova a quibuslibet personis et quolibet legitimo titulo acquirendi, attamen clausula « absque ulla exactione » acquirendi et possidendi in chartis expressa, varios admisit gradus immunitatis a censibus solvendis; vigore vero alterius clausulae « servata canonica iustitia », monasteria Ordinis, periodo cui studemus, fere numquam illam perfectam a « lege dioecesana » adepta sunt immunitatem, qua fine saeculi XX iure communi omnia gaudebant monasteria.

Praemonstrati locus et ecclesiola S. Ioannis Bapt., libera ab omni et a cuiuslibet personae exactione, absolute concessa sunt Norberto et fratribus eius. Locus a solvendis decimis, in forma census annui prioribus possessoribus debiti, ab ipso redimitur Episcopo donatore, sed pro terris cultis ab eodem Episcopo donatis, iuxta regulam vigentem, decimas sibi reservavit Episcopus. Fratres a solvendis decimis ex fructibus proprio labore proventibus liberabantur perfecte ⁶⁰⁾.

Immunitas a solvendis decimis pro Novalibus, in forma privilegii communis, etiam *Praemonstratensibus* concessa est iam a. 1138 ⁶¹⁾ et in bullis pro singulis monasteriis post hunc terminum concessis fere semper invocata est ⁶²⁾.

Fratres *Praemonstrati* nullis circumiacentium paroeciarum decimas vel aliud quidolvere tenebantur, in ordine tamen ad Episcopum, manent obligationes, quae sub clausula « salva dioecesano-

⁵⁸⁾ Cfr. c. 1, C. X, qu. 1; c. 8, C. X, qu. 3; c. 34, C. XIV, qu. 1; c. 5, 30, 31, C. XVIII, qu. 2. *Dicta GRATIANI* post c. 41, C. XIV, qu. 1.

⁵⁹⁾ Cfr. c. 12, X, III, 5; c. 17, 21, X, V, 33.

⁶⁰⁾ Cfr. chartam *Notum fieri volumus*, Bartholomaei, ep. Laudunensis, a. 1121 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. VI s.).

⁶¹⁾ *Decimas a populo*, Innocentii II, 21 dec. 1138 (O. Praem.) (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 624).

⁶²⁾ Cfr. *Piis votis*, Innocentii II, 8 dec. 1138 (Gottesgnaden) (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. DCV); *Iustis votis*, Innocentii II, 21 dec. 1138 (*Praemonstrat.*) (ed. C. L. HUGO, *ibid.*, col. XI ss.); *Iustis votis*, Innocentii II, 21 dec. 1138 (Florentiens.) (ed. *ibid.*, col. LIII); *Quotiens illud*, Innocentii II, 21 dec. 1138 (Viconiens.) (ed. *ibid.*, II, Prob., col. DCLXXXIII); *Piae postulatio*, Innocentii II, 21 dec. 1138 (Clari Fontis) (ed. *ibid.*, col. CCCCII); *Quotiens illud*, Innocentii II,

rum Episcoporum canonica iustitia » continentur ⁶³), quae praeter alia, quae sub « lege dioecessana » complectebantur, certe solutionem circumferebat census annui duorum solidorum, in signum subiectionis Episcopo debiti ⁶⁴).

Sed nec adimpleta « lege dioecessana », possessio pacifica bonorum in chartis confirmationem praestita, in perpetuum durabat. Plura habemus documenta ex tempore quo Gualterus, secundus successor Bartholomaei, litem contestatus est contra donationes a Bartholomaeo, Praemonstrato factas, iteratis confirmationibus papalibus non obstantibus ⁶⁵). Tantum interventu Hadriani IV et Ludovici VII, regis Francorum, potuerunt obtinere legitimam compositionem controversiae, sed pacificam possessionem suorum bonorum pretio sat aestimabili debuerunt redimere fratres, censibus annuis pro singulis possessionibus et donationibus debitis, tamquam redemptione legitima decimarum, quartarum oblationum coeterorumque iurium episcopaliū, manentibus ⁶⁶).

In chartis maioris partis foundationum pauca omnino de iuribus temporalibus Episcopi particulariter determinata inveniuntur. In determinanda tamen singularum foundationum conditione oeconomica etiam Episcopus semper partem habuisse videtur, saltem in confirmando ea quae iam actu foundationis conventa fuerunt.

20 apr. 1139 (Poehlden.) (ed. *ibid.*, II, Prob., col. CCCLXXXV); *Desiderium quod ad*, Innocentii II, 27 oct. 1142 (Varlarens.) (ed. *ibid.*, col. DCLI); *Quoniam sine verae*, Lucii II, 19 maii 1144 (Laudunens.) (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 415).

⁶³) Cfr. *Apostolicae disciplinae*, Honorii II, 16 febr. 1126 (Praemonstr.) (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 392); *Proprium est*, Innocentii II, 3 maii 1134 (ed. J. RAMACKERS, in *An. Praem.*, XI, 1935, p. 138).

⁶⁴) Cfr. REIFFENSTUEL, *Ius canonicum universum*, Venetiis, 1735, I, p. 347.

⁶⁵) Cfr. *Apostolicae disciplinae*, Honorii II, 16 febr. 1126 (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 392); *Proprium est*, Innocentii II, 3 maii 1134 (ed. J. RAMACKERS, in *An. Praem.*, XI, 1935, p. 138); *Iustis votis*, Innocentii II, 21 dec. 1138 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. XI ss.); *Iustis votis*, Coelestini II, 6 dec. 1143 (ed. *ibid.*, col. XIV); *Cum universis personis*, Eugenii III, 16 maii 1147 (ed. *ibid.*, col. XV s.); *Religiosam vitam agentibus*, Hadriani IV, 5 ian. 1153 (ed. *ibid.*, col. XVIII s.).

⁶⁶) Cfr. Epistola Bartholomaei, a. 1158 ad conventum Episcoporum Rhemis habitum (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. XIX s.); epist. *Paternae charitatis*, Hadriani IV, ad Ludovicum regem Francorum, 1154-1159 ad Gualterum, ep. Laudunensem (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 431 s.); epist. *Antecessores suos* Hadriani IV, 1154-1159 et *Quanto amplius fratres* eiusdem; compositio Gualteri II cum Hugone, abbate Praemonstratensi, a. 1158 et approbatio pontificia *Ea quae compositione*, Hadriani IV, 30 maii 1159 (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 432 ss.).

Immunitatem a « lege dioecesana » plenioris gradus tutatam esse invenimus in chartis duodecim foundationum, quarum positio iuridica in materialibus, etsi in aliquibus varietur iuxta casus, ad formandum conceptum autonomiae monasteriorum in temporalibus pro regula haberi potest.

Ut fratres pro salute animarum suarum ad monasteria convenientes, in libertate filiorum soli Deo vacare possint, non solum ab omni paroeciali iure liberati fuerunt ⁶⁷⁾, sed etiam ab omni exactione rerum temporalium tam ex parte Episcopi quam ministrorum eiusdem absoluti fuerunt ⁶⁸⁾, imo et decimae omnium rerum quas in determinato territorio possidebant, ipsis cedebantur ⁶⁹⁾. Huiusmodi immunitas aliquoties terminis specificis fusius declarata ⁷⁰⁾, sat ambigue altera vice exprimitur ⁷¹⁾.

Osterhofen, teste historia foundationis, perfecta ab exactionibus temporalibus immunitate gaudebat ⁷²⁾. *Ursberg, Lac-de-Joux, Antwerpen*, etsi eadem libertate frui viderentur, determinatis occasioni-

⁶⁷⁾ Cfr. Charta Godefridi, ducis Lotharingiae, a. 1129; Charta Alexandri, ep. Cameracensis, a. 1131, pro ecclesia Parcensi (ed. J. VERSTEYLEN, in *An. Praem.*, V, 1929, p. 123 ss.); Charta *Notum fieri volumus*, Bartholomaei, a. 1121 pro ecclesia Praemonstratensi (ed. C. L. HUGO, *Annales*, Prob., col. VI s.).

⁶⁸⁾ Cfr. Charta Geraldii, ep. Lausanensis, pro Laco Iuren., a. 1134 (?) (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. IV); Charta Roberti, ep. Atrebatensis, a. 1129 pro ecclesia Viconiensi (ed. *ibid.*, col. DCLXXXII); chartae Parcens., sub nota praecedenti cit.

⁶⁹⁾ Cfr. Charta Bartholomaei, a. 1121 pro eccl. Praemonstr. (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. VI s.); Charta Roberti, ep. Atrebatensis, a. 1129 pro eccl. Viconiensi (ed. *ibid.*, II, Prob., col. DCLXXXII); Charta Geraldii, Lausanen. ep., pro Lacu Iurens. (ed. *ibid.*, col. IV).

⁷⁰⁾ *Ecclesia liberata esset a servitio, a ceterarumque consuetudine ecclesiarum, ab omni prorsus exactione episcopi, archidiaconi, decani* (Charta Alberonis, ep. Leodiensis, a. 1124 pro ecclesia Floreffensi, ed. *ibid.*, I, Prob., col. LI). *Ipsam ecclesiam ab omni debito tam episcopali servitii quam Chori-episcopi, necnon ab omni iure synodali liberam prorsus immunem fecimus* (Charta Brunonis, archiepiscopi Coloniensis, a. 1134, pro Knechtsteden, ed. *ibid.*, II, Prob., col. I s.).

⁷¹⁾ *Praedictae vero canonicae Praepositum donamus libertatis privilegio ut nullius expeditionis aut alterius servitii incommoda exactione gravetur* (Charta Conradii, arch. Magdeburgensis, a. 1135, pro ecclesia Gratiae Dei, ed. *ibid.*, Prob., col. DCIV).

⁷²⁾ *eamdem ecclesiam... cum omnibus suis possessionibus et familia ab omni exactione ac angaria in perpetuum a suis successoribus et ad ipsos iure pheodali pertinentibus voluit esse liberam et indemnem conservari* (Fundatio monasterii Osterhofen, MGH, SS. XV/2, p. 1105).

bus, in signum et memoriam adeptae suae libertatis aliquid offerre debebant ⁷³).

Conventiones particulares invenimus, circa iura materialia, in chartis monasteriorum *Antverpiensis*, et *Parcensis*, quae tamen iura potius parochorum tangunt, sicut ius sepulturae, oblationes fidelium morte proximorum factas et similia ⁷⁴).

Etiam ius Episcopi abbates ad synodum vocandi, sub respectu praestationis canonicae obedientiae, subiectionis et reverentiae, ad « legem dioecesanam » pertinere dicebant antiqui ⁷⁵). Iure tamen communi, etiam ab hac obligatione abbates fuerunt exempti ⁷⁶). Nihilominus, praeter quam ratio populi vel cappellarum non exemptarum, propter longaevam consuetudinem, etiamsi concessa a quibuslibet exactionibus materialibus immunitate, Episcopi huiusmodi ius saepe sibi reservarunt.

Hac ratione abbates ad synodum veniendi ibique in praestandis consiliis, sive de rebus agebatur iudicandis vel legibus ferendis, sive de aliis quibuslibet negotiis Ecclesiae utilibus, active cooperandi obligabantur ⁷⁷).

Insuper abbates in synodo debitum honorem et reverentiam Episcopo praestare debebant. Eodem sensu Glossa et Decretalistae interpretantur locutionem « filialis obedientia » « filialis loci subiec-

⁷³) statuimus, ut praefati Fratres, nullis Episcopis in sedem nostram successuriscum aliquem, vel nullas prorsus impensas obsequiorum, ex statuto persolvant. Sed quotiescumque novus Episcopus in hac fuerit constitutus, ipsi stolam unam, qualem voluerint ad praedictum altare, in signum et memoriam suae libertatis deferant (Charta Herimanni, ep. Augustani, a. 1130, pro ecclesia Urspergensis, ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. DCCVIII).

⁷⁴) Cfr. Chartae pro ecclesia Parcensi, superius sub nota 67 citatae; diploma Burchardi, a. 1124, et Lietardi, a. 1135, ep. Cameracensium, pro Antverpia (ed. GOETSCHALCKX, *Oorkondenboek*, p. 3 ss.).

⁷⁵) C. 16, X, 1, 31. — Cfr. REIFFENSTUEL, *op. cit.*, p. 348, n° 93.

⁷⁶) C. 11, D, 18.

⁷⁷) *ecclesiae Leodiensi hoc solummodo habendum de illa* (scil. eccl. Floreffiensis) *retinui, ordinationem fratrum et filialem loci subiectionem... Si quid etiam aliquibus in Consiliis, in Synodo, de iure, de negotiis et utilitatibus Ecclesiae tractare contigerit Episcopum, et per litteras et legatum suum, de quiete sua Pater evocetur, ad dirigendum eius consilium* (Charta Alberonis, ep. Leodiensis, a. 1124, pro eccl. Floreffiensis, ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., vol. LI). Iisdem terminis utuntur Chartae Lietardi, ep. Cameracensis a. 1132, pro eccl. Grimbergensi (ed. *ibid.*, I, Prob., col. DCIX) et Conradi arch. Magdeburgensis, a. 1135 pro eccl. Gratiae Dei (ed. *ibid.*, col. DCIV).

tio » ⁷⁸⁾. Cum tamen haec obedientia et subiectio, non obstante a quibuslibet exactionibus temporalibus immunitate, ubique urgere-
tur, nobis videtur huiusmodi locutione potestas iurisdictionis Episco-
porum in abbates potius affirmari quam « lex dioecesana ».

Praesentia in synodis generatim inconditionata fuit ⁷⁹⁾; sed ali-
quando expresse adiungitur conditio « si monitus fuerit », vel « si ei
per litteras vel legatum de quiete sua Pater evocetur » ⁸⁰⁾. Sed habentur etiam casus contrarii, quando scilicet quies abbatum et abstinencia a negotiis potius urgetur et praesentia exceptionaliter tantum imponitur ⁸¹⁾, imo, aliquando, immunitas ab hac Lege expresse conceditur ⁸²⁾.

His positis terminis, diversis pro diverso gradu immunitatis ab obligationibus temporalibus monasteriorum erga Episcopum debitis, licet affirmare, principium autonomiae oeconomicae generatim salvari.

Potestas, quae antiquitus « lex iurisdictionis », hodie vero in parte potestas *ordinis* appellatur, ante omnia ius dicebat Episcopi functiones peragendi ordinis episcopalis in ecclesiis monasteriorum, vel obligationem monasteriorum pontificalia ab Episcopo loci petendi.

⁷⁸⁾ Cfr. REIFFENSTUEL, op. cit., p. 349, n° 102 s. — *Canonicam vero abbatum professionem et filialem obedientiam, ac illorum in synodo nostra praesentiam...*, in eodem loco retinemus (Charta Roberti, ep. Atrebatensis, a. 1129, pro Viconiens., ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. DCLXXXII). Item Charta Alberonis, ep. Leodiensis, a. 1124, pro Floreffia, cit. nota praecedenti.

⁷⁹⁾ Cfr. Chartae Lietardi, ep. Cameracensis, a. 1132, pro Grimberga (cit. sub nota 88), et Gerdaldi, ep. Lausanensis pro Lacu Iuren. (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. IV).

⁸⁰⁾ Cfr. Chartae: Alexandri ep. Cameracensis, a. 1131, pro ecclesia Parcensi (ed. VERSTEYLEN, l. cit., nota 78); Alberonis, ep. Leodiensis, a. 1124, pro eccl. Floreffiae (l. cit., nota 77); Conradi, arch. Magdeburgensis, a. 1135, pro Gratia Dei (cit. nota 77).

⁸¹⁾ *Quia vero quieti vestrae magis ac magis convenit nos providere, et circa divina officia vos cupimus esse assiduos, simili modo statuimus, ut neque tu... Gaurine abbas, nec aliquis successorum tuorum, nisi forte vocatus ad synodum, vel alia negotia praesumatis abire: Quotiens illud*, Innocentii II, 21 dec. 1138, pro Viconia (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. DCLXXXIII). — Cfr. tamen Charta Roberti, ep. Atrebatensis, a. 1129, pro Viconio (*ibid.*, col. DCLXXXII). — Item *Quotiens illud*, Innocentii II, 21 dec. 1138 (pro Septem-Fontium) (ed. *ibid.*, col. CCCCLXXXVIII).

⁸²⁾ Charta Brunonis, arch. Coloniensis, a. 1134, pro Knechtsteden (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. I s.).

Licet haec materia ubique ius constituerit commune ⁸³⁾, in chartis foundationum, etiam Praemonstratensium, expresse tamquam ius exclusivum Episcopi loci vindicatur, facta mentione aliquando de parte tantum harum functionum, sicut ordinatio clericorum, benedictio abbatum, receptio olei infirmorum, aliquando econtra fere taxative de omnibus vel nimis generice, quod idem est. Sat cito tales adiunguntur clausulae, quibus monasteria ab arbitrio defenduntur Episcoporum et abusu praeveniri conantur, non exiguam partem constituendo exemptionis particularis quae quibusdam monasteriis inde ab exordio concessa est ⁸⁴⁾.

Expressa testimonia habentur de alia praerogativa ordinis episcopalis, de dedicatione scilicet solemni loci vel aedium ad usum sacrum, dicta aliquando consecratione, atrii consecratione, quae aquae benedictae aspersione, saepe ex delegatione Episcopi imperita, vel simplici positione lapidum, tamquam actibus, erectionis monasterii accessoriis exercebatur ⁸⁵⁾.

Potestas iurisdictionis proprietae in monasteria competeat Episcopis locorum tum *gubernativa*, in provisione muneris Superioris eiusque visitatione canonica exercenda, tum *coactiva*, corrigendi nempe imo et deponendi Superiorem.

⁸³⁾ Cfr. c. 17, Conc. Later., I, a. 1123. MANSI, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, Venetiis, 1759-1798, XXI, col. 285.

⁸⁴⁾ in *paroechia Steinfeld nullus nisi praepositus eiusdem loci synodum teneat, vel potestatem aliquam exerceat, nisi tale quid emerit, quod episcopalem praesentiam exigat* (*Piae postulatio*, Innocentii II, 10 dec. 1136 (Steinfeld.), ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. DXXII). — *Sane Chrisma, oleum, consecrationes altarium, sive basilicae, ordinationes clericorum a Leodiensi accipietis Episcopo, si gratiam Sedis Apostolicae habuerit, et ea vobis gratis et sine exactione aliqua exhibere voluerit* (*Quoniam sine verae*, Honorii II, 4 nov. 1128 (pro Floreffia) (ed. *ibid.*, I, Prob., col. LII). Tardius quando Floreffia iam filias in aliis dioecesium sitas habuit, loco « dioecesanus », Leodien. legitur, et apparet clausula: *Alioquin eadem a quolibet catholico accipietis Episcopo, qui nostra fultus autoritate, quod postulat indulgeat* (*Istis votis*, Innocentii II, 21 dec. 1138, ed. *ibid.*, col. LIII). Eiusdem prorsus tenoris sunt bullae: *Iustis votis*, Innocentii II, 21 dec. 1138, Praemons.; *Piae postulatio*, 21 dec. 1138, Clari-Fontis; *Venerabilium locorum*, 30 apr. 1138, Wiltinen.; *Quoniam sine verae*, Eugenii III, 23 dec. 1146, Osterhof., iam superius not. 54, 55, 62, citatae.

⁸⁵⁾ Cfr. Chartae: Theodorici, ep. Monasteriensis, a. 1122, pro Cappenbergia (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. CCCLXVIII); Lietardi, ep. Cameracensis, a. 1131, pro Bona-Spe (*ibid.*, col. CCCCII); Bartholomaei, ep. Laudunen., a. 1126, pro Claro-Fonte (*ibid.*, col. CCCCII); Godephridi, ducis Lotharing., pro ecclesia Parcensi (ed. J. VERSTEYLEN, in *An. Praem.*, V, 1929, p. 123); *Fundatio monasterii Gratiae-Dei*, ed. PABST, MGH, SS, XX, p. 688.

Quoad primum constat, *ius constituendi abbates* in monasteriis, habita praevia electione a communitate facta, iure communi, Episcopis loci competiisse ⁸⁶⁾. In chartis foundationis vel confirmationis monasteriorum, fere semper, non solum expressa fit mentio de hoc iure, sed etiam eius extensio, quoad particularia, strenue curcumscripta est. Provisio enim dignitatis abbatialis iam antiquitus varios complectebatur actus.

Designatio personae generatim libera electione fiebat membrorum monasterii. Statuta canonicorum regularium in periodo Gregoriana elaborata, inter alia, etiam privilegium continent liberae electionis praepositorum ⁸⁷⁾. Non defuerunt tamen casus, in quibus persona abbatis, prima vice ad minus, ab ipso fundatore vel ab Episcopo fuit designata.

E tribus modis, quibus electiones abbatiales evenire solebant, inspiratione scilicet, scrutinio et compromissione, saeculo XII° modus quidam praevalere videtur inspirationi proximus, iuxta quem consensus vel unio animarum circa personam electi requirebatur, licet nonnulla sint documenta, in quibus consensus sanioris partis, ut praevalens, indicatur.

Electio ipsa « tractationis » et « laudationis » actibus complectebatur. *Laudatio* assensus vocabatur electorum in personam per « digniorem » propositam, quae propositio seu designatio personae electoribus facta, *tractationis* nomine venit. Habita laudatione cuiusdam designati, electio retenta fuit canonica. Libertas vero electionis, essentialiter, in acceptione personae a communitate, illi cui acceptatio ipsa competeat, praesentatae consistit.

Persona eligenda sive ab imperatore vel rege, sive ab Episcopo vel fundatore vel per unum e communitate membrorum (« digniorem ») designata fuit. Libertas et canonicitas electionis compatibles fuerunt cum assensu et investitura ab Episcopo collatis. Ideo confirmatio libertatis electionis quae in privilegiis conceditur, non absolute, sed eo sensu intelligenda est quod persona, praedicto modo electa, acceptatur ab illo cui acceptionis actus competit ⁸⁸⁾.

In privilegiis episcopalibus pro successoribus primi abbatis libera

⁸⁶⁾ C. 43 C. XVI, qu. 7; c. 2, 3, 4, 9 C. XVIII, qu. 2.

⁸⁷⁾ Cfr. C. DEREINE, art. *Chanoines*, in *Dict. d'Hist. et de Géogr. Ecclés.*, XII, col. 400.

⁸⁸⁾ Cfr. U. BERLIÈRE, *Les élections abbatiales au Moyen-Age*, Bruxelles, 1927, in *Académie Royale de Belgique. Mémoires*, 2e série, XX, fasc. 3), p. 4 s.

electio concedi solebat⁸⁹⁾, retento iure conferendi benedictionem abbatialem, quae, initio saltem, approbationem quoque electionis secumferebat, postea vero ipsa electio, absque benedictione abbatiali, electo ius tribuebat regendi monasterium⁹⁰⁾.

Libertas eligendi abbatem in chartis episcopalibus expresse concessa est et saepe etiam bullis pontificiis confirmata pro *Floreffia*, *Varlar*, *St. Josse-au-Bois*, *Ilbenstadt*, *Ursberg*, *Park*, *Wiltén*, *Gottesgnaden*⁹¹⁾, pro *Grimbergen*, et *Clairefontaine*, postquam abbatiae factae fuerint liberae⁹²⁾. Ius liberae electionis supponitur pro *Laon* (St. Martinus Laudunensis), nam fratres sibi ordinant abbatem et in casu depositionis abbatis incorrigibilis, consilio et electione fratrum, novus subrogabitur abbas⁹³⁾. Nonnumquam collatio iuris electionis liberae, iuxta commune iudicium Episcopi et Patris-abbatis, qui novam foundationem suscepit, pro opportuno tempore transfertur, uti in casu *Viconii* et *Laci-lurensis*⁹⁴⁾. Monasterio *S. Foillani* conceditur ius electionis sed in personam electi etiam Capitulum Fosense consentire debet⁹⁵⁾.

⁸⁹⁾ Alexander III iam iuris communis esse declarat. Cfr. *Quanto arctius*, 23 iun. 1171/72, ad Stephanum, ep. Eduens. (ed. MIGNE, P. L., CC, col. 835).

⁹⁰⁾ C. 1-3 X, *De electione*, I, 6.

⁹¹⁾ Charta Alberonis, ep. Leodiensis, a. 1124; *Quoniam sine verae*, Honorii II, 4 nov. 1128 (Floreffia) (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. LI s.); Charta *Desiderium quod*, Innocentii II, 27 oct. 1142 (Varlaren.) (ed. *ibid.*, II, Prob., col. DCL); Charta Renaldi arch. Rhemensis, a. 1125, pro eccl. S. Iudoci in nemore (ed. *ibid.*, I, Prob., col. DXIV); Diploma Adalberti, arch. Moguntini, a. 1123, *Ad hoc Ecclesiae*, Innocentii II, 12 dec. 1139, Ilbenst. (ed. *ibid.*, col. DCLXI); Charta Herimanni, ep. Augustani, a. 1130 pro Ursbergen. (ed. *ibid.*, II, Prob., col. DCCVII); Diploma Godefridi, ducis Lotharingiae, a. 1129; Charta Alexandri, ep. Cameracensis, a. 1131, pro ecclesia Parcensi (cfr. nota 67); Charta Reginberti, ep. Brixinensis, a. 1140, qua ecclesia Wiltinensis Marquardo praeposito prima vice, absque ulla electione, ab ipso Episcopo commissa est; *Venerabilium locorum*, Innocentii II, 30 apr. 1138 (Wiltinen.) (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. DCLXXXVII); Charta Conradi, arch. Magdeburgensis, a. 1135; *Piis votis assensum*, Innocentii II, 8 dec. 1138 (Gratiae Dei) (ed. *ibid.*, I, Prob., col. DCIV).

⁹²⁾ Cfr. Charta Lietardi, ep. Cameracensis, a. 1132, pro eccl. Grimbergensi; Charta Bartholomaei, ep. Laudunensis, a. 1131, pro eccl. Clari-Fontis (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. DCIX, CCCCII).

⁹³⁾ Cfr. Charta Bartholomaei, ep. Laudunensis, a. 1124 (ed. *ibid.*, col. XLIII).

⁹⁴⁾ Locus *Vicogne* (prope Valencenas) a Widone redditum, ab Episcopo confertur abbati Laudunensi, *interposito, ut quando* (Episcopo) *et abbati opportunum visum fuerit, abbas in eodem loco constituatur*, iuxta Chartam Roberti ep. Atrebatensis, a. 1129 (ed. C. L. HUGO, *ibid.*, II, Prob., col. DCLXXXII); pro Lacu-lurensi, vide chartam Geraldii, ep. Lausanensis, a. 1134 (?) (ed. *ibid.*, col. III).

⁹⁵⁾ Cfr. Charta Burchardi, ep. Cameracensis, a. 1125 (ed. *ibid.*, I, Prob.,

Iure electionis « ecclesiae » concesso omnes fruebantur fratres de gremio. In documentis coaevis nullum invenimus vestigium iuris patrum-abbatum interveniendi in electione abbatis-filii vel iuris filiorum-abbatum participandi in electione abbatis ecclesias matricis, sicut *Charta Caritatis* in variis suis redactionibus successive praescripserat ⁹⁶⁾.

Eligi non potuit nisi membrum de gremio vel extra gremium eiusdem « propositi » seu « ordinis » ⁹⁷⁾. De qualitatibus eligendi pauca omnino inveniuntur praescripta, praeter quod debuit esse clericus, et aliquando in chartis expresse urgetur probata vita canonica, qua quis idoneus vel magis idoneus declaratur ⁹⁸⁾.

col. DLXIII). Sed prout legitur in Charta Nicolai ep., a. 1133, assensus et consilium Capituli Fossensis requirebatur pro prima electione tantum, et ius patronatus Capituli ad mere honorificum reductum est, in quantum abbas, neoelectus et benedictus, baculum ab altari ecclesiae Fossensis accipere debuit, eoque defuncto, baculus ad idem altare remitti debuit (*ibid.*, col. DLXIV). Eodem modo interpretandum esse videtur ius ducis Godefridi circa electionem abbatis Parcensis, in diplomate a. 1129 reservatum (vide ed. VERSTEYLEN, in *An. Praem.*, V, 1929, p. 124). De huiusmodi assensus postulatione, nihil in posterioribus diplomatibus legitur.

⁹⁶⁾ *Summa Chartae Caritatis* a. 1119 et *Charta Caritatis* « prior » (post a. 1135) (ed. TURK, in *An. S. Ordinis Cisterciensis*, I, 1945, et IV, 1948, p. 56 et 141) de interventu patris-abbatis disponit. *Charta Caritatis posterior* (circa a. 1165) ius participandi abbatum-filiorum in electione abbatis matricis urget (*ibid.*, I, 1945, n. 18, p. 60). E contra Statuta (ed. R. VAN WAEFELGHEM), (circa a. 1131-1134) nihil de electione abbatis dicunt. Nec suppositio a H. HEIJMAN facta, ac si chartae fundationum disposuissent de iure et modo electionis, confirmata videtur (cfr. *Untersuchungen über die Prämonstratenser-Gewohnheiten*, Tongerlo, 1928, p. 115, n. 1). In chartis etenim nihil de concessione ipsius iuris liberae electionis legimus. Primum testimonium quoad ius patris-abbatis interveniendi in electione filiorum-abbatum, necnon aliquid circa modum electionis, in bulla invenimus: *In apostolicae sedis specula*, Alexandri III, 27 apr. 1177 (ed. J. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 633).

⁹⁷⁾ *si et quem de eo loco vel eiusdem propositi, patrem canonica ecclesiae illius libertas elegerit, eum successor meus sacret, vel sacretur, ubi, petitione fratrum, et necessitate idonea cogente, eum sacrari permiserit* (Charta Alberonis, a. 1124, pro Foreffia, ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. LI). Aliae chartae addunt: *Si vero infra claustrum de persona non consenserint, liceat eis in nomine Domini assumere personam eiusdem professionis ac propositi, quemcumque magis idoneum invenerint* (Charta Adalberti, a. 1123, pro Ilbenstadio, *ibid.*, col. DCLXI); Herimanni, a. 1130, pro Ursberg, *ibid.*, II, Prob., col. DCCVII. — *Canonici autem defuncto patre, alterius professionis clericum non cogantur accipere* (Charta Conradi, a. 1135, pro Gratia Dei, ed. *ibid.*, I, Prob., col. DCIV), confirmata bulla *Piis votis assensum*, Innocentii II, 8 dec. 1138, *ibid.*, col. DCV.

⁹⁸⁾ Cfr. nota praecedens pro Ilbenstadio. Charta Conradi not. praecedenti cit.

Electionis modus determinatur « capitularis ». Is electus habebatur, quem fratres communi consilio et assensu omnium communiter elegerint (potius, iuxta superius dicta, quem designatum per digniorem acceptaverint), vel pars sanioris consilii providerit eligendum ⁹⁹). Aliquando praescribunt chartas ut electio « canonice » fiat secundum « ordinem et tenorem Praemonstratae ecclesiae a qua descendit Religio » ¹⁰⁰). Si in electione scissiones ortae fuerint, Episcopus saniori parti favere debuit; ex quo forsitan non erit prorsus temerarium; praesentiam Episcopi in ipso actu electionis, saltem

addit: *Sed quem in ipsa canonica vita probatus, moribus exornatum, prospexerint, libere et concorditer eligant, et sibi praepositum efficiant.* Bulla Piiis votis assensum pro Gratia Dei modo citata addit: *potius quem ipsa canonica vita probatum moribus et scientia idoneum indicaverint.*

⁹⁹) Concedimus etiam... ut quotiescumque eisdem fratribus pater monasterii ordinandum fuerit, is tantum quem communi consilio et assensu dictante Spiritu Sancto unanimiter elegerint, locum praelationis inter eos obtineat (Charta Herimanni, ep. Augustani, a. 1130, pro Ursberg (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. DCCVII). — Cfr. etiam Charta Adalberti, arch. Moguntini, a. 1123, pro Ilbenstadio (*ibid.*, I, Prob., col. DCLXI); *Ad hoc Ecclesiae*, Innocentii II, 12 dec. 1139 (*ibid.*, col. DCLXIII); *Quoniam sine verae*, Honorii II, 4 nov. 1128 (Floreffia) (ed. *ibid.*, I, col. LII); *Piis votis*, Innocentii II, 8 dec. 1138 (Gratia-Dei) (ed. *ibid.*, col. DCV); *Desiderium quod ad*, Innocentii II, 27 oct. 1142 (Varlaren.), et *Venerabilium locorum*, Innocentii II, 30 apr. 1138 (Wiltinen.) (ed. *ibid.*, II, Prob., col. DCLII et DCLXXXVII).

¹⁰⁰) electionem in eodem loco autoritate sanctorum Patrum libere et canonice fieri concedimus (Diploma Alexandri, ep. Cameracensis, a. 1131, pro ecclesia Parcensi) (ed. J. VERSTEYLEN, in *An. Praem.*, V, 1929, p. 127). — *Et si quidem secundum ordinem et tenorem Praemonstratae ecclesiae a qua descendit Religio, abbatem canonice elegerint, vel eiusdem praepositum, Ego et successores mei sacrent vel ubi petitione fratrum et necessitate idonea cogente eum sacrari permiserint* (Charta Lietardi, ep. Cameracensis, a. 1132, pro Grimberga) (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. DCIX), sicut pro Floreffia (cit. not. 97).

¹⁰¹) Quod si in eligendo praeposito vota partium se dividerint, aliis alium claustrantibus, sanior pars, favente gratia Episcopi quem elegerit, obtineat (Charta Conradi, arch. Magdeburgensis, a. 1135, pro Gratia Dei, ed. C. L. HUGO, *ibid.*, col. DCIV). — Item Charta Egberti, ep. Monasteriensis, a. 1129, pro Varlaren. (*ibid.*, II, col. DCLI). *Statuta* (ed. MARTÈNE) (circa a. 1170-1174) pro primo, speciale caput de electione abbatis continent (cap. VIII, Dist. IV, l. cit., col. 922-923). De forma tamen electionis pauca omnino dicit, ex quibus vix concludi potest, quodnam systema apud Praemonstratenses viguerit. Inde ab initio saec. XIII commendatur electio per duos gradus seu per compromissum, quod ab a. 1322 tamquam obligatorium statutum est (cfr. Pl. LEFÈVRE, *L'abbaye d'Averbode*, Louvain, 1924, p. 88).

per delegatum, deducere vel adminus affirmare, electionem scitu Episcopi factam fuisse deberi ¹⁰¹).

Electus praesentabatur Episcopo loci, qui electo benedictionem abbatialem conferebat ipse vel, petitione fratrum aut necessitate cogente, ab alio conferri permiserat ¹⁰²).

Praeter interventum in constitutione abbatum, subiectio monasteriorum Episcopo loci, vim suam aliis quoque viis obtinuit. Huiusmodi subiectionis finis in quibusdam chartis generice tantum declaratur ¹⁰³), in aliis vero, ut ius visitandi, corrigendi et deponendi abbates incorrigibiles, specificè urgetur.

Licet *ius visitandi et corrigendi* tam Superiores quam subditos monasteriorum, iure communi, partem constituerit iurisdictionis Episcopi loci in monasteria, quoad monasteria Ordinis in particulari, nec in hac materia viguit disciplina uniformis, sicut eadem periodo *Charta caritatis* (in ordine Cisterciensi) iam normam constituerat a Cisterciensibus ubique sequendam ¹⁰⁴).

Ius visitandi Episcopi quod attinet, iuvat observare, nihil expresse de eo in chartis inveniri; quoad ius corrigendi vero non solum ius ipsum vindicatur sed etiam vestigia cuiusdam ordinis procedendi haud difficulter colligi possunt. Documenta relativa, partim episcopalialia, partim pontificia, duplicem seriem sortiri posse videntur. Prima series ipsum monasterium Praemonstratense spectat simul cum monasteriis ab ipso directe fundatis vel adoptatis ¹⁰⁵); monaste-

¹⁰²) Vide documenta citata pro Floreffia (not. 97), pro Grimberga (not. 100), pro Parco (*ibid.*), Charta Bartholomaei a. 1124 pro ecclesia Laudunensi (C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. XLIII).

¹⁰³) *tam nos quam successores nostri diligentissime provideremus ne decallescere rigore, Regulam vel constitutionem umquam praevaricarentur* (Charta Herimanni, ep. Augustani, a. 1130, pro Ursberg, ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. DCCVI). — Item diploma Adalberti, arch. Moguntini, a. 1123, pro Ilbenstadio (*ibid.*, col. DCLXI).

¹⁰⁴) Cap. *De culpis abbatum, Summae Chartae Caritatis* (ed. TURK, in *Anal. S. O. Cist.*, IV, 1948, p. 140), et cap. IX *De abbatibus, qui regulae vel ordinis contemptores fuerint, Chartae Caritatis « prioris »* (ed. TURK, *ibid.*, I, 1943, p. 55). — Iuxta hanc regulam, abbas postquam a suo patre-abbate quater inutiliter admonitus fuerit, Episcopo et clericis suae dioeceseos ab eodem patre-abbate fuit deferendus. Episcopus vocatum in causa prius emendare studere debuit, dein removere incorrigibilem. In casu vero incuriae Episcopi, abbatum Ordinis erit contra incorrigibilem procedere.

¹⁰⁵) Charta Lietardi, ep. Cameracensis, a. 1132, pro ecclesia Praemonstratensi (ed. J. EVERS, in *An. Praem.*, II, 1926, p. 89 s.); bullae: *Sacra vestri ordinis*, Innocentii II, 12 apr. 1131 (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 419 s.); *Proprium est*, Inno-

rium S. Martini Laudunensis eiusque filias, secunda ¹⁰⁶). Nihilominus quoad extensionem tenoris documentorum, praesertim bullarum ecclesiae Praemonstratensi inscriptarum, observatio quam superius fecimus ¹⁰⁷), ea nempe non semper sensu universali et absoluto interpretanda esse strenue ante oculos tenenda est.

Documenta citata, quoad essentiam interventus episcopalis, fere omnia eiusdem tenoris sunt, et, licet signa incertitudinis praebeant initiorum, lineam sat clare revelant evolutionis ordinis correctionis. Prout enim, progrediente tempore, unio monasteriorum magis magisque fuerit extensa, etiam systema correctionis, tum quoad numerum monasteriorum in quibus viget, tum quoad interventum personarum competentium, abbatum scilicet eiusdem « ordinis », ampliatur. In posterum vero, remanente dumtaxat competentia correctiva Patrum-abbatum, collegium quoddam coabbatum assumpsit munus, et quidem initio praecipuum si non unicum, corrigendi abbates simulque cessavit ius Episcopi, interveniendi propria auctoritate in negotio, quod abhinc mere internum considerari coepit.

Ad particularia descendentes, dispositio sat insoliti tenoris examini subiicienda est chartae Bartholomaei anni 1124, quae, tamquam omnium prima in materia, relationem ordinat S. Martini Laudunensis ad Praemonstratum. Quoad ordinem correctionis abbatum sequentia continet :

Quod si forte abbas s. Martini, instigante diabolo, a regulae suae tramite deviaverit, conventusque ab episcopo Laudunensi atque a Praemonstrati loci abbate, in praesentia Laudunensis ecclesiae in pertinacia et aversione sua permanserit, convocatis eiusdem religionis

centii II, 3 maii 1134 (O. Praem.) (ed. J. RAMACKERS, in *An. Praem.*, XI, 1935, p. 138); *Ad uberes fructus*, Lucii II, 19 maii 1144 (O. Praem.) (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 625 s.).

¹⁰⁶) Cfr. Chartae episcopales: Bartholomaei, ep. Laudunensis, a. 1124 pro ecclesia Laudunensi (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 446); Geraldii, ep. Lausanen., pro Lacu-Iurensi (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. III); Milonis, ep. Tarvanensis, a. 1132 pro ecclesia Liskensi (ed. *ibid.*, col. XXX); Anserici, archiep. Bisuntini, a. 1134 pro ecclesia Corneolensi (*ibid.*, I, col. CCCCLIV); Nicolai, ep. Cameracensis, a. 1136/1137, pro Monte S. Martini (*ibid.*, II, col. CLVII); Simonis, ep. Tornacensis, a. 1136, pro eccl. Trunchiniensi (ed. DE SMET, in *Corpus Chronicorum Flandriae*, Bruxellis, 1837-1865, I, p. 704). — Bullae: *Quoniam sine vero cultu*, Innocentii II, 12 apr. 1131 (Laudunen.) (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 448); *Ad hoc universalis Eccl.*, Innocentii II, 21 martii 1138 (Laudunen.) (ed. *ibid.*, p. 450); *Quoniam sine verae (!) cultu*, Lucii II, 12 maii 1144 (Laudunen.) (ed. *ibid.*, p. 452); *Quotiens illud*, Eugenii II, 6 maii 1147 (Laudunen.) (*ibid.*, p. 453).

¹⁰⁷) Vide superius, p. 196.

coabbatibus apud Praemonstratum, de regulae suae executione sub eorum testificatione discutiatur atque corripiatur; si vero in malo suo obstinatus, et sicut confutatus, incorrigibilis apparuerit, absque ulla retractatione ab eisdem abbatibus secundum religionis suae institutionem deponatur aliusque idoneus eorum communi consilio (HUGO legit: concilio) et fratrum electione in locum eius e vestigio subrogetur et ab episcopo Laudunensi ordinetur ¹⁰⁸).

Uti e textu allato apparet, charta Bartholomaei inter alia de *correctione* abbatis s. Martini Laudunensis disponit, et competentiam corrigendi abbati Praemonstratensi, tamquam patri-abbati dicti monasterii, et Episcopo Laudunensi cumulative tribuit. Episcopi tamen ius interveniendi ad primam, ut ita dicam, instantiam limitatam esse videtur, in qua abbas Laudunensis, reus indisciplinae, post monitiones ab abbate Praemonstrati inutiliter factas, ab eodem abbate delatus, ab Episcopo in praesentia ecclesiae cathedralis ¹⁰⁹) et patris-abbatis iudicaturus est. In casu vero incorrigibilitatis sive contumaciae, ulterius procedere non ad Episcopum sed ad coabbates apud Praemonstratum congregatos spectabit, quemodmodum et ipsa depositio et substitutio novi abbatis loco depositi. Episcopus Laudunensis denuo intervenire in ordinatione dumtaxat noviter electi debet.

Insoliti tenoris ideo hanc chartam diximus, quia in nullis aliis documentis huius periodi, nisi in bullis quae de institutione Capituli generalis loquuntur ¹¹⁰), similem invenimus dispositionem, et de facto, si datatio chartae fidem meretur, et nihil impellit ad dubitandum, anno 1124 de interventu collegiali coabbatum apud Praemonstratum congregatorum, tantum pro futuro loqui licuit ¹¹¹).

Iuxta enim sensum obviu chartae, gradus superior iurisdictionis ad coetum quemdam transisset seu collegium abbatum, in quo, in nucleo saltem, non difficulter adumbrari videretur institu-

¹⁰⁸) Ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 446; etiam C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. XLII.

¹⁰⁹) Non communitatis abbatis in causam vocati, prout L. VAN DIJCK interpretatur textum (*Les origines du pouvoir de l'Abbé Général*, mss., p. 95).

¹¹⁰) Cfr. Bullae: *Qui divina disponente*, Innocentii II, 21 dec. 1138 (O. Praem.) (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 624, cum dat. a. 1141); *Proprium est* (iam citata n. 105), propter ambiguum sensum etiam hic referri debet); *Sacer ordo vester*, Innocentii II, 3 maii 1134 (O. Praem.) (ed. *ibid.*, p. 622 s.), dubii originis quidem, sed quae ratione systematis, de quo agitur, nostram meretur considerationem; *Sicut in humano*, Hadriani IV, 3 ian. 1155 (O. Praem.) (ed. *ibid.*, p. 627).

¹¹¹) Ita rem concipere videtur etiam C. DICKINSON, *The Origins of the Austin Canons and their Introduction into England*, London, 1950, p. 84.

tum Capituli generalis, cuius erit etiam deponere abbates incorrigibiles. Hoc autem, nisi pro futuro, tempore redactionis chartae, tamquam actu fungens praematurum prorsus fuisset. Et de facto, documenta pontificia subsequencia pro Lauduno relicta, competentiam Episcopi omnino intactam relinquendo, aliter in materia correctionis disposuerunt ita, ut modus procedendi contra abbatem, in praedicta charta determinatus, vix ad effectum deduci potuerit.

Nihilominus libenter videmus prima vice in documento natura iuridico vestigium cuiusdam instituti, etsi *in fieri tantum*, et potius in votis quam in functione, quod, etiamsi restrictionem extensionem habere debuerit, pro abbatiis scilicet vinculo filiationis immediatae Lauduno iunctis, et forsitan pro casu necessitatis potius contemplatum quam periodice, ex instituto, convocandum ¹¹²⁾, duobus decenniis elapsis, de facto et de iure, dispositione similis tenoris bullae: *Qui divina disponente*, Innocentii II, 21 dec. 1138, tamquam institutum generale, ex interventu pontificio, initium sumpsisse probatur ¹¹³⁾. Sic dispositio chartae Bartholomaei, quoad systema correctionis abbatum, pretiosum testimonium saltem constituit conatum sat cito in ambitu Praemonstratensium manifestatorum, inveniendi et introducendi institutum correctionis efficax et sibi proprium.

Interim tamen forma praevalere debuit, saltem de iure, quam bullae Innocentii et Lucii II pro Lauduno sanxerunt, et quae fere immutata pro aliis quoque monasteriis, vinculo filiationis immediatae Praemonstrato coniunctis, bullis ab iisdem Pontificibus, eodem tempore relictis praescribatur ¹¹⁴⁾.

Ipsam competentiam Episcopi quod attinet, coetera omnia documenta, sive Praemonstratum sive Laudunum spectantia, fere eiusdem tenoris sunt et essentiam interventus ad actum depositionis reducunt. Quoad formam procedendi tamen, non potest non videre, differentiam quamdam inter modum in bulla *Proprium est*, contem-

¹¹²⁾ Inter testes Chartae subscribentes legimus etiam nomen S. Bernardi; collatis dispositionibus chartae Bartholomaei et cap. IX *Chartae Caritatis* « prioris » de modo corrigendi abbates contemptores regulae, non videtur temerarium S. Bernardum suspicari tamquam suggerentem.

¹¹³⁾ Ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 624.

¹¹⁴⁾ Vide bullas in notis 105 et 106 citatas, Notandum iterum esse censemus, bullas pro Praemonstrato concessas, quod materiam correctionis saltem, *communis* quidem tenoris esse et pro monasteriis immediate Praemonstrato tamquam filiae subiectis valere, non tamen tenoris *universalis* pro omnibus monasteriis eiusdem « ordinis » sensu organico sumpti. Secus vix explicaretur ratio alterius seriei bullarum pro Lauduno relictarum.

platum et inter ordinem procedendi a coeteris omnibus documentis receptum. Huiusmodi differentia, iuxta C. L. HUGO, ex eo explicatur quod *Proprium* est ipsam formam canonicam procedendi contra incorrigibiles determinaret, et quidem iuxta HUGO pro universo Ordine, dum bulla praecedens *Sacra vestri ordinis*, cuius tenor etiam ab aliis documentis retentus est, silendo de forma canonica, exautorationem tantum immorigerorum aut inutilium abbatum ¹¹⁵⁾.

Collatio tamen duorum textuum non videtur hunc modum distinguendi confirmare. In utriusque enim categoriae documentis quidam modus procedendi determinatus est, licet iuxta *Proprium est* ipsa depositio, ordinem iudicarium servando, ab Episcopo peragenda sit, dum e contra forma a coeteris documentis proposita magis summaria videatur.

Quoad praxim autem, modum correctionis adminus quod attinet, in dioecesi Cameracensi observatum, minora remanent dubia, gratia cuiusdam chartae Lietardi Episcopi anno 1132 abbati Praemonstrati concessae, cuius dispositionem hucusque transcuratam, propriis referimus terminis, quippe quae optime inseratur in linea evolutionis quam bullae revelant quae, Praemonstratum eiusque filias immediatas saltem, in materia correctionis directe respiciunt ¹¹⁶⁾.

Lietardus..., Cameracensis episcopus..., communicato capituli nostri Consilio, Premonstrate ecclesie ad eradicandas infructuose plantacionis arbores concessimus ut, si in episcopatu nostro quilibet SUI ORDINIS abbas peccaverit, et a tenore propositi Ordinis deviare voluerit, videlicet si fuerit criminosus, contemptor Ordinis vel destructor regule, bonorum temporalium dissipator vel negligens aut remissus in cura sibi commissa, abbas Premonstrate ecclesie per se aut per suum priorem semel, bis et tercio submoneat; quod si incorrigibilis fuerit, episcopo et toti capitulo Cameracensis ecclesie suggerat. Et si forte eorum incuria eius excessus incorrectus remanserit, tunc abbas, assumptis duobus coabbatibus suis episcopum conveniant, factoque clamore super reo sine dilatione infra quadraginta dies, prout dictaverint, rei iudicium terminetur absque invitatione maioris audientiae. Et si depositus fuerit, ad illud de quo prodiit monasterium remittatur. Quod si noluerit ab ipso episcopo et ab ipsis abbatibus, cum his qui cum eo consenserint, excommunicetur,

¹¹⁵⁾ C. L. HUGO, *Annales*, III, ms. Nancy, f° 180.

¹¹⁶⁾ Cfr. bullae in nota 105 citatae.

et alius idoneus, consilio eorundem abbatum a fratribus eiusdem loci eligatur ¹¹⁷).

Quidquid autem sit de praedicta differentia, ipse ordo procedendi contra abbates generalior ad duplicem seriem actorum reduci potest : ad actus nempe correctionis et ad processum ipsius depositionis.

Cum ius vigilantiae in monasteriis patri-abbati tributum fuerit, uti tamen ex charta supra citata deduci potest, ex expressa concessione Episcopi loci, consequenter ipsius est contemptores Regulae, in forma duarum vel trium monitionum corrigere. In casu incorrigibilitatis ipse cum duobus vel tribus co-abbatibus agere debet, incorrigibilem Episcopo loci ipsius contemptoris deferendo ¹¹⁸).

Processum contra incorrigibiles seu contumaces vel ex incuria Episcopi non correctum, reclamante patre-abbate, Episcopus loci instituere, et, sub praesentia et testificatione praedictorum abbatum, abbatem reum deponere debet, iuxta maximam partem documentorum « sine omni dilatione », iuxta chartas episcopales « sine reclamatione maioris audientiae ». Ad normam bullae *Proprium est*, Episcopus prius cum consilio et attestatione coabbatum, reum debet corrigere et de emendatione sua monere, et, post inutilem monitionem aut, in casu contumaciae tantum, judicialiter ad depostionem procedere.

Quoad coeteros actus depositionem sequentes, praescriptiones non sunt uniformes. Depositum Episcopus debet remittere, genera-

¹¹⁷) Ed. J. EVERS, in *An. Praem.*, II, 1926, p. 89 s. — Notandum est terminum « sui Ordinis » non impedire, quominus chartae dispositio ad abbates tantum cum Praemonstrato, speciali vinculo filiationis coniunctos extendatur; circa a. 1132 enim quatuor fundationes: Bona Spes, S. Foillani, Antverpia, Grimbergen, in dioecesi Cameracensi existentes, singulae filiae sunt immediatae ecclesiae Praemonstratensis. Fontes vero quod attinet dispositionis chartae, non est difficile influxum videre proximum *Summae Chartae Caritatis* (ed. J. TURK, in *Anal. S. O. Cist.*, IV, 1948, p. 140 s., n. 24 et 25).

¹¹⁸) Terminos « pater-abbas » et « co-abbas » iuxta conceptus antiquos, inferius, ubi de relationibus interabbatialibus, declarabimus. — Numerus coabbatum in processu participantium, in documentis, non est constans. Initio nulla fit mentio de ipsis, postea generatim duo, iuxta *Proprium est* (vide in n. 106), duo vel tres adhibendi erant. In bullis pro Lauduno concessis, in duabus ultimis dumtaxat requiritur praesentia duorum coabbatum, iuxta chartam ep. Lausanensis (circa a. 1125-1134) praeter Patrem-abbatem, sufficit etiam unus coabbas ad convincendum coram Episcopo abbatem, reum de transgressione ordinis (cfr. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. III).

tim, ad ecclesiam unde assumptus fuerat, aur ad aliam eiusdem consuetudinis, sicut et noviter electum seu subrogatum ordinare.

Chartae episcopales pro singulis monasteriis quibus concessae sunt, ordinant ius Episcopi corrigendi et deponendi abbates. Praeter chartam *Lietardi*, Episcopi Cameracensis, quae ordinem determinat correctionis abbatum in dioecesi Cameracensi, omnes aliae, quas in hac periodo relictas invenire potuimus, monasteriis concessae sunt, quae vinculo filiationis Lauduno immediate iungebantur, nisi excipia-tur *charta Bartholomaei* superius tractata, quae in materia correc-tionis relationem ipsius Lauduni determinat et veluti annulus con-siderari poterit catenae, qua etiam monasteria secundae generationis in linea Laudunensi ad Praemonstratum iunguntur. Tenor omnium, exceptis his duabus, uniformis, omnes enim iuxta formulam gene-raliorem Bullarum ¹¹⁹⁾ redactae sunt, optime demonstrat hic de sim-plici, ad singula monasteria eiusdem filiationis applicatione agi bullae communis pro matrice relictae ¹²⁰⁾.

Bulla *Proprium est* providit etiam correctioni abbatis ipsius loci Praemonstrati. Cum tamen de prima omnium foundationum ageretur quae patrem - abbatem super se habere non permittit, ius invigilandi et integra functio patris - abbatis, collegio cuidam tributa est trium pirmorum filiorum abbatum s. Martini Laudunensis, Floreffiensis et Cuissiacensis. Ipsorum erat igitur, in casu transgressionis « ordi-nis » et consuetudinum Praemonstrati vigentium, contra abbatem agere. Quoad competentiam Episcopi Laudunensis, iudicandi nempe abbatem Praemonstrati in casu incorrigibilitatis, sicut generatim contra caeteros abbates, ita et contra eum agere debuit, iudicium vero difinitivum. iuxta praescriptum Bullae *Proprium est*, Epis-

¹¹⁹⁾ Vide in not. 106 et bullae *Sacra vestri ordinis*, formulam, in praecedenti-bus paginis allatam.

¹²⁰⁾ Propriis terminis allegamus fragmentum chartae foundationis monasterii de *Liska* (Licques), a. 1132, quippe quae tum constantiam demonstret formulae in his chartis adhibitae, tum insolitum tenorem primae, quam superius tractavimus: *Si vero abbas Liskensis ab ordine et consuetudine Laudunensis coenobii devia-verit, abbas S. Martini supra correctione sua, bis, terciove eum commonebit, quod si incorrigibilis apparuerit, episcopus Morinensis sub praesentia et testificatione abbatis S. Martini, et duorum eiusdem ordinis coabbatum, in ecclesia Morinensi sine omni dilatione et reclamatione maioris audentiae ordinis sui transgressorem deponet. Depositum autem illum episcopus Morinensis ad ecclesiam S. Martini remittet, et alium idoneum canonica fratrum electione et abbatis Laudunensis con-silio e vestigio subrogabit* (Charta Milonis, ep. Morinensis, ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. XXX).

copo Laudunensi et non collegio cuidam abbatum seu Capitulo generali reservatum fuit ¹²¹⁾).

Firmis his omnibus praedictis quoad materiam correctionis abbatum, fatendum est documenta quae Laudunum spectant eiusque filias, multo clariorem praebere conceptum de systemate correctionis et depositionis abbatum, qui regulam et consuetudines transgressi sunt, tum competentiam Episcopi tum munus patris - abbatis et coabbatum quod attinet, evolutionemque ostendere lineae rectoris, quam Bullae Praemonstrato inscriptae. Hae enim non parvas offerunt difficultates interpretationis, praesertim in determinandis extensione tenoris praescriptionum et limitibus congregationis monasteriorum, ad quam referri possunt vel debent. Modus loquendi abstractior et universalior bullarum quae *Hugoni abbati Praemonstratensi eiusque coabbatibus, praepositis, etc. (Sacri vestri ordinis)* inscribuntur, sat faciliter in erroneam ducere possunt interpretationem, affirmandi scilicet existentiam alicuius unionis monasteriorum, quae nomine « Ordinis Praemonstratensis » omnia comprehenderet monasteria eiusdem « ordinis », iam primo decennio suae existentiae. Ad praecavendum huiusmodi errorem, a quo non omnes historici Ordinis possunt dici prorsus immunes, maxima cum cautione procedendum est in interpretando et extendendo tenore bullarum in periodo relictarum, quam libenter dicimus « monasteriorum isolatorum », quando scilicet unio omnium monasteriorum seu Ordo Praemonstratensis, ad summum in votis et conatibus primi abbatis Praemonstrati, Hugonis nempe, existere potuit.

Pro conclusione hucusque dictorum putamus absque difficultate nos affirmare posse, systema correctionis inde ab exordio Ordinis primarie iure patris abbatis singularum unionum monasteriorum vinculo filiationis coniunctorum fundari, nec Praemonstratum ipsum, initio saltem, ab hac regula excipiendum esse, aut ipsum ius paternitatis universalis sibi vindicare posse, vel, ad minus iure et facto, acquisivisse. Ius vero Episcopi interveniendi in processu depositionis abbatum incorrigibilium non solum incontestabile redditum esse videtur sed etiam praescriptionibus chartarum foundationis et bullarum confirmationis sat uniformiter determinatum.

¹²¹⁾ *Pari quoque ratione, abbatem Praemonstratensis ecclesiae si sui ordinis praevaricator aut in corrigendo, quod absit, tepidus vel contumax extiterit ab abbatibus videlicet Sancti Martini et Sanctae Mariae Floreffiensis et Sanctae Mariae Cuissiacensis ammonendum et per eos ab episcopo suo iudicandum esse statuimus (Proprium est, ed. J. RAMACKERS, in An. Praem., XI, 1935, p. 138).*

Nihilominus fatemur valorem huiusmodi conclusionis haud minus limitari bulla *Qui divina disponente*, Innocentii II, anni 1138, quae, dispositionibus papalibus eo usque obtentis contraria, interventus Episcopi in iudicandis criminibus abbatum penitus excludere intendit totumque ius deponendi abbates *communi omnium abbatum et praepositorum vel etiam maioris et sanioris partis consilio* seu Capitulo generali prima vice committere tentavit ¹²²).

Considerato textu et contextu dicti documenti pontificii, nihil impellit quominus tenorem universalem eiusdem contestemur aut authenticitatem in dubium revocemus, nisi integram seriem falsificationum, ad augendam auctoritatem Capituli generalis, vindicemus, quod etsi non fuerit impossibile, non videtur tamen verisimile. Documentum ipsum pro probatione existentiae Capituli generalis, in suo esse ad minus initiali, maximi momenti esse, nemo est qui non videat. Supposita enim dubia fide Bullae *Sacer ordo vester*, Innocentii II, anni 1134, primum documentum papale est, quod non solum consuetudinem abbatum ad Praemonstratum conveniendi, prout iam in praecedentibus ex documentis historicis probavimus, praesumit, verum etiam conventum abbatum tamquam auctoritatem collegialem recognoscit, cui potestatem iurisdictionis veram et propriam tribuit, episcopalem potestatem super monasteriis substituentem, et quidem in rebus maximi momenti.

Verumtamen vigor dispositionis bulla *Qui divina disponente* bullis subsequentibus valde debilitatus fuisse apparet ¹²³), nisi concessionem potestatis iudicialis collegio abbatum factam, stricte ad casus criminales restringere volueris, et integrum ordinem correctionis abbatum tamquam competentiam considerare volueris separatam et ad casus abusuum et excessuum contra regulam et consuetudines singularum ecclesiarum limitatam, et, qua talem, auctoritati Episcopi loci subiectam. Huiusmodi autem exceptioni obstare videtur extensio

¹²²) *Hoc nimirum intuitu constituimus, ut si aliquis abbatum vestri ordinis atque professione, sive Praemonstratae ecclesiae, sive alterius loci, quod Deus avertat, in crimine fuerit deprehensus, aut prorsus inutilis in officio apparuerit, communi omnium vestrum, vel etiam maioris et sanioris partis consilio, huiusmodi deponendi, et loco eius alium subrogandi ex nostra concessione habebit liberam facultatem* (Innocentius II, 21 dec. 1138, ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 624). Bullae inscriptio: *Dilectis filiis abbatibus et praepositis ordinis Praemonstratensis atque professis*.

¹²³) Cfr. Bullae post a. 1138 pro Lauduno relictæ: *Ad hoc universalis Ecclesiae*, Innocentii II, 12 mart. 1138; *Quoniam sine verae*, Lucii II, 19 maii 1144; *Quotiens illud*, Eugenii III, 6 maii 1147, omnes superius in not. 106 citatae.

potestatis collegio abbatum collatae, ad casus « inutilitatis in officio », qui vix separari poterunt a casibus incorrigibilitatis excessuum vel defectuum abbatum contra regulam et consuetudines commissorum. Sic, non obstante concessione Bullae *Qui divina disponente*, Bullae subsequentes, nullam facientes mentionem de dicta concessione ¹²⁴⁾, imo, formulam anteriorem de ordine correctionis fideliter conservantes, integram competentiam Episcopi loci, in materia correctionis et depositionis abbatum, immutatam reliquisse videntur. Plus adhuc, Bulla *Ad uberes fructus* Lucii II, antiquum ordinem correctionis, post prohibitionem inserit Episcopis factam, quominus impedirent abbates Ordinis ad conventum generalem Praemonstratum veniendi, cuius insertionis rationem - spectante tenore universalis Bullae - nullibi nisi in ipsa voluntate, systema correctionis eo usque vicens, ad universum Ordinem extendendi invenire potuerimus,

Intromissionem insolutam dispositionis Bullae *Qui divina disponente*, in linea coeterum directa evolutionis systematis correctionis apud Praemonstratenses, iam C. L. HUGO animadvertit. Nam Bullam *Ad uberes fructus*, Lucii II, commentatus sic scribit :

Praesentiam, imo et iudicium episcopi ad solemnem abbatum exaurationem desideraverat Innocentius in suo diplomate anni 1131. Utrumque resecurit in Bulla quam inscripsit abbatibus et praepositis anno 1141 ¹²⁵⁾, totumque ius deponendi abbatis facinorosi aut inutilis, communi fratrum, vel maioris et sanioris partis consilio, fratrum inquam congregatorum Praemonstrati conciliariter committit. Ab hac iudiciorum forma non recessit Lucius, decretorum Innocentii vindex et assertor, sed casi-

¹²⁴⁾ Inter documenta in periodo, cui studemus, relicta, unicum invenimus, quod novam concessionem in materia correctionis affirmare videtur, bullam nempe *Ad hoc Ecclesiae catholicae*, Innocentii II, 12 dec. 1139 (pro ecclesia Ilbenstadii), quae scribit: *Si vero, quod absit, praelati ecclesiarum, quae fuerint de vestro collegio propagatae, religionis destructores, vel alias turpis vitae et malae conversationis fuerint deprehensi, nihilominus corrigantur secundum quod apostatis seu fratribus vestrarum congregationum noscitur regulariter institutum* (Ed. A. WYSS, *Hessisches Urkundenbuch*, II, Abt. I, Leipzig, 1879, p. 52). Hoc loco, uti apparet, licet expresse de materia correctionis abbatum dispositum fuerit, et quidem in criminalibus, nulla fit mentio de iure interveniendi Episcopi loci, quemadmodum nec in bulla: *Qui divina disponente*.

¹²⁵⁾ Agitur de Bulla *Qui divina disponente*, quae iuxta correctam supputationem diei 21 dec. 1138 data est, iuxta JAFFE-LOEWENFELD, *Regesta Pontificum Romanorum ad annum 1198*. Lipsiae, 1883-1888, nr. 7928, et non a. 1141 uti LEPAIGE, *l. cit.*, p. 624, erronee tenuit, quem etiam HUGO secutus est.

bus extra capitulum aut longe a capitulo emergentibus et exigentibus celeritatem obviare volens, ne dilata impunitas poenae, augeret grandire rem mali, episcoporum iudicio et testimonio abbatum trium, destituendi abbatis sortem permisit » ¹²⁶⁾.

Omissis nunc ultro coeteris circa rectitudinem datae interpretationis animadversionibus, ad textum Bullae *Ad uberes fructus* remittimus, coeterum idem ad verbum ac textus Bullae *Sacra vestri ordinis*, Innocentii II; in quo nullum invenire potuimus fulcimentum pro destinatione tantum extraordinaria huius procedendi modi contra abbates transgressores, sed renovationem potius et extensionem, ut iterum dicamus, ordinis correctionis ad universum Ordinem uniformis.

Ideo, deficientibus argumentis simili interpretatione pluris valentibus, nobis praeferendum esse videtur factum insolitum Bullae *Qui divina disponente*, tamquam testimonium considerare fluctuationis novi iuris, in statu adhuc omnino fieri volventis, coeterum saeculo XII tam characteristicae.

Clausula hac, ut ita dicam, parenthesi iuridica dispositionis Bullae *Qui divina disponente*, nobis videtur, usque saltem ad ordinationem Bullae, *Sicut in humano*, Hadriani IV, anno 1154, disciplina in materia correctionis abbatum fuisse sat uniformis et pedetentim se evolvens versus plenam ex processu depositionis exclusionem cuiuslibet interventus auctoritatis externae, quod dispositione dictae Bullae Hadriani evenisse probatur ¹²⁷⁾. Sic disciplina correctionis abbatum a Bulla *Qui divina disponente* prima vice instaurata, ad interim a coeteris Bullis contradicta ¹²⁸⁾, denique cum Bulla Hadria-

¹²⁶⁾ C. L. HUGO, *Annales*, III, ms. Nancy, f° 256.

¹²⁷⁾ *Ut autem de bono in melius semper possitis proficere, et ordinem vestrum in suo rigore melius custodire, praesentis decreti assertionem firmamus, ut liceat vobis abbates qui fuerint in crimine deprehensi, et eos quos prorsus invenietis inutiles ab officio abbatis deponere et consilio Capituli in aliqua ecclesiarum vestri ordinis collocare. Prohibemus etiam ut nullus abbas Praemonstratensis ordinis de una abbazia ad aliam sine communi consilio transferatur* (3 ian. 1155: O. Praem.) (ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 627). — Eadem formula occurrit in bullis *In apostolicae sedis specula*, Alexandri III, 27 apr. 1177 (O. Praem.) (ed. *ibid.*, p. 633), et *In eminenti*, inde a Lucio III successive renovatis.

¹²⁸⁾ Vide n. 123. — Notandum tamen, si fidem meretur chronographus Ninoviensis, casum ad eo relatum, depositionem scilicet Gilberti, Ninoviensis abbatis, a comitiis generalibus a. 1142 factam, demonstrare Capitulum generale, an vigore concessionis bullae: *Qui divina disponente*, vel minus, de facto, non obstantibus bullis pontificiis contrariis, ius interveniendi in depositione abbatum sibi vindicasse et exercuisse (cfr. *Chronicon Balduini Ninov.*, in MGH, SS, XXV, p. 531).

ni IV ad effectum etiam de iure deducta esse apparet ita, ut abhinc correctio abbatum tamquam res interna, auctoritati Ordinis propriae reservata, ab eadem exclusive tractetur.

Potestas coercitiva Episcopi dioecesani in abbates Praemonstratensis ordinis explicite in Bulla affirmatur *Proprium est*, nam Episcopus loci abbates, sententiam depositionis contemptores potest, imo et debet, iuxta testimonium *chartae Lietardi* superius (p. 220 s.) allatae, concurrentibus abbatibus, qui in processu partem habuerunt, excommunicare ¹²⁹).

Non obstante magna diversitate qua, iuxta disciplinam variam dioecesium, iurisdictio Episcoporum in monasteria affirmabatur, accuratius examen chartarum foundationum clare ostendit, minimam saltem autonomiam internam singulis monasteriis ab Episcopis concessam fuisse, qua scilicet vitam internam, sub tutela et iurisditione eorumdem, ducere potuerunt.

Item autonomia fruebantur oeconomica fere uniformi et sat larga, ab Episcopis recognita et a Romanis Pontificibus debitis sub clausulis confirmata et protecta, quae practice in ius resolvebatur acquirendi, possidendi et administrandi bona temporalia ipsisque utendi, iuxta fines a voluntate fundatorum determinatos.

Autonomiam iuridicam plenioris gradus quod attinet, ubique affirmabatur iurisdictio Episcopi in spiritualibus. Nihilominus applicatio principii subiectionis iuxta normam iuris tunc vigentis, etsi strictiorem reddiderit ab Episcopo dependentiam, non necessario excludit existentiam monasteriorum sui iuris, relinquendo illud saltem minimum essenziale, quod ad vitam ducendi internam regularem, propria auctoritate dominativa abbatum fundatam, necessarium fuisse videbatur.

In quibusnam casibus systema monasteriorum propriorum etiam hunc characterem strictiorem monasterii sui iuris ulterius reducere potuit, raro tamen, et, uti videtur, ad tempus tantum ita, ut inculcatio auctoritatis Episcopi loci non reddiderit monasteria Episcoporum prorsus propria et in genere, etiam absque interventu potestatis supremae, vita autonoma singulorum monasteriorum relativa, tamquam systema generale, etiam in foundationibus secundum institutionem Norberti viventibus, saltem in iis, quae, postquam initia

¹²⁹) *Si vero contemptor extiterit anathematis vinculo innodetur (Proprium est, Innocentii II, 3 maii 1134 (ed. RAMACKERS, in An. Praem., XI, 1935, p. 138).*

fundationis supervenerint et ad perfectam vitae suae internae aetatem pervenerint, libertatem assecutae sunt, recognita fuisse videtur.

Libertas enim in privilegiis episcopalibus donata et a bullis pontificiis confirmata, concessionem imprimis significabat iuris libere eligendi proprium Superiorem, et praeter agnitionem iurium temporalium et tutelam bonorum, autonomiam tribuit monasteriis in gradu, quo necessaria erat ad vitam propriam recte ordinandam et quiete, secundum naturam fundationis, iuxta regulam et consuetudinem a suprema auctoritate approbatas, explendendam.

In hoc sensu privilegia episcopalia semper intelligenda et interpretanda sunt. Effectus enim huiusmodi libertatis non erat exemptio a iurisdictione Episcopo loci, sed tuitio potius efficax vitae propriae monasteriorum, sicut nec clausulae in bullis confirmationis papalis appositae, monasteria reddebant Episcoporum propria vel ipsis penitus et absolute subiecta ¹³⁰⁾.

Longe sit a nobis controversias dirimere velle historicorum Ordinis circa habitudinem primorum Praemonstratensium, prosequendi plus vel minus exemptionem a potestate Episcoporum loci proprie dictam. Nihilominus ex dictis superius quodammodo clarescit, in ordine ad formandam unionem monasteriorum, ipsos quoque coactos fuisse talem obtinendi autonomiam et a potestate episcopali singulorum monasteriorum independentiam, quae ad creandam organizationem universalem, natura sua, fuit necessaria, et quam, auctoritas episcopalis, iuxta systema iuridicum illius temporis, ut eiusmodi unio efficaciter operaretur, passa est ¹³¹⁾. Gradus autonomiae vero singulorum monasteriorum, qualem fere omnes fundationes priores Ordinis, iam primis decenniis suae fundationis obtinuerant, a posterioribus eventibus vere sufficiens fuisse probatur, vel saltem sufficienter a suprema auctoritate promotus, ad constituendum Ordinem vere et proprie dictum. Ulterior autem affirmatio auctoritatis episcopalis in monasteria, natura sua, non excludebat coexistentiam Ordinis universalis cum auctoritate episcopali, imo, propter rationes superioris ordinis, etsi suprema urgente auctoritate, sustineri debuit,

¹³⁰⁾ Cfr. G. SCHREIBER, *Studien zur Exemptionsgeschichte der Zisterzienser*, in *Gemeinschaften des Mittelalters*, Münster, 1948, I, p. 374.

¹³¹⁾ G. SCHREIBER, *Kurie und Kloster im XII Jahrhundert*, Stuttgart, 1910, p. 104 ss.; H. HEIJMAN, *Untersuchungen über die Prämonstratenser-Gewohnheiten*, Tongerlo, 1928, p. 120 ss.; A. HUEFNER, *Das Rechtsinstitut der klösterlichen Exemption in der abendländischen Kirche*, in *Archiv für Kath. Kirchenrechtsgeschichte*, LXXXVII, 1907, pp. 81-86.

sicut eadem auctoritas suprema in posterum sat robusta fuisse probatur, ut excessus potestatis episcopalis, quae functionem organismi universalis turbare tentavit, efficaciter compescat.

Periodus huius coexistentiae Ordinis absque vera et proprie dicta exemptione, cum vel sub potestate Episcoporum, quantum ad modum, ulterioris inquisitionis obiectum constituit. Initium enim huius periodi, ipsa cum efformatione organisationis coincidit et, in ipsa, cum creatione organi principalis et factoris primi ordinis eiusmodi fusionis in Ordinem superiorem monasteriorum, Capituli nempe generalis. Putamus tamen de relatione singulorum monasteriorum ad Episcopos superius tractata, nos concludere posse, periodum isolationis monasteriorum talem creavisse positionem iuridicam, quae, etiamsi viam non omnino liberam, pervium ad minus ad ulteriorem evolutionem reliquit aditum, imo, mediante autonomia et relativa a potestate episcopali independentia, efformationi favebat Ordinis proprie dicti.

2. Relatio iuridica monasteriorum inter se

Ius commune religiosorum, si licet tali termino uti, ad designandum nempe id quod, materialiter saltem, in regimine Religionum saeculo XI et XII commune erat, omnem speciem relationis iuridicae inter-monasterialis ignorat. Ius particulare e contra quarundam Religionum, praeter systema adhuc vigans monasteriorum isolatorum sub iurisdictione episcopali, cum minoris vel maioris autonomiae gradu, constitutorum, sub iurisdictione pontificia privilegio exemptionis fruientium, extensas et florentes, tam in Oriente quam in Occidente, cognovit monasteriorum Congregationes. Huiusmodi Congregationes monasticae, usque ad initium saec. XII, ratione organisationis et vinculi iuridici inter-monasterialis, duplicem categoriam, Cluniacensem nempe et Cisterciensium, sortitae sunt.

Organisatio illa Cluniacensis unionem unitariam seu simplicem formabat, ad modum unionis plurium personarum physicarum sub eodem capite ordinarum conceptam. Cistercienses vero unionem compositam seu foederativam. In casu Cluniacensium de vera unionem iuridica plurium monasteriorum sermo vix esse potest. Ecclesia enim *matrix* et *cellae* ad invicem se habebant sicut membra et caput unius eiusdem corporis moralis. Vinculum quod cellas ad matricem iunxit, erat quidem iuridicum, sed tam stringens

ut non pateretur characterem monasterii proprie dicti seu monasterium filiale sui iuris. Quamvis cellae, materialiter sumendo, veri conventus, saepe cum completa vita monastica, fuerint, iuridice tamen absque characterem « sui iuris », et, sub plena dependentia ab unico capite, partes constituebant administrativas unius eiusdem entis moralis. Unio autem monasteriorum Cisterciensium, ab eadem matrice immediate vel mediate descendendum, Congregationem constituit unicam et proprie dictam. Singula monasteria Cistercensia veram et proprie dictam autonomiam etiam in unione conservant, novum ens vero ex unione ortum, ens morale apparet compositum, superioris ordinis, verus Ordo religiosus.

In systemate unionis Cluniacensium, vinculum erat iuris quidem, sed quo strictius vix possibile fuerit, iuris nempe proprietatis, quod aliud vinculum minoris efficaciae non passum est, sed in se absorbit. Potestas enim iure domini fundata, non solum efficax, verum etiam absoluta probata est. In systemate Cisterciensium e contra, vinculum natura sua spirituale erat, quo fortius concipi non potuit, charitatis nempe, quae tamen, ut operans redderetur, in vinculum traducendum erat iuridicum, in instituto filiationis expressum. Principium istud filiationis, ab omni elemento iuris spoliatum, admittit mutuum adiutorium, in temporalibus quoque, inter monasteria sui iuris, matrice non excepta, sed tamquam opus charitatis et non debitum iustitiae commutativae ¹⁾.

Spectato tenore bullae pontificiae, qua Norbertus approbationem obtinuit sui « ordinis » ²⁾, negari nequit, ipsum quoque habuisse *intentionem uniendi foundationes*, eo usque exortas. Imo, in quantum charta Bartholomaei, occasione foundationis monasterii Laudunensis, a. 1124 exarata, fidem meretur, propensio Norberti ad quamdam organisationem constituendam, aliquomodo confirmata esse videtur. Ibi enim, constitutio alicuius organi coabbatum Praemonstrati convenientium, praevisa fuerit, quorum fuisset in correctione abbatum institutionaliter intervenire ³⁾. Formatio autem huiusmodi organi ordinationem quamdam pro futuro praesumit. Norbertus praedicto documento non subscripsit quidem, ex contextu tamen liquet, ordinationes chartae cum consensu ipsius redactas fuisse.

¹⁾ Cfr. Prologus CC « prioris » (ed. J. TURK, in *Analecta S. Ord. Cist.*, IV, 1948, p. 109).

²⁾ Cfr. *Apostolicae disciplinae*, Honorii II, 16 febr. 1126 (ed. J. LEPAIGE, *Bibliotheca Ordinis Praemonstratensis*, Parisiis, 1633, p. 392).

³⁾ Vide supra, p. 218.

Procul dubio ergo, de mente Norberti in favorem alicuius unionis constat.

Profundius inquirendo mentem fundatoris Norberti, nobis videtur conformius esse documentis statum quemdam admittendi foundationum nullo vinculo institutionali, nisi paterna et personali auctoritate solius fundatoris, unitarum. Hic modus considerandi primitivam organisationem etiam testimoniis documentorum iustificari videtur.

Iuxta formulam bullae confirmationis, Laudunum, Floreffia, Vivarii, Cappenbergia, Varlar, Ilbenstadium et Antverpia ⁴⁾, sub titulo « ecclesiae », inter bona et possessiones Norberti et Canonicorum Praemonstratensis ecclesiae, enumeratae sunt. Inter bona duo quoque allodia nominantur, Clari-Fontis et Ramengeis, quae postea uti abbatae Clari-Fontis et Bonae-Spei in documentis occurrunt.

Terminus « ecclesia » multiplicem sensum habet quidem, sed generatim, in chartis episcopalibus et bullis pontificiis, in relatione ad monachos vel canonicos regulares, communitatem significat per se stantem, sub proprio Superiore, iuxta Regulam viventem, quae nomine venit monasterii sive abbatae cum proprio patrimonio. Secundum conceptionem coevam, bonorum patrimonialium cuiusdam monasterii proprietarius est Sanctus Patronus in coelo, in terra vero proprietarii saltem sunt Superior et fratres, qui bona in communi possident et administrant iisque utuntur. Iuxta hanc explicationem, formula bullae confirmationis unicum tantum titularem seu proprietarium ecclesiarum et bonorum ipsius adiectorum admitteret, monasterium nempe Praemonstratense, cui ceterae foundationes, tamquam simplicia bona dependentia, vinculo iuris proprietatis (possessionis) adhaeserint.

Aliunde tamen scimus, tempore redactionis bullae confirmationis, duas saltem ex praedictis foundationibus, Laon et Viviers, iam abbates habuisse ⁵⁾. Insuper, etsi affirmationes fontium, quoad tempus praesertim institutionis primorum abbatum, absolutam fidem non mereantur, contento, quod charta Bartholomaei, a. 1124 pro Lauduno

⁴⁾ Ordo enumerationis a bulla secutus. De fundatione s. *Annalis* ibidem nominatae, nihil omnino scimus. Cfr. bullam « *Apostolicae disciplinae* », Honorii II, 16 febr. 1126 (ed. LEPAIGE, l. c., p. 392 et G. MADELAINE, *Histoire de s. Norbert*, Tongerlo, 1928, I, p. 273, not. 23).

⁵⁾ Vide supra, *An. Praem.*, XXXVIII, 1962, p. 45, n. 9. Non desunt coniecturae, iuxta quas etiam Floreffa eodem tempore iam abbatem habuerit. Vide supra, p. 227.

redacta tradit ⁶⁾), nobis sufficienter probatum esse videtur, tempore redactionis bullae, a mente Norberti non fuisse alienum suas foundationes, iuxta usum temporis, autonomas contemplari, quidquid sit de extensione earundem autonomiae et quomodocumque primae foundationes sint vocatae (abbatia, praesertim praepositurae, monasteria, etc.).

Ex eadem charta Bartholomaei, a. 1124, constat, ecclesiam S. Martini in suburbio Laudunensi curae tantum et dispositioni commissam fuisse, et episcopum Laudunensem, simul cum potestate iurisdictionis, etiam ius proprietatis apud se suosque successores retinuisse ⁷⁾).

Huiusmodi autem relationes particulares dictarum foundationum ad Praemonstratum, si formulae in bulla confirmationis adhibitae sensum tribuere velimus, quem ius proprietatis stricte significat, et prout in terminologia monastica Cluniacensium reapse intendebatur, cum unione monasteriorum, vinculo proprietatis fundata, vix componi poterunt.

Verum etiam ex altera parte est, fere ullam ex chartis sex foundationum quas habere potuimus, mentionem de Norberto facere omisisse. Norberto enim ecclesiae, bona ceteraeque oblationes traduntur, licet destinatio « ad usum et necessitatem fratrum tam praesentium quam futurorum Deo servientium » ubique inculcetur ⁸⁾).

Propius ad mentem redactoris bullae et Norberti accédere videtur nobis interpretatio, qua bulla uti simplex approbatio consideratur si velis globalis, foundationum, in quibus « ordo » approbatus et confirmatus eo usque viguit, et formula ab ipsa adhibita nullam intendisse exprimere formam iuridicam unionis foundationum.

Nonnulla vestigia communium relationum, quas inter primas foundationes, simul cum facto ipsius foundationis, necessario exortae fuerint, sicut Regula communis iuxta institutionem Norberti observanda, relationes personales inter Praemonstratum et ceteras fun-

⁶⁾ Ed. LEPAIGE, l. c., p. 446.

⁷⁾ *Ex consilio nostri decreto in hac sententiam declinavimus, ut fratris Norberti... curae et dispositioni ecclesiam illam committeremus, qui cum petitionibus nostris acquievisset, sancitum est, ut sicut ille locus ab antiquo in manu praedecessorum nostrorum exstiterat, ita et nunc in nostra successorumque nostrorum remaneat* (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. XLII).

⁸⁾ Cfr. ea quae superius pro Floreffe (p. 147, not. 21), Cappenberg (*ibid.*, not. 23), Valséry (p. 197), Antwerpen (p. 203), Laon (p. 203, n. 52) diximus, cum documentis ibidem indicatis.

dationes, quae primos fratres generatim a matrice acceperunt, tutela et directio a communi patre impensa, et alia similia, in pluribus inveniri possunt documentis.

Ita in charta foundationis coenobii Laudunensis expresse dicitur, fratres erga Praemonstratum respectum habere debere et ad tenorem Praemonstrati vivere. In casu deviationis a tenore huiusmodi, abbas Laudunensis ab episcopo Laudunensi et abbate Praemonstratensi corrigendus est, imo depositio eiusdem, coetui reservata est coabbatum « ordinis » Praemonstrati convenientium, qui et in electione a fratribus coenobii habenda, communi consilio concurrere debuerint ⁹⁾.

Quamvis relate ad modum correctionis nulla dispositio expresse legatur, supradictae relationes particulares in aliarum quoque foundationum chartis frequenter urgentur. Ita Cappenbergenses « sub disciplina et magisterio Norberti Deo servire » iubentur ¹⁰⁾; Varlar inde ab initio filiam Praemonstrati se considerare debebat, nam « ipsi utpote matri in omnibus, quae ordo expostulaverat, debebat obedire et iure filiationis ab ea nullatenus declinare » ¹¹⁾.

Modus procedendi Hugonis in emancipatione Clarifontis et Bonae-Spei, antea allodiorum Praemonstrati, in liberas abbatias, clare ostendit primos Praemonstratenses noluisse ius proprietatis vindicare in abbatias liberas, quarum ceterum libertas, iuxta conceptum iuris illius temporis, notabilem partem autonomiae constituerat ¹²⁾.

Ius vero quod, vigore Bullae *Sacri vestri ordinis*, Innocentii II, 12 apr. 1131, abbati Praemonstratensi in correctione abbatum illarum ecclesiarum tributum fuit, in quibus ordo et consuetudo Praemonstratensis monasterii vigere debuit, procul dubio ostendit, institutum iuridicum filiationis adhuc etiam a Praemonstratensibus legitime receptum, basim organisationis ipsorum formavisse. Hoc autem

⁹⁾ Cfr. textus supra (p. 218) citatus. — In bulla *Quoniam sine verae*, Innocentii II, 12 apr. 1131 (Laudunen.) (ed. LEPAIGE, l. c., p. 448), nihil de participatione abbatis Praem., in correctione abbatis Laudunen. legitur. Sed hoc forsitan forma redactionis passiva explicatur. Usus communis et collatio bullae cum altera (*Sacra vestri ordinis*, Innocentii II, 12 apr. 1131 (Praemonstraten.)), in favorem iuris correctionis abbatis Praem. in abbatem Laudunensem, militant (cfr. ed. LEPAIGE, l. c., p. 419).

¹⁰⁾ Cfr. Charta Theodorici, Ep. Monasteriensis, a. 1122 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I. Prob., col. CCCLXVIII).

¹¹⁾ Bulla *Quando quidem*, Eugenii III, 25 maii 1146 (Varlaren.) (ed. C. L. HUGO, l. c., II, Prob., col. DCLII s.).

¹²⁾ Vide quae de his foundationibus supra, p. 198-203, diximus.

institutum non vinculo iuris proprietatis sed facto iuridico propagationis eiusdemque natura informatum est ¹³⁾).

Praeter bullam *Sacra vestri ordinis* a. 1131, nonnulla alia habentur documenta, praesertim papalia, in quibus iura urgentur paternitatis in fundationes ab aliis exortas, et in quibus non difficulter, in nucleo saltem, vestigia revelantur quarumdam particularium unionum monasteriorum, quae nullibi, nisi in receptione principii filiationis, rationem sufficientem invenerint. Extensio tamen vinculi huiusmodi unionum non tam facile determinari potest. Agitur enim de primis ad unionem tentaminibus, neque documenta semper facili se praebent interpretationi.

Ita, ex documentis *ipsum Praemonstratum* respicientibus procul dubio constat, primum nucleum unionis lineam sequi propagationis directae, illarum scilicet fundationum, quae opera Norberti ortae sunt vel postea a Praemonstrato immediate erectae fuerunt. Numerum tamen monasteriorum quae primarie Praemonstrato unita sunt intensitatemque, seu id quod in iure paterno abbatis Praemonstrati continebatur, praecise determinari nullibi forte difficilius esse videtur quam in casu ipsius Praemonstrati eiusdemque filiarum.

Tenor enim bullarum, quae primitus « Hugoni eiusque co-abbatibus » inscribuntur, quamvis videatur universalis, ex collatione earumdem cum ceteris documentis, eas dumtaxat fundationes respexisse probatur, in quarum erectione Norbertus vel Hugo posteaque ipsum Praemonstratum directe et immediate aliquam partem habuerunt. Ideo affirmationes, quae paternitatem universalem et immediatam eiusdem abbatis, in omnes fundationes Ordinis, ante periodum, quae bulla incipit : *In apostolicae sedis specula*, Alexandri III, 27 apr. 1177 vindicant, praesumptiones gratuita cum sint, debita cum reservatione sunt tractandae.

Quamvis igitur unio primarum fundationum cum Praemonstrato, pari gressu cum propagatione « ordinis » continuo extenderetur, limites intra ambitum principii filiationis quaerendi sunt, etiamsi lineam directam propagationis naturalis inde transgredi videantur.

Sic, praeter monasteria quae Norbertus fundavit vel in suum « ordinem » aggregavit, et alia, sicut Bona-Spes, et Clarus-Fons, mediante emancipatione a Praemonstrato concessa, filiae facta sunt eiusdem ; ecclesia quoque Grimbergensis, quam fratres a Norberto obtinuerunt et post aliquot tempus sub tutela et fratrum Prae-

¹³⁾ Cfr. bulla *Sacra vestri ordinis* (ed. LEPAIGE, l. c., p. 419 s.).

monstratensium vixit, iure filiationis directae, ad tenorem Praemonstrati vivere et novum abbatem canonice eligere obligatur ¹⁴).

Fundamentum tamen iuris filiationis non semper tam manifestum est. Aliquando enim prima membra alicuius novae foundationis ex diversis assumpta fuerunt monasteriis eiusdem « ordinis », ius paternum tamen uni tantum eorum competebat. Ita, exempli gratia, fere omnia membra coenobii Gratiae - Dei, paucis exceptis, qui de Praemonstrato, Floreffia et Cappenberga venerunt, e saeculo assumpta sunt ¹⁵). Et tamen Gratia - Dei, probabiliter quia ex opera Norberti orta est, filia Praemonstrati ducebatur ¹⁶). Sancta Maria-in-Nemore (Mussipontum) filia habebatur Praemonstrati, licet post recessum fratrum a Praemonstrato adventorum, religiosis populata sit de Regia-Valle ¹⁷).

Generatim tamen, tempore saltem initiorum, principium filiationis directam descendentiam a matrice sequi videtur ideoque, etiam in casu Praemonstrati admitti potest, ius paternum in monasteria se extendisse, quae directe a Norberto fundata vel suscepta aut a Praemonstrato directe propagata fuerunt.

Testimoniis chartarum foundationum et bullarum inhaerendo, multo facilius est extensionem sequi unionis filiorum monasteriorum, quae Regulam et institutiones Praemonstratensium ad tenorem secuta sunt Laudunensis coenobii, sicut Viconium (Vicogne), Lacus-Iurensis (Lac-de-Joux), Vallis Dei (Laval Dieu), Parcum (Park), Insula B. Mariae (Mariënweerd) et Thenolium (Thenailles) e prima periodo, quibus postea adiecta sunt, iam ante a. 1140, Liska (Licques) (1131), Corneolum (Corneux) (1133), Mons Sancti Martini (Mont-Saint-Martin) (1134) et Trunchinium (Drongen) (1136) ¹⁸). Ex his, Viconium et Mons Sancti Martini communitates erant clericorum iam prius formatae, quae, « ordine » Praemonstratensi suscepto, sub paternitate coenobii

¹⁴) Cfr. Charta Lietardi, ep. Cameracens., a. 1132 (ed. C. L. HUGO, l. c., II, Prob., col. DCIX).

¹⁵) Cfr. *Chronicon Gratiae Dei* (ed. PABST, MGH, SS, XX, p. 688).

¹⁶) R. VAN WAEFELGHEM, *Répertoire des sources imprimées et manuscrites relatives à l'histoire et à la liturgie de l'Ordre de Prémontré*, Bruxelles, 1930, p. 97, n. 219, et N. BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense*, I, Straubing, 1949, p. 219 ut filiam considerant quidem S. Mariae Magdeburgen., sed statum considerantes posteriorem rerum, nempe quando, ad Circariam Saxoniae pertinens, sub paternitate Praepositi Magdeburgensis vixerat. Etiam *Monasticon*, II, 1952, p. 522 iam inter filias Praemonstrati enumerat.

¹⁷) Cfr. C. L. HUGO, *Annales*, II, col. 201.

¹⁸) Cfr. R. VAN WAEFELGHEM, l. c., ad voces respectivas.

Laudunensis se constituerunt. Ceterae foundationes, ex integro vel ex parte, a Lauduno acceperunt agmina professorum.

Labente tempore, ceterae quoque filiae Praemonstrati sua vice matrices factae sunt. Sic Floreffia pro Monte Sancti Cornelii (Mont-Cornillon ; postea : Beaurepart), Helissemia (Heilissem) et Septem Fontium (Sept-Fontaines). S. Iudocus in Nemore (S. Josse-au-Bois) prope Amiens, Selincurtium (Sélincourt) et S. Andreas in Nemore (Saint-André-au-Bois).

Si ex praedictis plane de receptione principii filiationis, tamquam de fundamento particularium unionum monasteriorum, constat, multo difficilius, initio, de ipso instituto filiationis aliquid organice redactum inveniri. Verum etiam documenta, quae aliquid continent in materia, non posse dici omnino numerosa et in ipsis, praeter indicium filiationis, de iuribus paternis, eorumque consecrariis et functione haud multum legi.

Ita, praeter diplomata Praemonstratum et Laudunum eorumque filias respicientia, chartae dumtaxat Floreffiae, Cuissiaci (Cuissy) et Ilbenstadii de « ordine » vel forma religionis sibi propria loquuntur. Nihilominus, praeter factum foundationum a diversis monasteriis, iuxta legem, ut ita dicam, naturalem propagationis ordinis, exortarum, ex analysi et collatione documentorum ipsas respicientium, plura colligi possunt elementa, quae opportune revelant initia ipsius instituti filiationis.

Imprimis constat de iuridica *existentia et functione* diversarum linearum filiationis.

Locutiones enim « iuxta beati Augustini Regulam et *formam religionis Floreffiensis* fratrum Deo servire »¹⁹⁾ ; « *ordo et consuetudo Laudunensis coenobii* »²⁰⁾ ; « secundum Regulam beati Augustini *ad tenorem Laudunensis coenobii canonice vivere* »²¹⁾ ; « *ordo institutus in ecclesiis ab Ilbenstadt propagatis* »²²⁾ ; « *ordo canonicus* qui secundum beati Augustini Regulam *Steinfeldiae* nosci-

¹⁹⁾ Cfr. Bulla *Religiosis desideriis*, Innocentii II, 3 maii 1135 (Heylissemii) (ed. C. L. HUGO, l. c., I, Prob., col. DCXLII).

²⁰⁾ Cfr. Charta Simonis, ep. Tornacens., a. 1136 pro eccl. Salegem (Truncinium) (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. DCIV).

²¹⁾ Cfr. Charta Bartholomaei, a. 1124, pro eccl. Laudunen. (ed. LEPAIGE, l. c., p. 446). Charta Roberti, ep. Atrebaten., a. 1129 pro eccl. Viconiensi (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. DCLXXXII).

²²⁾ Cfr. Bulla *Ad hoc Ecclesiae*, Innocentii II, 12 dec. 1139 (Ilbenstaden.) (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. DCLXIII).

tur *institutus* »²³⁾ et similes, etsi primo intuitu differentias suggerunt, quae existentiam supponunt plurium ordinum inter se materialiter diversorum, certe iuridice unicum sensum habere possunt qui vinculum designat inter varias « congregationes » monasteriorum eiusdem « ordinis » formaliter distinctum.

Nam « forma religionis », quae Floreffiae viguit, vel « ordo » ad tenorem et consuetudinem Laudunensis coenobii observandus, quantumvis materialiter ab « ordine » et consuetudinibus Praemonstratensis ecclesiae diversa esse potuerint, hos « ordines » nihilominus valde dissimiles esse non potuisse, ex comparatione respectivarum bullarum patet. Lauduni enim, Floreffiae, Cuissiaci, Ilbenstadii, etc., secundum Regulam beati Augustini ad tenorem Praemonstrati interpretatam, fratres canonice vivere obligabantur²⁴⁾. Idem igitur « ordo » eademque consuetudines, quae Praemonstrati tamquam in matrice, viguerunt, observantiam Regulae communis etiam in ecclesiis filialibus determinarunt, quae filiae, etiamsi sua vice relationem inierint matricis cum propriis foundationibus, ab obligatione communis observantiae minime solvebantur. Ideo videtur, diversitas « ordinis », distinctas lineas filiationis simul cum distincta auctoritate singulorum patrum-abbatum potius indicasse, quam diversitates materiales sensibiles disciplinae et consuetudinum singulorum « ordinum ». Ad hoc, ipsum institutum filiationis inservivit ut uniformitati in observantiis et conservationi « ordinis » efficacius consulatur et non ut diversitati et differentiationi iusto plus faveatur. « Ordo » ergo, in hoc contextu, sensum admittere videtur, quo series intelligatur oportet monasteriorum vinculo filiationis inter se coniunctorum.

Quoad elementa instituti filiationis, dispositionibus imprimis chartarum et bullarum fundati, quae foundationes respiciunt sub directa paternitate Praemonstrati et Lauduni constitutas, sequentia proponi possunt.

²³⁾ Cfr. Bulla *Piae postulatio*, Innocentii II, 10 dec. 1136 (ed. C. L. HUGO, l. c., II, Prob., col. DXXII).

²⁴⁾ Cfr. Bullae *Quoniam sine vero*, Innocentii II, 12 apr. 1131 (Laudunen.) (ed. LEPAIGE, l. c., p. 448); *Iustis votis*, 21 dec. 1138 (Floreffien.) (ed. C. L. HUGO, l. c., I, Prob., col. LIII); *Quotiens illud*, Eugenii III, 8 aug. 1147 (Ilbenstaden.) (ed. C. L. HUGO, *ibid.*, col. DCLXV); Charta Raynaldi, Remensis archiep., a. 1132 pro eccl. Cuissiacen. (ed. C. L. HUGO, *ibid.*, col. LXIII); diploma Adalberti, Moguntini archiep., a. 1123, pro eccl. Ilbenstaden. (ed. *ibid.*, col. DCLXI).

Fundamentum *iuris* filiationis a quo diversa repetuntur iura patris-abbatis, in facto iuridico propagationis naturalis reponendum esse videtur, foundationis scilicet proprie dictae unius (ecclesiae filialis) ab altera (matrix), vel propagationis, ut ita dicam, iuridicae, in casu adoptionis « ordinis », qui in matrice viget, ex parte ecclesiae filialis.

Haec relatio considerata esse videtur relatio *realis inter-monasterialis* (inter monasterium et monasterium) et non tantum relatio *personalis*, inter scilicet patrem et abbatem-filium, licet fundamentum relationis videatur esse natura magis personalis quam ordinis temporalis. In foundationibus enim proprie dictis, praeter adiutorium, ad iuridicam, saepe etiam ad materiale erectionem domus necessarium, etiam maior pars membrorum ex professis matricis oritur; in monasteriis adoptatis seu affiliatis, de regula, tantum abbas eligebatur unus ex professis matricis. Quamvis, in hoc ultimo casu, relatio potius inter patrem-abbatem exorta fuerit et abbatem-filium, pro fundamento iurium patris-abbatis et obligationum abbatis-filii, filiatio habenda est fictitia, ad modum filiationis naturalis concipienda. Etiam monasteria adoptata, religionis « huius » exordium a matrice accipiunt vocanturque « affiliata »²⁵), et ideo relatio fundamentaliter habenda sit monasterialis, monasterio scilicet adnexa, et non tantum personalis, iuxta originem abbatis-filii, mutabilis.

Hac ultima praecisione omnino indigemus, ut quaelibet aequivocatio, iuxta bullam *Proprium est*, Innocentii II, 3 maii 1134, possibilis, prorsus vitetur. Bulla enim, de iure disponendo correctionis, talem tradit conceptum patris-abbatis, qui, si absolute et ad instar definitionis sumeretur, fundamentum iecerit relationi inter-monasteriali, ab instituto filiationis prorsus alienae. Dicit enim: *Si quis... abbatum vestrae societatis ordinis sui praevaricator extiterit, abbas ille, de cuius monasterio assumptum est, duobus vel tribus aliis sui ordinis abbatibus adiunctis eum de sua correctione ammoneat*²⁶). Iuxta sensum obviu textus, ius correctionis abbati competeret de cuius monasterio corrigendus ortus fuerit. Iura ergo patris-abbatis, quorum praecipuum procul dubio ius est correctionis, e relatione quadam exurgerent personali, inter abbatem monasterii *de quo* abbas corrigendus assumptus fuerit et inter ipsum corrigendum.

²⁵) Cfr. Charta Nicolai, ep. Cameracen., a. 1137, pro eccl. Montis S. Martini (ed. C. L. HUGO, l. c., II, Prob., col. CLVII).

²⁶) Ed. J. RAMACKERS, in *Anal. Praem.*, XI, 1935, p. 138.

Institutum vero filiationis simplex factum originis abbatis-filii pro fundamento haberet. Hic modus autem concipiendi fundamentum filiationis, valet quidem in casu particulari, quando scilicet origo abbatis corrigendi coincidit cum facto filiationis ex aliis capitibus exortae, sed, sumptus absolute et ad omnem relationem monasterialem extensus, ipsum institutum filiationis redderet prorsus instabile, si non omnino impossibile, cum fontem constitueret continuae relationum inter-monasterialium confusionis. Supposita enim libertate electionis, qua scilicet professus cuiusvis monasterii eiusdem « ordinis », etiam relatione immediatae generationis inter se non coniunctorum, abbas alterius monasterii constitui poterat, ipso facto electionis etiam ius correctionis ad abbatem transire debuerit, de cuius monasterio electus assumptus fuerat. Sic revera omnis relatio iam aliunde orta, naturali forsitan iam facto propagationis inter matricem et filiam fundata non excepta, prorsus subversa fuisset. Textus ergo allatus bullae *Proprium est*, quantum ad terminos relationis inter-monasterialis, cohaerenter fundamento filiationis, a nobis circumscripto, interpretandus est; conceptus vero patris-abbatis in bulla adhibitus, ad casum restringendus in quo origo abbatis-filii cum facto coincidit filiationis, alio titulo iam exortae.

Ceterum, modus concipiendi relationem inter-monasterialem, quo praedicta bulla usa est, pro prima saltem generatione, initiis cohaeret historicis monasteriorum sub directa paternitate Praemonstrati constitutorum, cum generatim abbates filiorum-ecclesiarum a Praemonstrato directe descendendum, ex ipsius professis assumpti fuerint. Institutum vero, conceptu patris-abbatis fundatum, in bulla descripto et etiam ad alias relationes inter-monasteriales iam aliunde exortas extenso, nec factis respondet nec actis coaevus. Bulla *Proprium est*, uti C. L. HUGO iam observavit²⁷⁾, documentum pontificium considerari potest quidem, quod processum correctionis moderatum est abbatum; non tamen, iuxta nos, unicus fons, quo conceptus definiretur iuris filiationis.

Ius ergo correctionis est sequela iuris filiationis et non viceversa. Competebat abbati monasterii fundatoris in abbatem monasterii « filialis », independenter a casu, quo, (quod uti exceptio haberi debet) abbas-filius ex altero monasterio quam matri assumptus fuerit.

Merito ergo affirmamus, iura et obligationes reciproca, quae in instituto filiationis obtinuerunt ordinationem stabilem, e duplici

²⁷⁾ Vide supra, p. 220.

fonte *primarie* oriri : 1° ex facto propagationis naturalis seu fundatione directa et proprie dicta unius monasterii ab altero ; 2° ex adoptione « ordinis » ex parte communitatum affiliatarum ²⁸⁾, et his duobus factis, tamquam fundamento iuridico, conceptus genuinus paternitatis fulciri ; non vero facto electionis in abbatem membri alicuius monasterii.

Secundarie, et tardius, ex actibus quoque iuridicis relatio filiationis exsurgere potuit. Hoc tamen, modificatio potius considerari potest terminorum relationis filiationis in casu determinato adventa, translatio nempe iurium patris-abbatis ab uno monasterio ad alterum, ex auctoritate superiore, propter rationes particulares statuta, quam institutio originaria ipsius relationis, ideoque merito paternitas derivata appellari.

Constituta enim semel auctoritate superiore in Ordine, quae etiam relationes inter-monasteriales iure paterno fundatas superat et moderatur, non semel accidit, quod, propter rationes contingentes — sicut indignitas alicuius patris-abbatis, impossibilitas practica obligationes adimplendi vigilantiae, etc. — iura patris abbatis ab uno ad alium transferuntur monasterium, vel occasione affiliationis paternitate monasterio adiudicatur a cuius abbate cura sollicitior pro filiali ecclesia impensanda speratur. Nec exempla deficiunt exordio Ordinis sat vicina.

Teste C. L. HUGO, iam a. 1131, ius paternitatis monasterii s. *Petri Selincurtensis* in monasterium s. Augustini Tarvanensis, accedente consensu patrum capitularium, in abbatem translatum fuit s. *Nicolai Furnensis* ²⁹⁾. Ratio erat disciplinaris.

Paternitas disputata in monasterium *Iusti-Montis*, auctoritate Capituli generalis, in abbatiam transfertur *Bellae-Vallis*, licet haec tardius fundata fuerit, illa vero ratione fundationis filia S. Crucis considerari deberet ³⁰⁾. Ratio est vicinitas loci et controversia cum ecclesia « matrici ».

²⁸⁾ Si quae vero ecclesiae canonicorum alterius ordinis, ad ordinem vestrum venerint, ad ecclesiam vestri ordinis habeant sine refractione respectum, in qua noscuntur ordinem vestrum assumpsisse (In eminenti, Lucii III, 10 martii 1184) (ed. LEPAIGE, l. c., p. 637).

²⁹⁾ Cfr. C. L. HUGO, *Annales*, III, ms. f° 139, ad a. 1131, coll. cum *Gallia Christiana* (ed. 1715-85, IX, col. 645), ubi affirmatur Philippus (1161-1171) abbas Praemonstrati, praeses Cap. Gen., a. 1164, iura paterna abbatis Furnen. confirmavisse.

³⁰⁾ Cfr. R. VAN WAEFELGHEM, *Répertoire*, p. 132, n. 303 ; C. L. HUGO, l. c., I, col. 946.

Capitulum generale a. 1156, absque ulla consideratione iuris foundationis, occasione incorporationis monasterii *Ardenae* in Ordinem, abbati *Lucernensi* adiudicat paternitatem, licet potius Lucerna originem ab Ardena sumpsisse probetur ³¹⁾. Fundamentum iudicii, prioritas incorporationis Lucernae in Ordinem.

Nec casus defuit, quamvis tardius, in quo aliquod monasterium, relicto vinculo primitivo filiationis, sub paternitate se submitit alterius monasterii, sicut *Ilfeld*, prius filia Poehldiae, ab a. 1246 filia facta est Praemonstrati. Ratio transitus erat particularis et ex parte ipsius filiae, authenticitas nempe « ordinis » quem Praemonstratum tenuit et praecellentia disciplinae regularis ibidem vigentis, prae « ordine » Magdeburgensium ³²⁾.

Negari tamen nequit, in his casibus, institutum filiationis paulatim functionem assumpsisse penitus disciplinarem, in adiudicatione vero iuris paternitatis, rationes praevaluisse non originariae, sicut maior facilitas annuae visitationis.

Institutum filiationis varia complectebatur *iura et obligationes patris-abbatis et filii-abbatis*. Sic patri-abbati competeat ius interveniendi in electione abbatis-filii, ius invigilandi in disciplinam ecclesiae filialis ibidemque corrigendi abusus, quod pro abbate-filio eiusque subditis totidem secum ferebat obligationes obedientiae, respectus et observantiae erga patrem-abbatem in omnibus, quae « ordo » expostulaverat.

Ius liberae electionis (cfr. supra, p. 202 s.), non erat absolutum. Praeter reservationes Episcopo vel patrono tributas, etiam pater-abbas — saltem via consuetudinaria, nam chartae nihil de hoc iure edicunt — suam habuit partem in designanda persona filii-abbatis. Huiusmodi interventus tamen ad consilium limitabatur et patrocinium praestandum, ut electores digna et apta electione, ordinato regimini abbatae provideant.

Ius interveniendi patris-abbatis in electione successoris abbatis-filii depositi, tardius extenditur ad casum electionis irregularis ³³⁾.

³¹⁾ Cfr. *Chronicon monasterii Ardenae*, saec. XIII-XIV (ed. RINGARD, in *Anal. Praem.*, II, 1926, p. 170 s., cum commentario, p. 176.

³²⁾ Cfr. *Historia monasterii Ilfeldensis* (ed. WAITZ, MGH, SS, XXV, p. 588) E. G. FOERSTEMANN, *Monumenta rerum Ilfeldensium*, Nordhusae, 1843, p. 5.

³³⁾ *Verum cum aliqua ecclesiarum vestrarum abbate proprio fuerit destituta, vel cum ibi abbas electio regulariter non fuerit celebrata, sub patris-abbatis potestate ac dispensatione consistat, et cum eiusdem consilio qui eligendus fuerit a canonicis eligatur* (Bulla *In eminenti*, Lucii III, 10 mart. 1184, ed. LEPAIGE, l. c., p. 637.

Ius *vigilantiae* patris-abbatis in ecclesia filiali, determinabatur fine ipsius instituti, conservandi scilicet « ordinem », et uniformitatem promovendi in cultu et in observantiis regularibus, ut in omnibus « ordo » et Regula, ad tenorem et iuxta consuetudines matricis Ecclesiae tenerentur.

Efficax vero medium servandi unitatem et uniformitatem disciplinae, in iure praestabatur *correctionis*, quod initio cumulative cum Episcopo loci competebat patri-abbati ³⁴⁾.

Vi iuris correctionis, pater-abbas potestatem habuit corrigendi abbatem-filium in casu deviationis a communi observantia, et omnem impediendi interpretationem arbitrariam Regulae et consuetudinum. Ius correctionis defectuum abbatis-filii, processu determinato reddebatur efficax, in quo nec sanctiones deficiebant canonicae. In « ordine » correctionis, de quo chartae episcopales loquuntur et bullae, et qui duabus vel tribus consistebat monitionibus et, in casu incorrigibilitatis, ipsam depositionem imponebat, monitiones impertiri patris-abbatis erat. Contra praelatos male conversantes, sanctiones applicare potuit, quae in Congregatione Praemonstratensi, circa culpas Apostatarum corrigendas, taxative fuerunt determinatae ³⁵⁾.

In depositione incorrigibilis, pater-abbas, duos vel tres abbates eiusdem « ordinis » adhibens, partem habuit principalem promotoris, nihil tamen quoad ius deponendi, nisi auctoritatem invocandi loci Episcopi, ad quem unice spectabat iudicium depositionis ³⁶⁾.

Ius vigilantiae et correctionis in posterum, exercitium habituale in instituto visitationis obtinuit, de quo tamen in bulla quadam pro Steinfeldensi relicta testimonium, etiamsi non generalis valoris, initiis tamen sat proximum habemus ³⁷⁾. Cum autem nullibi in ceteris documentis, e periodo cui studemus provenientibus, de huiusmodi instituto legamus, merito praesumimus modum particularem, quo Steinfeldenses visitationem exercuerunt, originem forsan ab institutis Canonicorum regularium de Springiersbach traxisse, ad quorum congregationem ante affiliationem Steinfeldia pertinuit.

³⁴⁾ Vide supra, p. 218.

³⁵⁾ Vide supra, p. 225, n. 124.

³⁶⁾ De adhibendis coabbatibus in processu depositionis, primam mentionem in bulla *Sacra vestri ordinis*, Innocentii II, 12 apr. 1131 (ed. LEPAIGE, l. c., p. 419) invenimus, quam sequitur charta Milonis, ep. Tarvanen., a. 1132 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. XXX).

³⁷⁾ *Piae postulatio*, Innocentii II, 10 dec. 1136 (ed. C. L. HUGO, l. c., II, Prob., col. DXXII).

Particularitates huiusmodi instituti, iuxta praeceptum bullae *Piae postulatio*, in *mutua* visitatione canonica consistit. Non solum enim praepositus Steinfeldensis omnes visitare debuit praepositorum a Steinfeldia fundatas, verum etiam harum Ecclesiarum praepositi obligabantur annuatim visitare matricem ³⁸⁾.

Testimonium huiusmodi praxeos, Epistolae praebent Ulrici, praepositi Steinfeldensis, quae tardioris temporis quidem (1152-1170), valide tamen probant institutum particulare visitationis, in praedicta bulla invenire suam, sat pristinam, legitimam rationem ³⁹⁾.

Praescriptum bullae de visitatione pretiosum insuper tradit indicium, etiam circa originem Capitulum particularium monasteriorum, quae vinculo inter se iungebantur filiationis. In annua enim visitatione matricis ex parte filiorum-abbatum, a praedicta bulla praescripta, et in forma colloquii exercita, habita ratione de natura termini « colloquii » technica, non est non videri *initia cuiusdam Capituli particularis*, quod abbates-filii immediati, in matrice visitationis grata convenientes, praesidente patre-abbate, iisdem *Epistolis Ulrici* celebrasse testatur ⁴⁰⁾. Huiusmodi vero Capitulum filiorum cum patre, praeter exercitium mutuae visitationis, iuxta explicitum testimonium earundem Epistolarum Ulrici, rationem habuit praeparationis quoque ad « colloquium » generale omnium abbatum « ordinis », quod sua vice relationem patrum-abbatum de statu ecclesiarum filialium, in visitationibus cognito, pro obiecto habuit, et quod contra incorrigibiles a partibus-abbatibus invocatum, procedere debuit.

Hoc modo ergo et duplex sensus « colloquii » - *generalis* nempe Praemonstrati annuatim, et *particularis* filiorum in matrice circa tempus generalis colloquii celebrandi-rectam interpretationem iam in

³⁸⁾ *Praepositorum quoque a vestris fratribus institutas, a vobis pro confirmatione ordinis, visitari, et praepositos eorum per singulos annos vestram ecclesiam visitare decernimus, et si quid apud ipsos corrigendum fuerit, per vestram ammonitionem corrigatur* (*Piae postulatio*, Innocentii II, 10 dec. 1136, ed. C. L. HUGO, I. c., II, Prob., col. DXXII). Eadem dispositio ad verbum occurrit in *Apostolicae sedis*, Innocentii II, 15 apr. 1139 (Springiersbach.), ed. E. BEYER, *Urkundenbuch zur Geschichte der mittelrheinischen Territorien*, Coblenz, I, 1862, p. 562 s.).

³⁹⁾ Cfr. Epist. 9, 10, 11, 12, 71 Ulrici Steinfeldensis (ed. F. W. ROTH, *Eine Brief-Sammlung des Propstes Ulrich v. Steinfeld aus dem 12. Jahrhundert*, in *Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins*, XVIII, 1896, p. 264 s.).

⁴⁰⁾ *Ibid.*

bullae *Piae postulatio* invenit ⁴¹⁾, et vinculum filiationis, vigore eiusdem bullae, principium primum probatur, non solum unionum monasteriorum particularium, sed etiam originem dedisse institutis particularibus, inter quae Capitulum particulare, dictum postea Circariale quod, contrarie ac apud Cistercienses ⁴²⁾, etiam in posterum, Capitulo generali subordinatum, fructuose et in bonum totius Ordinis suam adimplet functionem particularem.

Iuribus patris-abbatis obligatio correspondebat filiorum-abbatum, reverentiam, observantiam et obedientiam praestandi in omnibus, quae « ordo » expostulaverat. « In eligendis vero abbatibus, et in culpis eorum, si, quod absit, ab ordine suo deviaverint, emendandis et in omnibus eis quae ad rigorem ordinis pertinent, secundum instituta Laudunensis coenobii, in perpetuo fieri debere decernimus », legimus in Charta Roberti, ep. Atrebatensis, a. 1129 pro Viconia relicta ⁴³⁾.

Institutum enim filiationis intactam perfecte relinquit autonomiam ecclesiarum filiarum ita, ut penitus sui iuris remaneant etiam in temporalibus. Ideo pater-abbas ab omni exactione se abstinere debet quae rationem habere potuerit commodi temporalis ⁴⁴⁾. Carentiam cuiuslibet vinculi iuris temporalis in casu affiliationis, locutiones confirmant chartarum, sicut « ad consilium et ordinationem tradere », « curae et dispositioni committere », « curam loci suscipere », etc., quae excludunt traditionem monasterii affiliati in possessionem seu proprietatem ⁴⁵⁾. Item in casu emancipationis alicuius

⁴¹⁾ Cfr. ROTH, *ibid.*, p. 266, cuius interpretationem, non obstante opinione H. HEIJMAN, *Untersuchungen über die Prämonstratenser-Gewohnheiten*, Tongerlo, 1928, p. 119, n. 7, rectam esse invenimus.

⁴²⁾ Cfr. CC « prior » (ed. J. TURK, in *Anal. S. Ord. Cisterc.*, I, 1945, p. 54, n° 11).

⁴³⁾ Ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. DCLXXXII. — Cfr. etiam *Historia monasterii Viconiensis* (cc. a. 1168 conscripta) (ed. HELLER, in MGH, SS, XXIV, p. 297 s.); bulla *Quando quidem*, Eugenii III, 25 maii 1146 (Varlaren.) (ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. DCLII).

⁴⁴⁾ Cfr. Charta Geraldii, ep. Lausanen., s. d., pro Lac-de-Joux (ed. *ibid.*, col. III); Charta Andreae, ep. Ultraject., a. 1134, pro Berne (ed. *ibid.*, I, Prob., col. CCLXXXIX).

⁴⁵⁾ Cfr. Charta Roberti, ep. Atrabaten., a. 1129 pro Vicogne (ed. *ibid.*, II, Prob., col. DCLXXXII); Charta Milonis, ep. Tarvanen., a. 1132 pro Licques (ed. *ibid.*, col. XXX). Charta Anserici, Bisuntini Archiep., a. 1134 pro Corneux (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. CCCCLIV); Charta Nicolai, ep. Cameracen., a. 1137 pro Mont-Saint-Martin (ed. *ibid.*, II, Prob., col. CLVIII); Charta Simonis, ep. Tornacen., a. 1136 pro Drongen (ed. *ibid.*, col. DCIII).

fundationis : libertas concessa autonomiam secumferebat in temporalibus quoque ⁴⁶). Patri-abbati vero in omnibus his casibus, praeter debitam reverentiam et ius praecedentiae, « ad laboris sui mercedem », iugis competeat oratio, iuxta institutiones proprii « ordinis » ⁴⁷).

Ex his omnibus patet, quantumvis in ordine ad Episcopos relationes fundationum, in quibus « ordo » viguit Praemonstratensis, statum iuridicum indicent primitivum, quem nos libenter « monasteriorum isolatorum » supra indicavimus, nec relationes defuisse iuridicas sat pristinas, quae prima tentamina tradunt monasteriorum ad unionem inter se. Item constat ex documentis, receptionem principii filiationis sat cito fundamentum praebuisse quidem diversarum particularium unionum monasteriorum a quodam stipite communi descendendum (Praemonstratensium, Laudunensium, Floreffensium, Cuissiacensium, Steinfeldensium, etc.), eum tamen non constituisse assumptionem servilem ipsius instituti in integro et sicuti erat apud Cistercienses, tamquam applicationem uniformem cuiusdam systematis unionis iam undique evoluti, sed huiusmodi receptionem suam habuisse viam propriam elaborationis.

Figura vero ipsius instituti filiationis, quod, recepto semel principio filiationis, viam propriam percurrit evolutionis fere quinquaginta annorum, aptius praesentari vix poterit, quam propriis terminis bullae constitutionalis Ordinis, quippe quae elementa decursu temporis acquisita simul continet, et quidem in forma redacta universalis valoris, ad ipsam constitutionem Ordinis pertinentia :

Nulla etiam ecclesiarum ei, quam genuit, quamlibet terreni commodi exactionem imponat ; sed tantum pater-abbas curam de profectu tam filii abbatis, quam fratrum domus illius habeat, et potestatem habeat secundum ordinem corrigendi, quae in ea noverit corrigenda, et illi ei tanquam patri reverentiam filialem humiliter exhibeant... Sane si abbas aliquis vestri ordinis infamis et inutilis, aut ordinis sui praevaricator inventus fuerit, et prius per patrem suum abbatem, aut per nuncios eius admonitus, suum corrigere aut emendare delictum neglexerit ; aut cedere, si amo-

⁴⁶) Cfr. Charta Bartholomaei, ep. Laudunen., a. 1131 pro Clairefontaine (ed. *ibid.*, I, Prob., col. CCCCII); Charta Lietardi, ep. Cameracen., a. 1131 pro Bonne-Espérance (ed. *ibid.*, I, Prob., col. CCCI); Charta Bartholomaei, ep. Laudunen., a. 1135 pro Thenailles (ed. *ibid.*, II, Prob., col. DLXXXII); bulla *Desiderium quod ad*, Coelestini II, 29 nov. 1143 (ed. *ibid.*, II, Prob., col. DLXXXII).

⁴⁷) Cfr. Bulla *Ad hoc Ecclesiae*, Innocentii II, 12 dec. 1139 (Ilbenstad.) (ed. *ibid.*, I, Prob., col. DCLXIII).

vendus fuerit, sponte noluerit, auctoritate generalis Capituli deponatur... Id ipsum etiam alio tempore si necesse fuerit et Capitulum sine scandalo vel periculo expectari nequiverit, per abbatem Praemonstratensem, et patrem-abbatem et alios abbates, quos vocaverit, fieri licebit... Verum cum aliqua ecclesiarum vestrarum abbate proprio fuerit destituta, sub patris-abbatis potestate ac dispositione consistat, et cum eiusdem consilio, qui eligendus fuerit, a fratribus eligatur. Electus autem, non quasi absolutus a potestate patris-abbatis vel ordinis sui, Archiepiscopo vel Episcopo, in cuius dioecesi fuerit praesentetur... Caeterum si aliqua ecclesiarum vestrarum pastoris solatio destituta, inter fratres de substituendo abbate discordia fuerit, vel scissura suborta, et ipsi facile ad concordiam revocari nequiverint; pater-abbas consilio coabbatum suorum, eis idoneam provideat personam, et illi eam sine contradictione recipiant in abbatem. Quam si recipere contempserint, sententiae subiaceant, quam pater-abbas cum consilio coabbatum suorum in eos duxerit, circumspeditione adhibita, promulgandam. Si quae autem ecclesiae Canonicorum alterius ordinis, ad ordinem vestrum venerint, ad eam ecclesiam vestri ordinis habeant sine refragatione respectus, in qua vestrum noscuntur ordinem assumpsisse... Liceat quoque unicuique matri ecclesiae ordinis vestri cum consilio abbatis Praemonstratensis, de abbatibus ecclesiarum, quae ab ea processisse noscuntur sibi quemcumque voluerint, si tamen idoneus exstiterit, assumere in abbatem ⁴⁸⁾.

Cum « ordo » Praemonstratensis versus culmen verteretur suae propagationis, novae necessitates providae administrationis, rationes disciplinares unitatem et uniformitatem conservandi, novo originem dederunt instituto iuridico in Ordine, Circariarum scilicet, quae uniones dicunt monasteriorum in districtus regionales sortitorum, ad finem institutos, ut munus vigilantiae, in forma annualis visitationis regularis, facilius et efficacius tempestiveque absolvatur. Pari gressu cum, applicatione novi systematis vigilantiae, institutum filiationis aliquam involutionem necessario passum esse cogeatur. Vinculum enim, facto naturalis propagationis fundatum, aliquatenus suo charactere originario spoliatum est. Paternitas « naturalis » paternitati locum cedit iuridicae. Sic, ex. gr., nec assumptio abbatis pro matrice amplius ad lineam limitatur filiationis ⁴⁹⁾. Iura insuper patris-

⁴⁸⁾ Bulla *In Apostolicae Sedis specula*, Alexandri III, 24 apr. 1177 (ed. LEPAIGE, l. c., p. 632 s.). Figura iuridica instituti fere immutata in successivis bullis, *In Imminente* confirmatur.

⁴⁹⁾ *Liceat quoque unicuique matri ecclesiae Ordinis vestri, cum consilio abbatis Praemonstratensis, de abbatibus ecclesiarum, quae ab ea processisse noscuntur,*

abbatis, quae iam in periodo primitivae organisationis aliquando, absque respectu originis naturalis filiorum-abbatum, abbatibus conferebantur qui, ratione habita rerum adiunctorum, opportunius et efficacius functionem vigilantiae et correctionis exercere potuerunt, abhinc facilius rationem subeunt disciplinarem. Generatim tamen principium filiationis, etiam in posterum, fundamentum remanet primum unionis intermonasterialis.

In hac evolutione et involutione reciproca institutorum, factor principalis, absque dubio, auctoritas probatur centralis. Ad ipsam summo gradu spectabat, praeter constitutionem districtuum regionalium monasteriorum, functio quoque vinculum efformandi superius seu super-monasteriale, quod, abstractione facta a qualibet descendente naturali vel iuridica foundationum, ad singula se extendit monasteria, Ordinem efficiens universalem, relinquendo nihilominus uniones quoque inferioris gradus monasteriorum, ligamine filiationis inter se coniunctorum, subordinate tamen, et in quantum functionem promovebant organicam auctoritatis centralis, et in bonum cooperabantur Ordinis universalis.

3. *Habitudo monasteriorum ad auctoritatem superiorem* (*si quae extiterit ?*)

Ante decretum Concilii Lateranensis IV (a. 1215), ius commune, legem universalem de erectione religionis non cognovit, et, prout communis sententia doctorum tenet, ad Ordinem canonice erigendum sufficebat tacita approbatio Sedis Apostolicae vel etiam Episcopi pro suo territorio, imo, monachorum Regulae nequidem ab Episcopis semper expresse approbatae vel confirmatae erant ¹⁾. Praxis vero erigendi monasteria, cum interventu auctoritatis episcopalis, et de casu in casum, decretis variorum Conciliorum particularem sancita, saec. XII pro regula communi haberi potuit ²⁾.

In fundatione ecclesiae Praemonstratensis et in approbatione

sive etiam de alia eiusdem Ordinis inferiore ecclesia, sibi, quemcumque voluerint, si tamen idoneus extiterit, in abbatem assumere (bullae *In eminenti*, Lucii III, 10 mart. 1184 (ed. LEPAIGE, I. c., p. 637).

¹⁾ Cfr. F. PIAT, *Praelectionis Iuris Regularis*, Tornaci, 1906, p. 16 s.

²⁾ Cfr. c. 4 Conc. Chalcedonen., a. 451, in: c. 10 C. XVIII, qu. 2; c. 2, 7, 58 Conc. Agathen., a. 506, in: c. 12; 13, C. XVIII, qu. 2; c. 14 Conc. Aurelianen. I, a. 511, in: c. 14. C. XVIII, qu. 2; c. 10, Epaoon., a. 517, in: c. 13, C. XVIII, qu. 2 — Cod. Iur. Can. can. 497 § 1.

novi « Ordinis », haec norma communis secuta fuisse videtur. Imo, si Epistolam Bartholomaei, Laudunensis Episcopi, recte interpretati sumus, nec praevia quaedam approbatio pontificia, saltem tacita, defuisse videtur. Ibi enim Bartholomaeus, tunc iam monachus Cisterciensis, in abbatia Fusniacensi secessus, ad auctoritatem Summi Pontificis provocat pro sua defensione in agendis circa fundationem Praemonstrati, scribens: « Sane Calixtus Papa Dominum Norbertum... fidei nostrae commisit, ut ei locum traderem, eiusque votis assisterem »³⁾.

Rerum adiuncta in *Vita A* aliquomodo adumbrata⁴⁾, quae « dissolutione ordinis » novam plantationem Norberti periclitata sunt, sollicitudinem fundatoris pro obtinenda confirmatione pontificia, etiam explicita, suae institutionis, plene iustificat. Et revera, prima approbatio Sedis Apostolicae iam diplomate: *Omnipotentis Deo*, Petri Leonis et Gregorii a S. Angelo, Legatorum Calixti II, 28 iunii 1124, concessa est⁵⁾.

Formula, qua praedicti Legati usi sunt, eadem est ac ceterorum documentorum pontificiorum, quibus generatim Ordo Canonicorum regularium confirmari solebat⁶⁾.

Licet approbatio ex parte tantummodo Legatorum Pontificiorum elargita fuerit, eorundem diplomate « ordo » Praemonstratensis ex auctoritate Sedis Apostolicae Ordini Canonicorum legitime insertus considerandus est⁷⁾. Vi enim huius recognitionis, institutum Nor-

³⁾ Ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. XI. — Cfr. etiam *Vita A*, l. cit., p. 677.

⁴⁾ Vide *Anal. Praem.*, XXXVIII, 1962, p. 57.

⁵⁾ Ed. C. L. HUGO, *ibid.*, col. VIII s.

⁶⁾ Cfr. inter alia, bullae *Piae voluntatis affectus*, Urbani II, mart. 1088-1092 (dat. C. DEREINE, in *Rev. d'Hist. Ecclés.*, XLVI, 1951, p. 546, not. 1 et 4) (S. Rufi) (ed. CHEVALIER, *Codex diplomaticus S. Rufi Valentiae*, Valentiae, 1891, p. 8 s.); *Potestatem ligandi*, 28 ian. 1092 (dat. DEREINE, *ibid.*) (Raitenbuchen.) (ed. MIGNE, *Patrol. Lat.*, CLI, col. 337 ss.); *Piae voluntatis affectus*, 19 mart. 1093 (S. Pauli Norbonens.) (ed. *Patr. lat.*, CLI, col. 360); 11 nov. 1093 (S. Quintini Bellovacen.) (ed. A. CHARTONNET, *De Canonicorum ordine disquisitiones*, Parisiis, 1697, p. 525); 14 mart. 1095 (Magalonen.) (ed. *Patr. Lat.* CLI, col. 408 ss.); 18 mart. 1123, Calixti II (Canonicorum Mimat.) (ed. U. ROBERT, *Etudes sur les actes du pape Calixte II*, Paris, 1874, app., p. 88); *Divinae scripturae*, Innocentii II, mart. 1138-1142 (dat. DEREINE, *ibid.*) (Berchtesgadens.) iuxta JAFFE-LOEWENFELD, *Regesta Pontif. Rom.*, nr. 8295 de die 16 mart. 1138-1143 (ed. *Neues Archiv*, VII, 1882, p. 90).

⁷⁾ Momentum favoris Norberto concessi, Petrus Leo (Anacletus II) tempore schismatis, ad mentem Norberti revocare non omisit, ingratitudinem eiusdem

berti stabilitatem obtinuit Ordini Canonico debitam, et fratres vitam regularem sub Norberto secundum Ordinem Canonicorum professi, in statu eorundem constituti sunt ⁸⁾, ita, ut discedentes absque consensu abbatis totiusque congregationis, tamquam apostatae a religione tractandi fuerint. Hoc vero non saltem Praemonstrati, sed etiam in aliis coenobiis a Norberto fundatis vel curae eiusdem commissis, vigorem habere debuit ⁹⁾.

exprobando, quam Norbertus contra ipsum commisisset causam Innocentii II defendendo: « Quis te furor exagitat? Quid tibi Ecclesia catholica mali fecit? An quod veteris amicitiae signa tot dederimus? An quod ordinis tui approbationem impertierimus ultro, dum apud Gallos ageremus? (ep. *Fraternitati tuae*, Aancleti II, 29 aug. 1130, ad Norbertum) (ed. G. MADELAINE, *Histoire de s. Norbert*, II, p. 221). — Reapse, momentum recognitionis status Canonicorum regularium pro Praemonstratensibus patet *Apologiam s. Bernardi ad Guillelmum s. Theodoricum abbatem* (a. 1127 ed. *Patrol. lat.*, CLXXXII, col. 896 ss.), *Epistolam Philippi de Harveng ad s. Bernardum* (a. 1147, ed. *Patr. lat.*, CCIII, col. 77 ss.) legentibus.

⁸⁾ Cfr. Bulla *Piae voluntatis affectus*, Urbani II, a. 1092-1099 (ed. U. CHEVALIER, *Codex diplomaticus s. Rufi*, p. 8 s.), iuxta ms. saec. XV, lat. 12.764 Bibl. Parisiensis, cui praeferendum est ms. saec. XII, Schäftlaren. O. Praem., Clm. 17.714 Bibl. Monacensis. — Prioritatem huius redactionis prae omnibus defendit C. DEREINE, *Rev. d'Hist. ecclés.*, XLVI, 1951, p. 546, not. 1). Fragmenta leguntur apud IVO CARNUTENSIS, *Decretum*, VI, c. 411 (*Patrol. lat.*, CLXI, col. 533) et c. 2, C. XIX, qu. 3. — Etiam ANSELMUS HAVELBERGENSIS, *Epist. ad Egbertum* (ed. E. AMORT, *Vetus disciplina canonicorum regularium et saecularium*, Venetiis, 1747, col. 1048 ss.); *Potestatem ligandi*, Urbani II, 1 febr. 1092 (Raitenbuch.) (ed. *Patrol. Lat.*, CLI, col. 337 ss.). Haec bulla, iuxta DEREINE (l. c., p. 546), diei 28 ian. 1092, textum reproducit antiquioris bullae Urbani II, 6 mart. 1090 (Raitenbuch.) (ed. J. VON PFLUGK-HARTUNG, *Acta Pontificum Romanorum inedita vom Jahre 748 bis zum Jahre 1198*, Tübingen, 1881-1888, II, p. 146 s.), quae sua vice redactionem sequitur bullae pro Schaffhausen, O. S. B., concessae, addendo insuper totum corpus *Omni potenti Domino privilegii Piae voluntatis*, a. 1092-1099, prae omnibus aliis antiquioris. — Extractum *Omnipotentis Domini* invenies iam apud GERHOF DE REICHERSBERG, *Commentarium in Psalmum LXIV*, in MGH, *Lib. de lite*, III, p. 474. — Praedictarum bullarum disciplina fundatur doctrina ADAMI PRAEMONSTRATENSIS, in *Soliloquiorum*, l. I, II, c. 2 exposita (ed. PEZ, *Thesaurus anecdotorum novissimus*, Augustae Vindeliciorum, 1721, I, col. 359 s.); necnon *De ordine et habitu Canonicorum O. Praem.* (ed. G. GHYSELBRECHT, *Eximii D. Magistri Adami Praemonstratensis Opera quae hactenus reperta sunt omnia lib. IV*, Antverpiae, 1659, pp. 259-264; 268 s.). — Quoad evolutionem status iuridici Canonicorum regularium, vide C. DEREINE, *L'élaboration du statut can. des chanoines réguliers*, in *Rev. d'Hist. ecclés.*, XLVI, 1951, p. 524.

⁹⁾ « Fratri Norberto, ceterisque fratribus canonicam sub eo vitam professis..., Vestrum ergo propositum Sedis Apostolicae, cuius Legationis fungimur auctoritate, firmamus, et firmos vos in eo stare adhortamur. Quamobrem omnibus in vestris coenobiis vitam canonicam secundum huius tenorem Ordinis profitentibus,

Ordo canonicus de quo diploma *Omnipotenti Deo* loquitur, prout ex contextu apparet, est Ordo Canonicorum regularium in genere et non Ordo Praemonstratensis in specie, nec collective sumptus, multo minus Ordo Praemonstratensis distributive sumptus. De « ordine » enim Praemonstrati vigenti, in individuo, nulla fit mentio explicita. Nihilominus foundationem Norbertinam iam praedicto diplomate, quasi cum « decreto laudis », Ordini canonico fuisse insertam, formula communis, pro ceteris quoque foundationibus Canonicorum regularium adhibita, sufficienter probat.

Ordo canonicus generice sumptus, in bulla *Apostolicae disciplinae*, Honorii II, 16 februarii 1126, suam specificationem « Praemonstratensem » accepit. Bulla enim formam vitae canonicae, quam Norbertus iuxta Regulam b. Augustini Praemonstrati instauravit, ordinem definit quem in omnibus ecclesiis a Norberto fundatis vel susceptis, fratres vitam regularem professi, immutabiliter sequi debent ¹⁰⁾.

Vinculum « ordinis » omnes foundationes Norbertinas in unionem iunxisse generalem, unionibus particularibus vinculo filiationis fundatis superiorem, et uti talem fuisse etiam e suprema auctoritate consideratam, locutiones supponunt, quae in bulla occurrunt « *Super religione vestra* » Innocentii II, 2 maii 1134 ¹¹⁾.

et in ea... permanentibus, nos Apostolorum Petri et Pauli benedictionem... concedimus. Constituentes ne cuiquam omnino liceat hunc vestri Ordinis statum commutare... Statuimus etiam, de professionis canonicae quispiam, postquam Dei vice super caput sibi hominem imposuerit, alicuius levitatis instinctu, et districtioris religionis obtentu, ex eisdem claustris audeat sine abbatis totiusque congregationis permissione discedere. Discedentem vero, ut nullus abbatum vel episcoporum, nullus monachorum, sine communium litterarum cautione suscipiat interdicens ». *Omnipotenti Deo* (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. VIII).

¹⁰⁾ « Statuimus itaque, ut in ecclesiis vestris, in quibus fratres vitam canonicam professi degunt, nulli omnino hominum liceat secundum b. Augustini Regulam ibidem constitutum ordinem commutare » (*Apostolicae disciplinae*, ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 392). Eadem formula legitur in bulla *Proprium est*, Innocentii II, 3 maii 1134 (ed. J. RAMACKERS, in *Anal. Praem.*, XI, 1935, p. 137). Successiva documenta pontificia, sub diversis quidem formis, quoad essentiam tamen eundem conceptum novi « ordinis » repetunt.

¹¹⁾ *Dilectis filiis Hugoni abbati et fratribus Praemonstratensibus eiusque societatis abbatibus...* Super religione vestra et honesto conversationis exemplo... divinae maiestatis gratias agimus et devotionis vestrae studium in Domino collaudamus... universitatem vestram praesentibus litteris exhortamur, quatenus in vestro proposito firmiter persistatis et divinis famulatibus tanto studeatis ferventius inhaerere, quanto vos id ipsum executores per professionem et religionis habitum

Quamvis autem tenor praedicti documenti papalis characterem vix antecedere videretur quarundam litterarum exhortationis, quibus religio, studium devotionis, exemplum honestae conversationis laudantur et commendantur Praemonstratensium, expressiones nihilo minus (societas, universitas, congregationis collegium) mentem tradunt Curiae papalis, quae nascentem Ordinem, tamquam societatem religiosam ad modum unius sumptam contemplata est. Notamus tamen, quamvis, quoad sensum locutionum « Hugoni eiusque societatis abbatibus », « congregationis vestrae collegium », de tenore universali litterarum nobis non sit dubitandum, eas, sensu stricto, ad Congregationem strictiorem filialium directarum Praemonstrati referri debere putamus.

Tametsi praedictum ligamen « ordinis », quantumvis ratione status personarum iuridicum sit et fundamentum constituat unionis natura socialis omnium membrorum eundem « ordinem » profitentibus, in *vinculum iuridicum* supra-monasteriale, vi verborum, valoris moralis, non videtur adhuc traductum esse. Hoc enim mediante constitutione auctoritatis superioris super omnia monasteria, interventu pontificio aliquomodo ordinatae, fieri debuisse putamus. De tali interventu pontificio vero, ex actibus hucusque allatis, non constat, nisi velis terminum « sub Norberto », bullae *Apostolicae disciplinae*, sensu tecnico iuridico interpretari.

Iuridica positio Norberti erga monasteria, quae ab ipso fundata vel ipsius curae commissa noscuntur, ex bulla imprimis revelari deberet approbationis definitivae, *Apostolicae disciplinae* nempe. Et revera, ex modo, quo monasteria a Norberto iam fundata, in dicta bulla confirmabantur, tamquam ecclesiae Praemonstratensis *possessiones* auctores quidam recentiores, uti A. HAUCK et G. GRUETZMACHER ¹²⁾ non dubitarunt institutionem deducere cuiusdam organizationis iuridicae stricte dictae, vinculo iuris proprietatis fundatae, qua omnes foundationes Norbertinae in unionem iuridicam superiorem fusae fuissent, in qua unione unica auctoritas, omnium abbatum auctoritate superior, locum obtinuisset, supremum, Norberti scilicet, qui *iure domini* non solum omnia in unum colligasset mo-

strictius obligastis... Nos autem congregationis vestrae collegium affectione paterna volumus complecti... (ed. J. RAMACKERS, in *Anal. Praem.*, XI, 1935, p. 136).

¹²⁾ Cfr. A. HAUCK, *Kirchengeschichte Deutschlands*, IV, Leipzig, 1925, p. 365. — G. GRUETZMACHER, art.: *Prämonstratenser*, in *Realencyclopädie f. Prot. Theologie und Kirche*, t. XV, 1904, p. 610.

nasteria, sed de quibus omnibus et singulis, tamquam de propriis, foris et intus disposuisset.

Argumentum tamen e bulla *Apostolicae disciplinae* desumptum, nec institutione unionis superioris omnium monasteriorum « ordinis » iuridicae, vigore ipsius bullae, adventam fuisse probat, nec principium iuris domini, tamquam fontem auctoritatis supremae pro Norberto vindicatae, convalidat.

Nihilominus si institutionem unionis iuridicae omnium fundationum Norbertinarum, et, in ea, existentiam auctoritatis supremae, ex « recognito » iure proprietatis Praemonstrati in suas fundationes petitam, reiicere debemus, uti pro tempore redactionis bullae *Apostolicae disciplinae*, a. 1126, praematuram, negare vix possumus, in quibusdam documentis pontificiis, specialem respectum Norberto, tamquam fundatori plurium ecclesiarum communi, tributum fuisse.

Sic, praeter saepe memoratam bullam *Apostolicae disciplinae*, bullis *Rationabilibus postulationibus*, Honorii, 4 mart. 1125-1127 (Floreffia) ¹³), *Ad hoc universalis*, Honorii II, 27 febr. 1126 (Cappenbergia, Varlar, Ilbenstadium) ¹⁴), nomen Norberti, uti destinatarii, inscriptum est.

Vigore primi documenti, traditio bonorum, causa foundationis Floreffiae oblatorum, Norberto fit eiusque fratribus, sicut et confirmatio foundationis. Et tamen Norbertus non potest Superior considerari immediatus Floreffiae, saltem non, postquam ecclesia libertatem electionis consecuta abbatem sibi elegerit proprium. Quod sat cito evenisse Charta Godefridi, a. 1121, probatur ¹⁵), ita ut subsequens bulla iam Richardo abbati, et non Norberto, destinata sit ¹⁶).

Godefridus et Otto, comites Cappenbergenses, seipsos et bona sua in manus Norberti tradunt, ad usum et necessitatem fratrum, qui secundum Regulam b. Augustini, *sub disciplina et magisterio Norberti* Deo serviunt ¹⁷).

¹³) Ed. V. BARBIER, in *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, XII, 1875, p. 35 (cum dat. 4 mart. 1128-1129).

¹⁴) Ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. CCCLXIX.

¹⁵) Ed. *ibid.*, col. XLIX. — Cfr. etiam Charta Alberonis, ep. Leodiensis, a. 1124 (ed. *ibid.*, col. LI).

¹⁶) Cfr. bulla *Quoniam sine verae*, Honorii II, 4 nov. 1128 (Floreffien.) (ed. V. BARBIER, *Cartulaire de l'abbaye de Floreffe*, in *Analectes pour servir...*, 2e série, I, 1881, p. 13).

¹⁷) Cfr. charta Theodorici, ep. Monasterien., a. 1122, confirm. a. 1125 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. CCCLXVIII).

Norbertus, initiator « ordinis », primus ecclesiae Cappenbergensis pater appellatur in *Vita b. Godefridi* ¹⁸⁾. *Catalogus praepositorum Cappenbergensium* Norbertum, primum inter praepositos enumerat ¹⁹⁾.

Quamvis ex quodam obiter dictu *Vitae b. Godefridi* quod Norbertus prae ceteris Cappenbergense coenobium affectuosius diligebat, plura explicari possint, positio Norberti in Cappenberg, ad formulas amicitiae et gratitudinis erga fundatores reduci non potest, sed momentum quoque iuridicum his factis aliquatenus tribui debet.

Licet ergo his casibus specialis positio Norberti erga praedictas foundationes aliquomodo indicaretur, supradicta thesis A. HAUCK ²⁰⁾, de suprema auctoritate Norberti in omnes foundationes, iure domini suffulta, non videtur sufficienter firmari.

Huiusmodi auctoritas Norberti, tamquam Superioris communis, nec testimoniis documentorum duarum aliarum foundationum *Magdeburgensis* scilicet et *Gratiae-Dei*, salvari posse videtur. Hae enim foundationes sub speciali dependentia archiepiscopi Magdeburgensis, initio saltem, constitutae esse probantur, sed, cum auctoritas archiepiscopi et auctoritas Norberti uti fundatoris « ordinis » in eadem persona confusae esse appareant, ex positione duarum foundationum iuridica, validum argumentum pro affirmatione auctoritatis in eodem gradu, in omnes foundationes, Norberto debitae-absque consideratione status iuridici singulorum monasteriorum sui iuris vel minus-vix construi potest.

Ceterae bullae, uti *Sacra vestri ordinis*, 12 apr. 1131 ²¹⁾, *Proprium est*, 3 maii 1134 ²²⁾, *Quemadmodum ea quae*, 21 mart. 1138 ²³⁾, *Non videtur fraternae*, 29 dec. 1138 ²⁴⁾, omnes ab Innocentio II pro Praemonstrato quidem concessae, generalioris tenoris tamen, de auctoritate patris-abbatis loquuntur, et non Superioris generalis.

Si enim, horum et ceterorum supra dictorum documentorum tenore inducti, admittere possumus, Curiam Romanam omnes fun-

¹⁸⁾ Ed. JAFFE, MGH, SS, XII, p. 516.

¹⁹⁾ Cfr. H. SCHNIEDER, *Cappenberg*, 1149-1949, in *Geschichte u. Kultur*, Heft 5, Münster, 1949, p. 63; cfr. etiam N. BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense*, Straubing, 1949, p. 159.

²⁰⁾ Cfr. n. 12.

²¹⁾ Ed. J. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 419.

²²⁾ Ed. J. RAMACKERS, *Anal. Praem.*, XI, 1935, p. 137.

²³⁾ Ed. LEPAIGE, l. c., p. 421.

²⁴⁾ Ed. LEPAIGE, l. c., p. 421.

dationes Norbertinas sat cito (1125-1135), ad modum « unionis moralis » consideravisse, conamina vero in eisdem bullis revelat auctoritatem quamdam scilicet instituendi internam, potestate locali abbatum superiorem instituta introduxisse, quae unionem moralem monasteriorum pedetentim in verum et proprie dictum organismum iuridicum traductura sunt, eodem gradu verum est, auctoritatem, qua huiusmodi instituta functa sunt, ambitum potestatis patris-abbatis in filiales, a matrice directe descendentes, minime excedere, per consequens, gradum potestatis Superioris generalis, super omnia monasteria constituti, in prima saltem periodo organisationis, non attigisse.

Merito quaeritur qualis naturae et cuiusnam extensionis sit potestas *personalis* Norberti eiusque sucessoris immediati, quae in interventibus eorundem, in dirigenda vita foundationum *de facto* habitis, revelatur.

Fontes de hac re sunt omnino pauci et characteris narrativi, nempe facta quaedam in Chronicis descripta.

Primum testimonium *Chronicon Gratiae-Dei* suppeditat, iuxta quem Norbertus praepositos monasterio nominavit Emelricum prius²⁵⁾, Evermodum deinde²⁶⁾, sub quibus fratres instituit, clericos et laicos e saeculo venientes (admissio), alios ex variis monasteriis sui « ordinis » transeuntes (transitus); normam vitae determinavit regularis, consuetudines eis praescribendo iuxta traditionem b. Augustini, imo paucas quoad vestitum admittens exceptiones;

²⁵⁾ « (Norbertus) venerabilis... archiepiscopus... Emelricum quemdam quem de Francia secum adduxerat praepositum illi loco primum ordinavit » (ed. PABST, MGH, SS, XX, p. 688). — Emelricus (Amalricus, Emelbertus) ex Floreffia venit et usque ad a. 1135, praepositus fuit Gratiae-Dei; postea abbas Floreffiensis factus, ab Innocentio II, in Concilio Rhemensi, a. 1131, exhortatus, crucem in Gallia et apud Belgas eloquenter praedicans, tamquam missionarius apostolicus ad Palestinam transiit ibique monasterium s. Habacuc instituit, postremo archiepiscopus Sidoniensis factus est. Cfr. FR. WINTER, *Die Prämonstratenser des XII. Jahrhunderts und ihre Bedeutung für das nordöstliche Deutschland*, Berlin, 1865, p. 332 s.; N. BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense*, I, Straubing, 1949, p. 219 s., 397 et 404.

²⁶⁾ Cum Emelricus ad Terram Sanctam profecisset, Norbertus Evermodum interim provisorum Gratiae-Dei ordinavit. Evermodus tamen, cum ecclesia adhuc libertate electionis careret, eidem loco non praepositus, sed provisor tantum erat, licet — cum Emelricus de itinere transmarino non redierit — usque ad consecutionem libertatis electionis, praeposituram vice praepositi administraverit, inter aa. 1135-1138 (Cfr. *Chronicon Gratiae-Dei*, ed. PABST, MGH, SS, XX, p. 689).

cultum ordinavit, modum cantandi horas canonicas ad tenorem ecclesiae suae cathedralis determinando ²⁷⁾).

Haec omnia clare ostendunt Norbertum, tamquam Superiorem Gratiae-Dei se gessisse, et ipsum, nec archiepiscopum Magdeburgensem factum et curam suae plenitudinis magna ex parte Hugoni, suo successori, in domo saltem paupertatis (Praemonstrati scilicet) relinquentem a curis sui « ordinis » se abstinuisse, imo, ipsum potestate archiepiscopali in ditione sua pollentem, independenter a qualibet auctoritate, « ordinem » suum exigentiis suae dioecesis accomodavisse. Quamvis, in casu, valde difficile sit personam fundatoris a munere archiepiscopali seiungere, negari tamen non potest, praerogativam, quibus Norbertus (in Gratia-Dei et Magdeburgi) gaudebat, e potestate archiepiscopali potius, quam ex caractere fundatoris, profluere. Hoc intendit etiam Chronista, sua observatione, iustificare, scribens : « ...necdum autem locus ille apostolicis aut imperialibus sive episcopalibus privilegiis munitus erat ; nec libertas electionis ecclesiae indulta fuerat, omnes etiam subditi archiepiscopo Norberto quoad vixit, non praelatis obedientiam faciebant » ²⁸⁾. Postquam vero Gratia-Dei libertatem electionis consecuta fuerit, suam incoepit vitam autonomam, quod statim post mortem Norberti adventum fuisse videtur ²⁹⁾.

De peculiari positione iuridica Norberti in ecclesia *B. M. V. Magdeburgensis* documenta supra iam allata sufficienter nos certos reddunt ³⁰⁾. In hac quoque ecclesia larga apparet potestas Norberti ita, ut fundatio, initio saltem suae existentiae, fere ad gradum

²⁷⁾ « Fratres quoque et clericos et laicos instituens (Norbertus), omnem eis regularium consuetudinum secundum traditionem b. Augustini in vestibus, exceptis paucis specialibus, sicut et in Magdeborch fecerat, indulsit, ut videlicet nigras cappas et superpellicea desubtus portarent et tunicas satrochiis tegerent, tenorem autem cantandi et in horis canonicis iuxta consuetudinem maioris ecclesiae in Magdeborch et saecularium clericorum, secundum quam ipse primum apud Xantum informatus erat, observarent ». (*Chronicon Gratiae-Dei*, ed. PABST, MGH, SS, XX, p. 688). — « Norbertus... quosdam religiosos... statuit sub Regula b. Augustini et sub religionis habitu quem ibidem invenerat (Magdeburgi scilicet), Deo perpetuo servituros, ita quod ad neminem nisi ad se et ad suos successores respectum haberent » (Bulla *Significavit nobis*, Alexandri III, a. 1177-1181) (B. M. V. Magdeburg.), ed. G. HERTEL, *Urkundenbuch des Klosters Unser Lieben Frauen zu Magdeburg*, Halle, 1878, p. 45.

²⁸⁾ Ed. PABST, MGH, SS, XX, p. 688.

²⁹⁾ Cfr. Charta Conradi, archiep. Magdeburgen., 4 maii 1135 (ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. DCIII).

³⁰⁾ Vide, p. 204, not. 56.

monasterii proprii reducta esse videatur. Sed sicut apud Gratiā-Dei, ita et Magdeburgii, fons potestatis muneri archiepiscopali, et quadamtenus fundatori « ordinis » potius debere videtur, quem characteri cuiusdam Superioris regularis proprie dicti.

Praedictis ergo factis hoc modo interpretatis, etiam si quaedam praerogativae Norberti, tamquam fundatori, in his duabus foundationibus, imo et quibusdam aliis, uti Cappenbergae et Floreffiae, licet propter diversas rationes ³¹⁾, agnoscendae sint, potestatem Norberti supremam et universalem *in eodem gradu*, in omnibus monasteriis a se fundatis, *ex instituto* debitam, vindicare non iustificantur.

Verumtamen, ut de natura et extensione potestatis Norberti adhuc securius iudicare possimus, nec aliud caput regiminis silentio praeterire debemus, interventus scilicet Norberti eiusque immediati successoris *in praeficiendis* foundationum *Superioribus* eorumque *correctione* habitos.

Praetermittimus casus, in quibus, perfecta evolutione alicuius foundationis nondum secuta, cura foundationis, iure precario, alicui fratrum commissa fuerit, uti supra apud Gratiā-Dei, ad casus monasteriorum, aliqua autonomia iam praedictorum, examen restringendo.

Huiusmodi casus, teste utraque *Vita Norberti*, iam inde ab exordio « ordinis » locum habuerunt. Licet loci *Vitae A* et *B* relativi, contradictorii sint ³²⁾, factum certum est. Tum Norbertus, tum eius immediatus successor apud Praemonstratum, revera partem habuerunt in constituendis primorum monasteriorum abbatibus, saltem infra limites iuris tunc vigentis ³³⁾.

Sic Norbertus, teste *Vita B*, quae praeferenda esse videtur in quaestione, *Lauduni* et *Vivarii* abbates praefecit ³⁴⁾, imo in constitutione abbatum pro *Antverpia* et *Floreffia* partem principalem habuisse probatur ³⁵⁾. Uti successor Norberti, idem fecit Hugo pro *Bona-Spe*, immediate post suum ad Praemonstratum adventum. Haec potestas interveniendi in constitutione Superiorum monasteriorum etiam sui iuris, ab abbate Praemonstratensi, aliquomodo, retinetur etiam in posterum.

³¹⁾ Vide p. 252.

³²⁾ Vide textus citatos, in *Anal. Praem.*, XXXVIII, 1962, p. 43 ss.

³³⁾ Vide p. 232.

³⁴⁾ Vide in *Anal. Praem.*, XXXVIII, 1962, p. 45, n. 9.

³⁵⁾ Vide *ibid.*, p. 50.

³⁶⁾ Vide *ibid.*, p. 44, n. 7.

Eamdem natura potestatem exercet Norbertus etiam in constituendo sibi successorem apud Praemonstratum. Norbertus enim ³⁶⁾, iuxta probabilem interpretationem testimonii *Vitae B*, postquam ad crisim solvendam de providendo sibi successore deciderit ³⁷⁾, et suam voluntatem de electione facienda filiis communicaverit, prout mos erat illius temporis, personam aptam ad eligendum et a membris communitatis primae foundationis acceptandam, tamquam « dignior » proposuit ³⁸⁾.

Praedicti interventus Norberti descriptio in *Vita B* quoad naturam interventus, particularitatibus quantumvis sit ieiuna, minime videtur fundamentum praebere interpretationi quam G. MADELAINE ³⁹⁾ et H. LAMY ⁴⁰⁾, uterque C. L. HUGO vestigiis inhaerentes ⁴¹⁾,

³⁷⁾ Vide *ibid.*, p. 58.

³⁸⁾ Legimus in *Vita A*, l. c., p. 696: « Inter haec et alia Pater Norbertus..., ne forte fratres ibidem per eum aggregati absque pastore periclitarentur, missis illic legatis, liberam eis pastoris electionem indulsit adhibito consilio super idonea et probatae religionis persona, in quem convenit amabilis Deo fratrum unanimitas ». — Et in *Vita B*, l. c., p. 852, nn. 99-100: « advocatis ad se quibusdam ex prioribus et maioris et sanioris consilii fratribus... singillatim perscrutans de voluntatibus eorum, ut per omnia in definitione sui operis certior reddetur. Cumque intellexisset... plurimos... sub certo magistro et disciplina eumden paupertatis tenorem velle observare, remisit eos ad locum suum... pacis et unanimatis normam iterum atque iterum suadens, quatenus, cum eis ab eo facultas eligendi patrem concessa fuerit, concordia... in ipsis inveniantur... Fideles non post multum nuntios ad eos destinavit, qui et eligendi nuntiarent facultatem, et de electione suam indicarent voluntatem... Electione igitur approbata a filiis, ut erat a patre datus assensus, reversi sunt ad eum qui fuerant missi, voluntatis suae praeceptum completum esse nuntiantes ».

³⁹⁾ Cfr. *Histoire de s. Norbert*, I, p. 34 s.

⁴⁰⁾ « L'avis qui prévalut fut qu'un successeur serait donné au Fondateur qu'il résiderait au berceau de l'ordre à Prémontré, et qu'il serait investi de l'autorité suprême sur tous les autres monastères. Cette décision prise et approuvée par tous, Norbert renvoya les conseillers dans leurs maisons respectives, gardant auprès de lui quelqu'un d'entre eux, parmi lesquels Hugues ». *Vie du Bx Hugues de Fosse*, Louvain, 1909, p. 40 s.

⁴¹⁾ « Credo igitur Priores ordinis quos *Priores maioris et sanioris consilii*, scriptor vitae B. Patris appellat quosque Magdeburgum accersitos dicit, ut perquireret ab eis quid facto opus esset, quos deinde remisit auditos ad locum suum cum facultate eligendi sibi Patrem, puto inquam eosdem priores ex variis monasteriis delectos ad Norberti consilium, concurrisse reduces ad electionem abbatis generalis (sic !), sedentes Praemonstrati et ex praecepto Norberti coeuntes, unam unius patris, uniusque capitis Norberti familiam componebant, et quotquot monasteriorum erant praesides, vicarios magis precario iure, quam ordinaria potestate praevidentes nominaverim, si exceperis monasteria in quibus iam fuerant abbates ordinati ». C. L. HUGO, *Annales*, III, ms. Nancy, f° 95.

propagant, quamque ideo, uti simplicem iudicamus coniecturam fontemque insufficientem gratuitarum affirmationum eorundem. Omnes enim petitione principii laborare videntur, affirmantes, in persona Hugonis Abbatem Generalem a Norberto fuisse designatum, tamquam caput totius Ordinis, et non tantum abbatem monasterii Praemonstratensis; praesumentes insuper, unionem omnium foundationum, non solum moralem sed etiam iuridico-organicam, sub suprema potestate Norberti, iam prius fuisse constitutam, quod autem probandum esset. Hugo enim, in quantum, aliis deficientibus fontibus, verbis Norberti ab utroque Biographo relatis fidem debemus, non Abbas Generalis, sed successor tantum Norberti, apud Praemonstratum solummodo, secundum consilium Norberti, a fratribus electus fuit ⁴²⁾.

Participantes autem quod attinet primi collegii electivi, Praemonstrati habiti, ad mentem C. L. HUGO, libenter concedimus, priores *maioris et sanioris consilii* ex variis monasteriis ad electionem Hugonis concurrisse, imo nec abbates Laudini et Vivarii iam constitutos, necessarios excludi debere, titulo tamen prorsus diverso, tamquam scilicet filii immediati Praemonstrati, et vix iure proprio abbatum, partem habendi in electione Superioris generalis.

Aliis deficientibus testimoniis directis, ad detegendam naturam et extensionem potestatis superioris personalis, quam Norbertus et suus immediatus successor exercuisse videntur, alii duo casus attentionem merentur, interventus scilicet, quem Hugo, immediate post suam constitutionem in successorem Norberti, in *emancipatione Clari-Fontis* et *Bonae-Spei* habuit.

Attamen, prout relativae chartae testantur ⁴³⁾, et emancipa-

⁴²⁾ *Vita A*, l. c., p. 696: « Tu inquam mihi succedes electione fratrum in domo paupertatis nostrae, ideoque in nomine Domini vade, manus enim Domini usque in finem tecum erit ». — *Vita B*, l. c., p. 852, n. 101: « Tu, inquit, mihi succedes electione fratrum tuorum in domo paupertatis nostrae... Vade, ait, manus enim Domini usque in finem tecum erit ».

⁴³⁾ « Ego, Bartholomaeus... notum fieri volumus, quod Hugo, abbas Praemonstratensis ecclesiae primus et fratres eiusdem ecclesiae, locum qui dicitur *Clarus-Fons*, quem in allodio habebant, sicut in eorum Romano privilegio continetur, in abbatiam pro modo susceptae professionis secundum Regulam b. Augustini, contulerit, et abbas ibi a nobis ordinati in nostri et nostrae ecclesiae praesentia, a seipsis emancipaverit, et liberum concesserit... » (Charta Bartholomaei, ep. Laudunensis, a. 1131, ed. C. L. HUGO, *Annales*, I, Prob., col. CCCCII). — « Lietaardus... Cameracensis Episcopus... Raynardus de Cruce... allodium, quod in villa Ramelgiis... possidebant, Praemonstratae ecclesiae... astipulaverunt; illudque post-

tionis conceptus, in luce iuris coaevi positus, permittit, nec horum casuum valor nimis extendendus est. Quamvis enim actus emancipationis duplicis valoris sit, erectionem nempe secum ferens monasterii sui iuris, simul cum constitutione primi abbatis, pars quam abbas Hugo et conventus Praemonstratensis in huiusmodi actu habere potuerunt, vix postulat potestatem ordinis superioris, quam quae generatim abbati competit monasterii sui iuris, vel, si velis, monasterii quod hoc ipso actu emancipationis titulos quaerit fundare novi iuris, patris-abbatis scilicet, sicuti ius designandi prima vice personam aptam ab electoribus approbandam, ius quodammodo in ulterioribus electionibus interveniendi, ius in abbates suo interventu constitutos vigilandi et corrigendi. Id autem quod in actu emancipationis revera potestatis et constitutionis effectivae audierit, uti iam ex confectione relativorum documentorum sufficienter apparet, tunc temporis, Episcopis adhuc competebat.

Eiusdem valoris esse videtur etiam interventus, quem Hugo in ordinatione exercuit primi abbatis monasterii *Grimbergensis*, quod, licet non fuerit prius fundatio in allodio a Praemonstrato possessa, ante tamen completam evolutionem et obtentam autonomiam, curae commissum fuit abbatis Praemonstratensis. Neque tamen ex hoc capite argui potest pro affirmatione cuiusdam potestatis superioris ordinis. Constituto enim, tempore quod ab Episcopo et Patre-abbate opportunum iudicatum fuerat, abbate, potestas abbatis Praemonstratensis infra limites remansit iuris paternitatis in abbatem-filium.

Ceterum, contra characterem universalem potestatis abbatis Praemonstratensis, titulo iuris paternitatis vindicatam, manifesto militat idem ius, quod ex. gr. abbati competebat Laudunensi in monasteriis a se directe fundatis vel ab eo in curam susceptis. Quod vero pluribus commune esse patet, non potest titulum vel fundamentum constituere iuris peculiaris. Duo Superiores possent quidem in eosdem subditos potestatem cumulative exercere, diverso tamen titulo. Ut autem abbas Praemonstratensis potestatem vindicare potuerit superioris ordinis in omnes indistincte abbates sui « ordinis », titulum habere debuisset novum, paternitatis scilicet universalis, de quo tamen ex documentis hucusque examini subiectis minime constat.

quam eiusdem ecclesiae abbas Hugo et fratres in liberam abbatiam, communi consilio, emancipaverunt » (Charta Lietardi, a. 1131, pro Bona-Spe) (ed. *ibid.*, col. CCCI).

Ex iure ergo paternitatis, quod abbati Praemonstratensi in electione vel emancipatione competebat filiorum-abbatum, existentiam deducere potestatis superioris ordinis, et quidem universalis, ad omnes indistincte foundationes « ordinis » se extendentis, absque errore non potest.

Aliud caput, e quo quidam historici Ordinis ⁴⁴⁾ characterem repetere conantur supremum et universalem potestatis Norberti et immediati sucesoris eius, ius constitueret *correctionis*, quod, simul cum iure vigilantiae, facultatem abbati Praemonstratensi tribuisset interveniendi in depositione abbatum incorrigibilium, hoc saltem titulo, Norberto eiusque successoribus subiectorum. Sed hic quoque modus arguendi ratione caret fundamentali.

Censemus ergo affirmari posse, in periodo de qua agitur, veram potestatem Superioris in « ordine », quae iure correctionis potestatem excesserit abbatis monasterii, propria autonomia praediti, infra limites mansisse potestatis, quae in systemate iuris filiationis patri-abbati tribuebatur. Per consequens, neque ius correctionis, abbati Praemonstratensi quoque cum ceteris patribus-abbatibus in proprios filios legitime vindicatum, debitum praebere fundamentum, potestatem Norberto eiusque immediato successori - initio saltem suscepti muneris-tribuendi universalem cuiusdam Abbatis Generalis.

Siquidem, interventus Norberti et Hugonis, initio suscepti muneris, in negotiis variarum foundationum, talem demonstrant naturam et extensionem potestatis, quae absque suppositione et vindicatione existentiae cuiusdam potestatis centralis, aliis quoque titulis, non solum facilius explicari potest, sed etiam, uti remur, conformius statui iuridico monasteriorum.

Revera, quemadmodum existentiam cuiuslibet organismi superioris, qui limites excesserit cuiusdam Congregationis monasteriorum vinculo filiationis fundatae, superius excludere cogebarur, ita etiam existentiam auctoritatis supremae in « ordine », cuius depositarius *personalis* Norbertus eiusque immediatus successor a pluribus hucusque vindicabatur historicis, excludere possumus, imo et debemus. Admittere, ad summum possumus foundationes institutionis Norbertinae, eandem Regulam b. Augustini ad tenorem Praemonstratensis

⁴⁴⁾ Praeter auctores, supra, nn. 39-41 indicatos, etiam A. ZAK affirmat, potestatem Hugonis, ipso actu constitutionis in abbatem Praemonstrati, in omnes foundationes « ordinis » extensam fuisse, ipsumque primum appellat Abbatem Generalem, absque ulla distinctione temporis (Cfr. *Der Heilige Norbert*, Wien, 1939, p. 99).

« ordinis » sequentes, *unitatem* formavisse *moralem*, quam hodie Ordinem vocamus collective sumptum, non vero Ordinem *distributive* sumptum, tamquam Congregationem monasticam unicam. Extiterunt utique, in ambitu « ordinis », diversae Congregationes seu uniones monasteriorum, vinculo filiationis plus minusve coniunctorum, et sub potestate patrum-abbatum constitutorum. Maxima quoque gaudebat Norbertus auctoritate in monasteriis suae plantationis, exercuitque hanc auctoritatem, etiam post quam Praemonstratum reliquerit, sed mere titulo personali, tamquam *fundator* et *pater* spiritualis suorum sequacium. Idem in omnibus de potestate Hugonis affirmare possumus, quoad initium, ad minus suscepti muneris abbatibus Praemonstratensis.

Documentis semper adhaerentes, admittere insuper debemus, breve omnino fuisse intervallum temporis, quo Norbertus organisationi suarum plantationum se navare potuit, nec sufficiens etiam pro Hugone, initio saltem sui gubernii, ut perfecta efformatio et functio systematis unionis iure filiationis fundati, locum habere potuisset.

Haec tamen conclusio ad periodum restringenda est, quae pontificatum praecedat Alexandri III. Sub hoc enim Pontifice, et praecise cum bulla *Cum sis pater*, 13 martii 1171 ⁴⁵⁾, figura iuridica abbatibus Praemonstratensis novum acquisivit respectum. Cum hac enim et sequenti bulla *In Apostolicae Sedis specula*, Alexandri III, 27 apr. 1177, praeter auctoritatem, qua quilibet pater-abbas gaudebat in suos abbates-filios, abbatibus Praemonstratensi auctoritas attributa est, qua *Pater* agnoscitur omnium omnino religiosorum, qui Praemonstratensem professi sunt Ordinem ⁴⁶⁾. Hac *paternitate universali* in posterum, abbatibus Praemonstratensi logice vindicatur, non solum potestas, sed etiam officium, iure proprio omnes *visitandi* foundationes, ubi Praemonstratensis viget « ordo » ibidemque propria auctoritate *corrigendi* abusus, tamquam *Visitor natus*, et pro bono statu totius

⁴⁵⁾ « *Cum sis pater* omnium qui Praemonstratensem ordinem sunt professi, et abbatibus ipsius ordinis tenearis, ex debito visitare Tibi ad executionem officii tui, apostolicum volumus indulgere favorem... ut fratribus et conversis eiusdem ordinis... poenitentiam iniungendi et ipsos absolvendi, etiamsi forte vinculo sint excommunicationis adstricti... habeas facultatem ». (*Cum sis pater*, ed. LEPAIGE, *Bibliotheca*, p. 630).

⁴⁶⁾ « Abbas Praemonstratensis ecclesiae, quae mater esse dignoscitur aliarum, non solum in illis ecclesiis quas instituit, sed etiam in omnibus aliis eiusdem ordinis et dignitatem et officium Patris obtineat, et ei ab omnibus tam abbatibus quam fratribus debita observantia impendatur » (*In Apostolicae Sedis specula*, ed. LEPAIGE, l. c., p. 632).

Ordinis, tam in spiritualibus quam in temporalibus, *personaliter responsabilis*.

Sed si pro exordio saltem Ordinis, existentiam constringimur negare cuiusvis auctoritatis centralis in « ordine », natura *personalis* argumenta superius allata non excludunt penitus, imo ad quaerendum ulterius impellunt, an scilicet constet, saltem in suis indiciis, inde ab initio Ordinis nascentis, de existentia cuiusdam auctoritatis centralis, natura *collegialis* ?

Ad hunc finem, Charta in primis foundationis monasterii Laudunensis, a. 1124, factum dein historicum de conventu abbatum, a. cc. 1128 habito, a duobus Biographis Norberti relatum, bulla denique *Piae postulatio*, Innocentii II, 10 dec. 1136 pro *Steinfeldia* concessa, examen merentur.

Argumentum ex *diplomate Bartholomaei a. 1124* desumptum quod attinet, haec observanda censemus. Charta revera de inventu quodam loquitur coabbatum apud Praemonstratum congregatorum, ad quorum competentiam devolveretur ius contra abbates procedendi et ipsum ius incorrigibilem deponendi, et alium, loco eius, substituendi. Sed id de mente et consilio potius testari eorum, qui praemature, occasione foundationis novi monasterii, de futura organizatione cogitaverunt, quam de instituto Capituli generalis suo munere supremi iudicis interni fungenti.

Primum conventum abbatum a. cc. 1128, probabiliter Praemonstrati habitum, fontes historici, *Vita A* et *B*, ita revera referunt, ut plures historici in hoc conventu autument primum Capitulum generale Ordinis inveniri⁴⁷⁾. Analysis tamen historica, quam initio huius studii nos sufficienter perfecisse credimus, sat clare ostendit valorem limitatum eventus a Biographis Norberti relati.

Factum unice a *Vita B* relatum, primus scilicet *conventus sex abbatum*, characterem revera habet facti historici, particularibus rerum adiunctis (finis particularis conventus, participantes, praecedentia historica cuiusdam crisis circa « ordinem », etc.) determinati, cui certe nec omnis character iuridicus denegandus esse videtur. Character tamen huius modi agendi ad figuram propius accedit cuiusdam Consilii Superioris, patris-abbatis nempe cum filiis-abbatibus, quam ipsius Capituli generalis, instituti vere et proprie collegialis.

⁴⁷⁾ Vide, in *Anal. Praem.*, XXXVIII, 1962, p. 62 s.

Unicum *statutum* communi deliberatione sex abbatum firmitum, de quo ex collatione utriusque redactionis *Vitae Norberti* procul dubio constat, de annua scilicet repetitione huiusmodi congregationum abbatum-filiorum cum patre-abbate, clare demonstrat, deliberationes communes in hoc primo conventu iam locum habuisse, ipsarum tamen tenor et vis, vix exsulat limites potestatis singulorum participantium, nec valorem generalem habuerunt statutorum generalium, quae alios quoque ligaverint abbates, super quos, praesentes nullam habuerunt auctoritatem.

Secus, quomodo explicaretur absentia plusquam viginti fundationum abbatum vel Superiorum, inter quos plures iam a. 1128 extiterunt, non directe a Praemonstrato descendentes? Vel iam primum « colloquium » tantummodo patrum-abbatum fuerit, uti Capitulum generale, praemeditatum? Quod, etsi non impossibile, minus tamen probabile videtur, cum inter participantes etiam abbatem inveniamus Bonae-Spei, mox constitutum, cuius abbatia vero, quantumvis potens in posterum, numquam ecclesias fundavit filiales; nec omnes, qui tunc temporis patres-abbates revera considerari poterant, praesentes fuerint ⁴⁸⁾.

Firmis praedictis, nolumus tamen momentum iuridicum eventus in fontibus historicis relati, ullo modo negare vel valorem ipsius quoad futurum iusto plus diminuere.

Statutum enim primi conventus ab utroque Biographo Norberti, et ab ipsis solis, fideliter conservatum — quidquid sit de valore et extensione obligationis in ipso contentae — revera initium dedit cuidam legitimae consuetudini, annuatim in determinato loco conveniendi et inibi sinistra « ordinis », apud abbates forsitan repertas, simul corrigendi necessariisque rebus salubriter instaurandis communiter providendi. Huiusmodi consuetudo, regulariter, statuto tempore convenienti, communi statuto *aliquorum* fundata, decursu temporis, figuram induit iuridicam *colloquii omnium* « ordinis » abbatum ita, ut annui conventus, aa. cc. 1150-1160 ad minus, non tantum Capitulum merito vocati sint generale, verum etiam, institutum formaverunt collegiale, depositarium, in ambitu Ordinis, auctoritatis

⁴⁸⁾ Si a. 1128 Capitulum generale revera celebratum fuerit, quomodo *Burchardus Rotensis* (1126-1140), *Richardus s. Mariae in Bosco* (1126-1155), *Ulricus Ursbergensis* (1125-1136), *Johannes Cellae Superioris* (1128-1133), *Nicolaus s. Foillani* (1126-1155), *Humbertus Grimbergensis* (1128-1148), *Richwinus Osterhofensis* (1128-1140), omnes in Catalogis fide dignis, uti abbates vel praepositi enumerati, absentes esse potuerint?

supremae et universalis. Quod autem in posterum advenit, ab initio adfuisse non probatur.

Existentiam auctoritatis supremae centralis etiam collegialis, saltem pro prima periodo primitivae organisationis, tuto excludere possumus.

Ad illustrandum tamen penitius, tum naturam primi conventus, tum valorem iuridicum primi statuti ab ipsis fundati, non videtur inutile ulterius ad analogiam recurrere casus, quem in coeva bulla *Piae postulatio*, Innocentii II, 10 dec. 1136 Steinfeldensibus concessa, invenimus. Ibi enim legimus :

In praepositis, quae per fratres vestros instituuntur, ordo ordo vester secundum beati Augustini regulam teneatur, et si quid novi in ordine statuendum fuerit, communi assensu praelatorum, vestri annui conventus concorditer statuatur. Praepositorum quoque a vestris fratribus institutas, a vobis pro confirmatione ordinis visitari, et praepositos eorum per singulos annos vestram ecclesiam visitare decernimus ⁴⁹⁾.

Praedictum documentum, tempore relictum, quo dubitari licet de aggregatione ecclesiae Steinfeldensis ad Ordinem Praemonstratensem, quoad originem Praemonstratensem, caret quidem absoluta certitudine ; incertitudo nihilominus temporis affiliationis non tollit valorem historicum facti. Pro fonte igitur retineri potest genuino, cuiusdam instituti particularis colloquiorum paternorum, quae pater-abbas quotannis cum praepositis, sub ipsius potestate paterna constitutis, occasione visitationis in matrice ecclesia habuit ⁵⁰⁾. Non deesse ergo fundamentum comparationis censemus, inter conventum sex abbatum, prima vice a. 1128, tamquam colloquium patris-abbatis cum ipsius filiis-abbatibus habitum, et inter colloquium Steinfeldense, in praedicta bulla praescriptum, et, quemadmodum epistolis Ulrici, praepositi Steinfeldensis, probatur, inter aa. 1152-1170, Steinfeldiae frequenter celebrari solitum.

Tuto proinde concludi posse videtur, approbato semel « ordine » Praemonstratensi, et Norbertina institutione statu iuridico Ordini canonico inserta, non defuisse indicia, quae initia tradunt efformationis cuiusdam unionis moralis « ordinis » profitentium, imo interventum personalem Norberti eiusdemque immediati successoris apud Praemonstratum, Hugonis nempe, in consolidanda et dirigenda

⁴⁹⁾ Ed. C. L. HUGO, *Annales*, II, Prob., col. DXXII.

⁵⁰⁾ Vide supra, p. 243.

vita primarum foundationum, talem attigisse gradum, ut praesentiam affirmare auderemus cuiusdam Superioris supremi seu generalis. In luce tamen documentorum, et interpretatione prudenti factorum, suggestiones eiusmodi fere evanescunt, ita ut, saltem durante periodo foundationis primorum monasteriorum, existentiam Ordinis vere et proprie dicti iam formati, et, per consequens, auctoritatis supremae, tum cuiusdam Superioris personalis tum cuiusdam corporis collegialis, excludere debeamus.

Deficiente vero unione generali omnium monasteriorum, sub uno capite supremo, Congregationes particulares, quas videmus inde ab initio cum suis institutis particularibus visitationis et correctionis sat cito affirmari, vinculum unionis sufficiens, in principio filiationis directae, efficaciam vero in auctoritate patris-abbatis inveniunt.

H. MARTON, O. Praem.